

บทที่ 3

การศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมนิทานภาคใต้กับวรรณกรรมสุนทรภู่

จากการศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมนิทานภาคใต้กับวรรณกรรมสุนทรภู่ที่เป็นเรื่องเดียวกัน พบว่ามีความสัมพันธ์กันอย่างน่าสนใจ ทั้งในด้านเนื้อหา ฉันทลักษณ์ กลวิธีการแต่ง โดยผู้วิจัยได้ศึกษาเปรียบเทียบใน 4 ประเด็นหลัก ๆ ดังนี้

- 3.1 ฉันทลักษณ์
- 3.2 เนื้อหา
- 3.3 ตัวละคร
- 3.4 กลวิธีการแต่ง

3.1 ฉันทลักษณ์

จากการศึกษาวรรณกรรมนิทานภาคใต้เรื่องโคบุตร ลักษณะวงศ์ สิงห์ไกรภพ และพระอภัยมณี พบการใช้ฉันทลักษณ์ 2 ชนิด คือ กลอนและกาพย์ เมื่อเปรียบเทียบกับวรรณกรรมเรื่องเดียวกันของสุนทรภู่พบความสัมพันธ์ดังนี้

3.1.1 โคบุตร

3.1.1.1 ฉันทลักษณ์กลอน จากข้อมูลหนังสือชุดทั้งสิ้น 37 ฉบับ มีกลอนเพียง 3 ฉบับ เนื้อหาที่พบเป็นเพียงตอนสั้นๆ ข้อความขาดหายไม่สมบูรณ์ทั้งเรื่อง เป็นการคัดลอกจากต้นฉบับสุนทรภู่ ฉันทลักษณ์ที่ใช้จึงเป็นกลอนเพลงตรงกับฉบับสุนทรภู่ จะต่างกันเพียงแต่อักษรวิธีในการสะกดเท่านั้น เนื่องจากไม่มีกฎเกณฑ์ในการสะกดตายตัว

3.1.1.2 ฉันทลักษณ์กาพย์ วรรณกรรมนิทานโคบุตรสำนวนกาพย์ เป็นการนำเค้าเรื่องมาจากวรรณกรรมสุนทรภู่ โดยปรับเปลี่ยนคำประพันธ์ของเดิมคือกลอนมาเป็นกาพย์ตามความนิยมของภาคใต้ ฉันทลักษณ์กาพย์ที่พบมี 3 ชนิด คือ กาพย์ยานี กาพย์ฉบัง และสุรางคนางค์ ถึงแม้จะแต่งด้วยฉันทลักษณ์กาพย์ แต่เป็นกาพย์ที่คงความเป็นต้นฉบับ “กลอน” ของสุนทรภู่ไว้อย่างชัดเจน มีลักษณะของการปรับคำประพันธ์จากกลอนมาเป็นกาพย์ ดังตัวอย่างการเลียนแบบการประพันธ์จากต้นฉบับดังต่อไปนี้

สำนวนสุนทรภู่	สำนวนใต้
“นางทาสีถึงกุฎีบันไดเถร	“ครานั้นณถนนกระแอม
พอลงพลลงนั่งพับเพียบไหว้	ร้องทักถามไปหมินาน
เถรพะยักทักถามเนื้อความไป	วันนี้สึกทำน
วันนี้ไซ้ห่มสีนวมากวนกัน	ห่มสีนัวนมากวนกัน
ตัวรูปนี้เหมือนมดต่อน้ำอ้อย	รูปนี้อนหมิหลับ
ต่อตีกหนอยนอนพ้อละเมอฝัน	อกุบวับจนไถ่ขัน
แต่นอนตริกเพลงยาวมาแก้ววัน	จึงแต่งเพลงยาวพลัน
ยังไม่ทันจะจบเล่าพอเจ้ามา	ไหมทันแล้วแก้วพี่มา
นางสาวใช้ทำงานอ่อนระม้าย	สาวใช้ชำเลื่องคอง
แก่จะตายแล้วไม่หย่อนยังข้อนว	อะไหรนทีขอนว
ไม่คิดถึงอนิจจังสังขารา	คิดถึงสังขารา
ยังจะว่าเรื่องราวเพลงยาวเพราะ	ยกท่าปาเพลงยาวเพลาะ
เถรกระอ่าตอบว่าสึกแม่	โจยหนึ่งคิดทุกขัง
ถึงตัวแก่ใจยังกำลังเหมาะ	ใจหนึ่งยังกำมลังเยาะ
นี่ ๆ ว่าจะสึกออกซัดเพลาะ	จะสึกออกซัดเพลาะ
กลัวจะเดาะตามติดเสียอีกนาง”	สักทีดอกนางพุ่มพัว”
(หน้า 114)	(เล่ม 2 หน้า 55)

เป็นความตอนที่นางกำนัลของนางอำพันไปพบเถรกระอ่าให้ทำเสน่ห์เพื่อให้พระโคบุตรกลับมาหลงใหลนางอำพัน จะเห็นว่าความของ 2 ฉบับตรงกัน ดำเนินความตามวรรคต่อวรรค มีลักษณะของการปรับฉันทลักษณ์กลอนมาเป็นกาพย์ อย่าง ไม่คิดถึงอนิจจังสังขารา เป็น คิดถึงสังขารา คือลดจำนวนคำในวรรคกลอนมาแต่งเป็นกาพย์ คงคำและสำนวนเดิมไว้อย่าง “วันนี้ไซ้ห่มสีนวมากวนกัน” เป็น “ห่มสีนัวนมากวนกัน” “นี่ ๆ ว่าจะสึกออกซัดเพลาะ” เป็น “จะสึกออกซัดเพลาะ”

จะเห็นลักษณะของการคงคำเดิมของท้าววรรค “แก่จะตายแล้วไม่หย่อนยังข้อนว” เป็น “อะไหรนทีขอนว” และพบลักษณะการใช้คำที่ออกเสียงใกล้เคียงกันอย่าง “กลัวจะเดาะตามติดเสียอีกนาง” เป็น “สักทีดอกนางพุ่มพัว” การเพี้ยนเสียง ดังในวรรค “ถึงตัวแก่ใจยังกำลังเหมาะ” เป็น “ใจหนึ่งกำมลังเยาะ” “แต่นอนตริกเพลงยาวมาแก้ววัน” เป็น “จึงแต่งเพลงยาวพลัน”

เนื้อเรื่องอีกตอนหนึ่ง กล่าวถึงนกสาลิกาอาสาไปสืบความในวัง เพื่อเป็นสื่อรักให้พระโคบุตรกับนางอำพัน การใช้ถ้อยคำมีลักษณะของการปรับ มีความเหมือนคล้ายในบางส่วน

สำนวน	สำนวนได้
‘ขุนทองรับอัปภิวันท์รำพันพลอด	‘ขุนทองตอบภจจา
ลูกจะสอดสืบความตามประสงค์	ซึ่งบิดดาคิดจำหนึ่ง
ลูกอาสาว่าจะได้ตั้งใจจง	เสาโลมนางโฌมยง
คุณพ่อคงได้ชมสมคะเน	พลอดไทหลงสมคะเน
จะพูดพลอดสอดคล้องให้ต้องจิต	ชวนพลอดทอดสนิด
ดูจรีตนางไนให้หลายเล่ห์	ดูจรีตไทหลายเล
เปลาะเลียบเลียมชวนให้รัวนเร	ชักชวนให้รัวนเร
สมคะเนแล้วจะทูลปะโลมนาง	สมคะเนแล้วทูลความ”
(หน้า 52)	(เล่ม 1 หน้า 59)

จะเห็นว่ามีการใช้ถ้อยคำทำยวรรคที่ตรงกัน “คุณพ่อคงได้ชมสมคะเน” เป็น “พลอดไทหลงสมคะเน” ลักษณะของการปรับกลอนเป็นกาพย์อย่างการตัดคำในวรรค เช่น “ดูจรีตนางไนให้หลายเล่ห์” เป็น “ดูจรีตไทหลายเล” “เปลาะเลียบเลียมชวนให้รัวนเร” เป็น “ชักชวนให้รัวนเร”

มีการใช้คำที่มีความหมายทำนองเดียวกัน แทนที่ในเนื้อความเดียวกัน อย่าง “ลูกจะสอดสืบความตามประสงค์” เป็น “ซึ่งบิดดาคิดจำหนึ่ง” บางวรรคก็คงเค้าเสียงของคำในต้นฉบับเดิม คือ “จะพูดพลอดสอดคล้องให้ต้องจิต” เป็น “ชวนพลอดทอดสนิด” เป็นต้น

อีกตัวอย่างหนึ่ง เป็นตอนที่พระโคบุตรส่งสาส์นรักถึงนางอำพันผ่านทางนกสาลิกา นางอำพันแกลังกล่าววาทาว่าจะนำความขึ้นทูลพระบิดาให้มาจับนกสาลิกาลงโทษ โทษฐานที่ลักลอบส่งสาส์นให้นาง นกสาลิกาใช้วาจาออดอ้อน ความตอนนี้จะเห็นชัดถึงการเลียนทั้งความและการใช้ถ้อยคำ แม้บางวรรคจะใช้ถ้อยคำต่างกันไป แต่ก็คงเค้าความตามแบบต้นฉบับของสุนทรภู่ ดังนี้

สำนวนสุนทรภู่

“นางยิ้มพลาทงทอเจ้าปักซิณ
 พ่อร้อยลีนสิ้นอาลัยไกลกาม
 จะยกย่อนช่อนเงื่อนให้เลื่อนความ
 เจ้าทำงามแล้วจะเป็นอะไรมี
 โอ้ตายจริงแล้วเจ้าสาริกาเอ๋ย
 ไม่รู้เลยเป็นอย่างไรไฉนนี่
 จะฟ้องร้องให้ลูกต้องถูกตี
 มิปรานี่แล้วกรรมของสาริกา
 พลาทงอะอันนวนทูลสาร้อยซัง
 ขอโทษครั้งหนึ่งเกิดเจ้าแม่เจ้า
 นางเกล้งเมินเดินไปที่ไสยา
 สาริกาเดินตามนางทรมวย”

(หน้า 62)

สำนวนใต้

“แสนฉลาดขาดปักซิณ
 พ่อร้อยลีนกะไลยกาม
 หลอนชอบเงื่อนความ
 งามอยู่แล้วก็โรยมี
 โอ้จ้ตายเสียจึงหนา
 เจ้าปักขาใหม่พ่อที่
 ฟองร้องให้ตองตี
 ไหมปรานี่ลูกบางหระ
 ชะออนวอนหมิพัง
 ขอโทษครั้งเกิดแม่ขา
 นางเดินขาไสยา
 สาริกาเดินตามไป”

(เล่ม 1 หน้า 74)

เนื้อความช่วงหนึ่ง ที่เห็นถึงการเลียนแบบการแต่งตามต้นฉบับสุนทรภู่ชัดเจน คือตอนที่พระโคบุตรต้องเสน่ห์ ลุ่มหลงนางอำพัน จนลืมหักบ้านเมือง นางมณีทราบว่าเป็นเพราะถูกกระทำเสน่ห์ จึงมีการต่อว่ากันขึ้นกับนางอำพัน โคบุตรสำนวนใต้เลียนแบบวาจาประชดประชัน จากสำนวนสุนทรภู่ ดังคำประพันธ์ว่า

สำนวนสุนทรภู่

“นางมณีได้ฟังคั่งแค้นจิต
 ที่ชอบผิดมิได้รออารมณ์ได้
 ไครเขาเป็นขี้ข้าหรือว่าไร
 จึงจะได้ล่วงรู้กับครุมีง
 พระทรงศักดิ์รักกูเขารู้แน่
 เพราะห่างเหม็งไว้อึ่งได้หึ่ง
 พระคุ่มคลังตั้งหน้ามหามึง
 ต่อรุ่งจึงเห็นว่าจำปานต์
 ทั้งธานีมีไครมาร่วมผิว
 ช่างแก้ตัวสิ้นลมดูคมสัน
 ดั่งมิ่งนั้นเสทำอ้ออำพัน
 อย่าเสกสรรทำทวยให้ตายใจ” (หน้า 101)

สำนวนใต้

“นางมณีครันใดพัง
 มียับยังอาไหลใด
 กูปนเขาหกทกอะไร
 ไปร่วมรู้กับครุหมีง
 ทรงสักรักดูจึ่ง
 ทิงเองไว้อึ่งใดหึ่ง
 คินนี้มหากหามึง
 รุงขินจึ่งเหนลกยัน
 ผุ่งคนทั้งภารา
 ไครเขามาร่วมผิวกัน
 นอกก็วอ้ออำพัน
 พันเดนนใหม่มีไคร” (เล่ม 2 หน้า 41)

จะเห็นว่ามีลักษณะปรับของเดิมที่เป็นกลอนมาเป็นกาพย์ อย่างวรรค

“ใครเขาเป็นขี้ข้าหรือว่าไร” เป็น “กูเปนขาทฤากระไทร”

“จึงจะได้ล่องรู้กับครุมีง” เป็น “ไปร่วมรู้กับครุหมีง” เป็นต้น

การใช้คำและสำนวนที่คล้ายกันในคำต้นวรรคและท้ายวรรค เช่น

“พระทรงศักรี้รักกูเขารู้แซ่” เป็น “ทรงสักรักดูจึ่ง”

“เพราะห้วงเหมิงไวจึ่งได้หิง” เป็น “หิงเองไวจึ่งใดหิง”

กลอน 1 วรรคฉบับสุนทรภู่ ปรับเป็น 2 วรรคในสำนวนกาพย์

“ทั้งธานีมีใครมาร่วมผัว” เป็น “ฝูงคนทั้งการา ใครเขามาร่วมผัวกัน”

และจะพบว่ามีการใช้คำต่างกัน แต่ความหมายเดียวกันแทนที่ในวรรคเดียวกันด้วย คือ “ทั้งธานี” เป็น “ทั้งการา”

การเลียนแบบการแต่ง อีกตอนหนึ่ง กล่าวถึงนกสาลิกาเข้าไปสืบความในเมืองกาหลง กวีกล่าวถึงอาภัพกิริยาของนกสาลิกาวา

สำนวนสุนทรภู่	สำนวนใต้
“นัยน์ตาสอดตลอดแลเห็นแกลแยม	“ดูแลพระแกลแยม
ไอกระแอมส่งเสียงสำเนียงก้อง	ท่ากระแอมขึ้นเสียงก้อง
หัวเราะร่าอยู่หน้าพระแกลทอง	พุดจาหน้าแกลทอง
นัยน์ตามองโถมเจลาดูเยาวมมาลย์”	ตามุ่งมองดูเยาวมมาร”

โคบุตรสำนวนใต้มีการใช้คำที่ธรรมดากว่าและสั้นกว่า เช่นนัยน์ตา เป็น ตา ความหมายของความทั้งสองฉบับตรงกัน เป็นการปรับเปลี่ยนการใช้คำให้เหมาะสมกับจำนวนคำของฉันทลักษณ์กาพย์ แต่จะสังเกตเห็นว่าถ้อยคำส่วนท้ายของวรรคจะตรงกัน

การเลียนแบบชมความงามของนางอำพันจาก เป็นตอนที่พระโคบุตรกับพระอรุณเข้าเมืองกาหลง นกสาลิกาอาสาเข้าไปสืบความในวัง เมื่อกลับมาได้พรรณนาถึงความงดงามของนางอำพัน สำนวนสุนทรภู่ใช้การชมความงามตามขนบ เป็นการชมแบบแยกทีละส่วน โดยเปรียบเทียบกับส่วนต่างๆของร่างกายกับความงามแบบในอุดมคติ ซึ่งในความตอนเดียวกัน โคบุตรสำนวนใต้เลียนแบบการประพันธ์ดังนี้

สำนวนสุนทรภู่	สำนวนใต้
“แล้วเล่าเรื่องกล่าวโฉมประโลมใจ งามวิไลล้ำนางสำอางตา ถึงนางในไกรลาศว่างามล้ำ ไม่งามขำเหมือนเจ้าแม่ของปีกษา จะเปรียบกรออดังวงไอยรา จะดูสองนัยหาดังหิลเนม เปรียบขนงเหมือนวงธนูนิ้ว ทั้งสองเต้าตั้งเต่งแปลงแจลัม ดังสัตว์บุษศุติปริ้มคงคาแวม เหมือนเจ้าพ่อพอสมเป็นคู่ชื่น อันชายอื่นแล้วไม่มีเสมอสอง ทั้งสมบัติพิศฐานก็เนื่องนอง จุดทองแกมแก้วประกอบกัน”	“กล่าวโฉมประโลมใจ งามวิไลเลิศเสภา กอนครีอั่งวงไอยรา สองนัยนาคีรอนินเนน ถันนั่งทั้งสองข้าง ตุ้มตั้งเต่งแปลงฉ่แลม เหมือนสัตว์บุคพังแยม แกมสองขางครีอปร่างทอง เจ้าพ่อพอสมน้วน อื่นใหม่ควันพิเสกสอง ครีอแก้วแกมด้วยทอง สององเอี่ยมแทบเทียมกัน (เล่ม 1 หน้า 67)
(หน้า 158)	

เป็นบทชมความงามที่คงเค้าและความตามสำนวนสุนทรภู่ นักสาธิตาชมความงามนางอำพันว่าช่างงามเหมาะสมคู่ควรกับพระโคบุตรยิ่งนัก เหตุที่โคบุตรสำนวนใต้เลียนแบบชมความงามอาจเป็นเพราะเป็นกลอนที่แต่งดี มีสัมผัสคล้องจองและมีความไพเราะ จึงรับมาใช้ในคำกาพย์ของตน

3.1.2 ลักษณะวงศ์

3.1.2.1 ฉันทลักษณ์กลอน วรรณกรรมนิทานลักษณะวงศ์ที่แต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทกลอนที่พบในภาคใต้ เป็นการคัดลอกจากต้นฉบับสุนทรภู่ ฉันทลักษณ์และเนื้อหาจึงเหมือนกันทุกประการ ฉบับคัดลอกอาจมีความคลาดเคลื่อนไปบ้าง เช่นจำนวนคำในวรรคไม่เท่ากัน หรือสัมผัสต่างจากต้นฉบับเล็กน้อย ดังตัวอย่างตอนที่ท้าวพรหมทัตประพาสป่าแล้วนางยักษ์แปลงเป็นกวางมาล่อให้พระองค์ติดตาม บรรดาทหารต่างพากันวุ่นวายโกลาหลเพราะรีบติดตามท้าวพรหมทัตให้ทัน

สำนวนสุนทรภู่	สำนวนคัดลอก
“พวกพหลพหลพันธ์พากันวิ่ง ตามมิ่งม้าที่นั่งสนั่นไหว บ้างบุกแฝกแหวกคอกลาไป พลัดไถลล้มเกลือกกลงเสือกคราง บ้างตกน้ำข้ามสะพานทะยานโผน	“พวกพหลพหลทหารทะยานกล้า ตามมิ่งม้าพระที่นั่งสนั่นไหว บ้างบุกแฝกแยกคอกุดสำห้ไป สะดุดไถลล้มเกลือกกลงเสือกทวง บ้างทุบถองร้องโอยอูดสำห้วิ่ง

ลงเหยียบโคลนล้มคว่ำลงต่ำผาง	บ้างเหยียบพลาดล้มกลิ้งลงผิงผาง
ที่หนามตำค้ำหนามมดามทาง	ที่หนามตำค้ำหนามมดามทาง
ทั้งม้าช้างรบกันกระชั้นมา"	ทั้งม้าช้างตามกันมากระชั้นมา"
(หน้า 139)	(ฉบับคัดลอกของเพ็ญพรรณ แก้วศรี)

จากตัวอย่างข้างต้น ฉบับคัดลอกมีคำในวรรคบางคำที่ต่างไปจากต้นฉบับ ดังนั้นวรรคต่อไป จึงต้องปรับคำศัพท์ให้เข้ากับคำที่ส่งสัมผัสในวรรคก่อนหน้า เพื่อให้คล้องจองตามแบบแผนของฉันทลักษณ์กลอน

3.1.2.2 ฉันทลักษณ์กาพย์ ลักษณะวงศ์ที่พบในภาคใต้ใช้คำประพันธ์ชนิดกาพย์ 3 ชนิด มีกาพย์ยานี กาพย์ฉับ และกาพย์สุรางคนางค์ ลักษณะการแต่งลักษณะวงศ์สำนวนได้ ฉบับคัดลอกของรัศมีดาราทองพิจิตร เป็นตัวอย่างของการมีต้นฉบับสุนทรภู่เป็นแนวทางในการแต่ง กวีต้องรับรู้สำนวนของสุนทรภู่เป็นอย่างดี แม้นำมาจารเป็นกาพย์สำนวนของตนเอง แต่ยังคงเห็นเค้าของต้นฉบับสุนทรภู่ปรากฏอยู่แทบตลอดทั้งเรื่อง

สำนวนสุนทรภู่	สำนวนใต้
"ไอ้พระมิ่งทูนกระหม่อมของเมียเอ๋ย	"ว่าไอ้ทูลกระหม่อมแก้ว
ไม่แจ้งเลยว่าอยู่หนตำบลไหน	สุดคิดแล้วจะตามไป
เมื่อนิทราหลับอยู่กับภูวนัย	อยู่ใกล้หรือจะไกล
จะใกล้ไกลไม่แจ้งแห่งหนทาง	เมื่อไม่แจ้งรู้แห่งทาง
หยุดสะอื้นยื่นทอดฤทัยถอน	หยุดยืนสะอื้นอ่อน
สองพระกรค่อนทรวงเข้าผาง ๆ	เจ้ายกรกรค่อนผาง
ไอ้ไอ้กรรมเมียได้ทำแต่ก่อนปาง	กรรมทำแต่ก่อนปาง
จึงจำร้างมาเร่อยู่เองค์"	ฤพรากสัดวิให้พลัดกัน
(หน้า 293)	

ข้อความข้างต้นเป็นความตอนนางเกสรคร่ำครวญ หลังจากที่พลัดหลงจากพระลักษณวงศ์ จะเห็นว่าการเลียนแบบใกล้เคียงกันทั้งลำดับความ ถ้อยคำที่ใช้ เห็นถึงลักษณะของการปรับกลอนมาเป็นกาพย์ บางวรรคเช่น

"หยุดสะอื้นยื่นทอดฤทัยถอน" เป็น "หยุดยืนสะอื้นอ่อน"

"สองพระกรค่อนทรวงเข้าผาง ๆ" เป็น "เจ้ายกรกรค่อนผาง"

"ไอ้ไอ้กรรมได้ทำแต่ก่อนปาง" เป็น "กรรมทำแต่ก่อนปาง"

มีลักษณะปรับเปลี่ยนจากกลอน 1 วรรคในฉบับกลอนเป็น 2 วรรคในสำนวนกาพย์

"จะใกล้ไกลไม่แจ้งแห่งหนทาง" เป็น "อยู่ใกล้หรือจะไกล เมื่อไม่แจ้งรู้แห่งทาง"

ความตอนนี้เป็นลักษณะบังคับได้ เพิ่มเติมรายละเอียดเล็กน้อย เพื่อให้สอดคล้องกับเนื้อเรื่องว่า “กรรมทำแต่ก่อนปาง ฤาพรากสัตว์ให้พลัดกัน” ชาตที่แล้วนางเกสรคงเคยพรากสัตว์ ชาตนี้จึงต้องมารับกรรมต้องพลัดพรากจากพระลักษณวงศ์

เมื่อนางเกสรอยู่เพียงลำพังในป่า ฉบับสุนทรภู่พรรณนาภาพน่าสงสารของนางเกสร ซึ่งฉบับได้ก็พรรณนาตรงกันว่า

สำนวนสุนทรภู่	สำนวนใต้
“ชลเนตรพุ่มฟองลงนองพักตร์	“ชลนัยน์ไหลหลังรี
แทบเจียนจกมอดม้วยเป็นผุยผง	เพียงชีวีจะปลดปลง
สุดจะฝันขึ้นจิตดำรงองค์	ทราวมปลอดทอดกายลง
สลบลงกับพื้นพระธรณี	นอนนั่งอยู่กับสุธา
รุกขมูลพิมานบรรดาลงเจียบ	เทวาป่าหิมพานต์
เย็นยะเยียบเยือกกระย่อทั้งไพโรศรี	ทุกสถานให้โศกา
สงสารนุซสุดสิ้นวิสัยญี	รุกขมุนไม้พฤษภา
ทั้งโกกีกาลากก็ชบเซา	ต่างรำรักยอดนักขรรพ์
ทุกอกสัตว์ในพนัสไพระหง	เย็นเยียบเพียบทั้งป่า
ก็วงงเงียบวงงส่งตเหงา	ทุกเทวามาไหวหวั่น
พลอยสงสารโศกทรงด้วยนงเยาว์	สรรพสัตว์ในหิมวันต์
ทุกลำเนาแนวเนินพนมวัน	ต่างละห้อยพลอยสงสาร
พระพายพัดเกสรมารื่น ๆ	พระพายพัดรวยริน
ค้อยชุ่มชื้นพื่นกายสาวสวรรค์”	หอมหวลกลิ่นมาลาบาน
(หน้า 294)	ต้ององค์นางนคราญ
	ค้อยชุ่มชื้นพื่นกาย”

(ฉบับคัดลอกของรศมีดารา ทองพิจิตร)

การเลียนแบบ จะเห็นว่ามีคำที่ใช้ตรงกัน อย่าง เย็นยะเยียบ - เย็นเยียบ รุกขมูล - รุกขมุน คำที่มีความหมายตรงกันแทนที่ในตำแหน่งเดียวกัน เช่น

“ชลเนตรพุ่มฟองลงนองพักตร์” เป็น “ชลนัยน์ไหลหลังรี”

“สลบลงกับพื้นพระธรณี” เป็น “นอนนั่งอยู่กับสุธา”

“ทุกอกสัตว์ในพนัสไพระหง” เป็น “สรรพสัตว์ในหิมวันต์”

การใช้คำในแต่ละวรรคใกล้เคียงกันมากเพียงแต่สำนวนภาคใต้ใช้คำที่เรียบง่ายขึ้นกว่า

อีกตัวอย่างหนึ่งที่เห็นอิทธิพลของลักษณะวงศ์ฉบับสุนทรภู่ในฉบับโต้ชัดเจน เป็นเหตุการณ์ตอนพระลักษณะวงศ์สั่งประหารพราหมณ์เกสร ความว่า

สำนวนสุนทรภู่	สำนวนโต้
“เจ้าพราหมณ์น้อยก็พริ้นให้หัวนวม แลดูดาบเคียวพองสยองขน ทรมสะท้อนร้อนรังดังเพลิงสน นฤมลร้องว่าจงปราณี เอ็นดูเกิดเพชฌฆาตอย่าเพ้อมา ให้ภวานาณีก็คุณพระชินสีห์ ได้โปรดฉันช่วยพินให้ดี ได้ท่วงทีแล้วท่านจึงพินลง”	“ถึงที่พิฆาตฟาดพิน เจ้าพราหมณ์ตัวสั้น เห็นดาบหวาดหัวเขี้ยววิญหายุ วอนว่าเพชรฆาตห้านาย นั้นจะยกมือไหว้ มัดไหว้พี่ได้เมตตา อย่าเพื่อฝันไม่ระนา น้องจะตั้งสังจา ภวานาคคุณพระชินสี เห็นด้วยช่วยพินให้ดี ครั้นได้ท่วงที จงพิฆาตฟาดพิน”

(หน้า 345)

ก่อนที่เพชรฆาตจะลงดาบ พราหมณ์เกสรได้อ้อนวอนและตั้งสัตย์อธิษฐาน ซึ่งพบว่าลักษณะวงศ์สำนวนโต้มีความและถ้อยคำที่ใช้เลียนแบบสำนวนของสุนทรภู่ แม้บางคำที่ใช้จะต่างกันแต่ก็มีความหมายตรงกัน อย่างเช่น ปราณี – เมตตา ความเดียวกัน อย่างวรรค “แลดูดาบเคียวพองสยองขน” เป็น “เห็นดาบหวาดหัวเขี้ยววิญหายุ” หรือจะเป็นการตัดคำในวรรคกลอนให้จำนวนคำเท่ากับฉันทลักษณ์กาพย์ ดังในวรรค “ให้ภวานาณีก็คุณพระชินสีห์” เป็น “ภวานาคคุณพระชินสี”

อีกเหตุการณ์เป็นตอนที่นายพรานพาพราหมณ์เกสรเข้าถวายตัวรับใช้พระลักษณะวงศ์ พระลักษณะวงศ์ประหลาดใจที่พราหมณ์เกสร คล้ายนางเกสรชยาของพระองค์ที่พลัดพรากจากกัน

สำนวนสุนทรภู่	สำนวนโต้
“ละม้ายเหมือนนเกสรสมรมาศ คิดประหลาดแต่ที่ไม่มีถิ่น เหตุไฉนเข้ามาแล้วจาบัลย์ อัศจรรย์อันยิ่งตะลึงไป”	“พิศดูรูปทรงเจ้า กิริยาดูน่าชม จะว่าทิพย์เกษร ทั้งเป็นพราหมณ์พรมจันทร์ เหตุไฉนนั้นจึงโสกา”

(หน้า 332)

ลักษณะวงศ์สำนวนโต้ รับเนื้อความจากต้นฉบับสุนทรภู่แล้วแต่งใหม่เป็นคำกาพย์ แต่ก็ยังมีลักษณะที่ยังคงติดอยู่กับต้นฉบับฉบับสุนทรภู่อยู่ ดังในวรรค “ละม้ายเหมือนนเกสรสมรมาศ” กับวรรคที่ 4 ของกาพย์ “ละมืองค์เกษร” หรือใช้ศัพท์แทนที่ในความหมายเดียวกัน คือ ใช้คำ

ว่าโศกา แทนคำว่า จาบัลย์ และพบว่าสำนวนได้ใช้คำที่เพี้ยนจากการออกเสียง คือ “ไม่มีถัน” เป็น “ไม่มีขวัญ” ทำให้ความหมายเพี้ยนไป

3.1.3 สิงหไกรภพ

3.1.3.1 ฉันทลักษณ์กลอน วรรณกรรมนิทานสิงหไกรภพในภาคใต้ที่แต่งด้วย ฉันทลักษณ์กลอน เป็นการคัดลอกจากต้นฉบับสุนทรภู่ เนื้อเรื่องและการใช้ฉันทลักษณ์จึงตรงกัน ต่างกันแค่ตัวสะกดการันต์เท่านั้น หรือมีความเพี้ยนสัมผัสจากความคลาดเคลื่อนในการคัดลอก จำนวนคำหรือสัมผัสอาจต่างกันเล็กน้อย ดังในตอนที่เสนากราบทูลท้าวอินธุมาศที่ปราบโจรสลัดสำเร็จ จากฉบับคัดลอกของมาลี คงทอง

สำนวนสุนทรภู่	สำนวนคัดลอก
เรือโจรมลุ่มไม่ช้าเวลาค่า	เรือโจรมลุ่มลงเวลาค่า
สิ้นทั้งลำพวกประยูรก็สูญหาย	สิ้นทั้งลำตกลี้ก็สูญหาย
ได้บุตรโจรคนหนึ่งไม่ถึงตาย	ได้บุตรโจรคนหนึ่งเกิดขอไป
เจ็ดขวบปลายสิ้นปราบมากราบทูล	เป็นผู้ร้ายขอตะขอสิ้นคำทูล
พระจอมวังฟังความตามระบอบ	พระฟังสารนานคานโดยระบอบ
ตรัสว่าขอปราบเสี้ยนแผ่นดินสูญ	มีความขอปราบเสี้ยนแผ่นดินสูญ
จึงให้จัดเสื่อผ้ามาประมุข	จึงให้จัดเสื่อผ้าพาเข้าเฝ้าพระองค์
บำเหน็จปูนกองตระเวนจวนรงค์”ชำระดู.....

(หน้า 6)

3.1.3.2 กาพย์ ฉันทลักษณ์ประเภทกาพย์ที่ใช้ในสิงหไกรภพสำนวนใต้ มี 3 ชนิด คือกาพย์ยานี กาพย์ฉมัง กาพย์สุรางคนางค์ สิงหไกรภพมีที่มาจากวรรณกรรมมุขปาฐะคือ กวีนำเรื่องราวมาจากการได้ยินได้ฟังการแสดงหนังตะลุง และแต่งเป็นวรรณกรรมลายลักษณ์ขึ้น ดังนั้นจึงไม่พบการเลียนแบบการแต่งจากฉบับสุนทรภู่ ปรับแปลงคำจากฉันทลักษณ์เดิมคือ กลอนมาเป็นกาพย์เหมือนกับเรื่องโคบุตรและลักษณะวงศ์

3.1.4 พระอภัยมณี

วรรณกรรมนิทานพระอภัยมณีที่พบข้อมูลในภาคใต้ เป็นฉบับคัดลอกจากต้นฉบับสุนทรภู่ จึงมีการใช้ฉันทลักษณ์ที่ตรงกัน การคัดลอกอาจมีความคลาดเคลื่อนเรื่องจำนวนคำในวรรคที่ขาดบ้างเกินบ้าง บางวรรคแตกต่างกันที่เรียงลำดับคำสับที่กัน หรือใช้คำที่แตกต่างกัน เป็นต้น ดังตัวอย่างในพระอภัยมณีฉบับป่าดง จากหอวัฒนธรรมภูเก็ต

การเรียงลำดับคำสับที่กัน	
สำนวนสุนทรภู่	สำนวนคัดลอก
“ว่ายาปูอยู่นิเวศน์ประเทศไหนด ฝ่ายดินทรีปีนประเทศเทศสถาน”	“ว่ายาปูอยู่ประเทศนิเวศน์ไหนด ฝ่ายดินทรีปีนกศประเทศสถาน”
บางวรรคต่างกันแค่รูปศัพท์ หรือการใช้คำเกิน	
สำนวนสุนทรภู่	สำนวนคัดลอก
“จะกลับกล่าวชาวบุรีซึ่งหนีแขก”	“จะกลับกล่าวชาวเมืองซึ่งหนีแขก”
“จะเชิญเข้าบรมจักรเป็นศักดิ์ศรี”	“จะเชิญเข้าบรมจักรเป็นศักดิ์ศรี”

พระอภัยมณีที่พบในภาคใต้ ไม่ปรากฏการนำไปแต่งเป็นกาพย์ตามความนิยมของท้องถิ่นใต้เหมือนโคบุตร ลักษณะวงศ์ และสิงหไกรภพ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะเป็นนิทานเรื่องยาวที่แต่งขึ้นใหม่และเป็นที่นิยมแพร่หลาย จึงนิยมคัดลอกกันสืบต่อมามากกว่าจะนำไปแต่งเป็นคำกาพย์สำนวนใต้

จากข้อมูลหนังสือบูรณกรรมนิทานเรื่องโคบุตร ลักษณะวงศ์ สิงหไกรภพ และพระอภัยมณีที่พบต้นฉบับแพร่หลายในภาคใต้มีทั้งสำนวนกาพย์และกลอน สำนวนกาพย์พบมี 3 เรื่องคือโคบุตร ลักษณะวงศ์และ สิงหไกรภพ ชนิดของกาพย์ที่พบคือกาพย์ยานี กาพย์ฉับฉิ่ง และกาพย์สุรางคนางค์ โคบุตร และลักษณะวงศ์ ที่มีลักษณะของการตัดแปลงจากต้นฉบับกลอนมาเป็นกาพย์ ส่วนสิงหไกรภพสำนวนกาพย์ไม่พบลักษณะการแต่งที่เลียนแบบจากต้นฉบับ นั้นเป็นเพราะสิงหไกรภพสำนวนใต้มีที่มาจากมหรสพหนังตะลุง ที่กวีไต่ยีนไต่ฟังมาและนำมาจารเป็นลายลักษณ์อักษร ส่วนฉันทลักษณ์ประเภทกลอนพบทั้ง 4 เรื่อง แน่แน่นอนว่าสำนวนที่ใช้คำประพันธ์ประเภทกลอนมีเนื้อเรื่องและฉันทลักษณ์เหมือนกับต้นฉบับของสุนทรภู่ทุกประการ โดยเป็นการนำวรรณกรรมสุนทรภู่มาบันทึกตามสำเนียงภาษาถิ่นใต้ อาจมีความคลาดเคลื่อนสัมผัสจำนวนคำในวรรคบ้าง ซึ่งเป็นธรรมชาติของการคัดลอก

3.2 เนื้อหา

เมื่อศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมนิทานภาคใต้กับวรรณกรรมสุนทรภู่ที่เป็นเรื่องเดียวกันทางด้านเนื้อหา พบว่าวรรณกรรมนิทานภาคใต้ เรื่องโคบุตร ลักษณะวงศ์ สิงหไกรภพ และพระอภัยมณี ได้รับอิทธิพลจากวรรณกรรมของสุนทรภู่ แบ่งเป็นความสัมพันธ์ได้ 2 ลักษณะคือ

3.2.1 วรรณกรรมนิทานภาคใต้ที่มีเนื้อเรื่องตรงกับวรรณกรรมสุนทรภู่

เป็นการนำวรรณกรรมนิทานสุนทรภู่มาจารย์ขึ้นใหม่ ฉันทลักษณ์ที่ใช้เป็นกลอน เหมือนกับต้นฉบับ โดยจารตามสำเนียงภาษาถิ่นใต้ การจารใหม่นี้ถ้าอยู่ในรูปการคัดลอก จะมีความแตกต่างกันในด้านภาษาน้อยมาก อาจมีการปรับถ้อยคำบ้างเล็กน้อย ส่วนการจารขึ้น จากความจำ ประเภทนี้จะมีความผิดเพี้ยนมากกว่าคัดลอก รัชช ปุณฺโณทกให้คำอธิบาย วรรณกรรมนิทานภาคใต้ลักษณะนี้ว่า “หมายถึงวรรณกรรมที่ปรากฏอยู่ในภาคใต้ แต่ได้รับต้น ฉบับเดิมมาจากวรรณกรรมท้องถิ่นภาคกลาง การคัดลอก อาจมีการปรับปรุงเพิ่มเติมบางตอน ตามความเห็นหรือความพึงพอใจของผู้คัดลอก จึงปรากฏว่ามีสำนวนภาษาถิ่นใต้ปะปนอยู่บ้าง วรรณกรรมกลุ่มนี้จะต้องมีโครงเรื่องเดียวกัน ชื่อตัวละคร สถานที่เพี้ยนไปบ้าง ฉันทลักษณ์ เดียวกับภาคกลาง”¹ จากการเปรียบเทียบนิทานโคบุตร ลักษณะวงศ์ สิงหไกรภพ และพระอภัยมณี ในภาคใต้กับวรรณกรรมเรื่องเดียวกันของสุนทรภู่ พบความแตกต่างด้านเนื้อหาเล็กน้อย ดังนี้

3.2.2.1 การเพิ่มความ ฉบับคัดลอกอาจมีการเพิ่มเนื้อความ เพื่อเสริมอารมณ์ ของตัวละคร ดังตัวอย่างในลักษณะวงศ์ ฉบับคัดลอกจากสถาบันทักษิณคดีศึกษา

สำนวนสุนทรภู่	สำนวนคัดลอก
“ว่าไอ้ไอ้พระทูนกระหม่อมแก้ว	“ไอ้ไอ้พ่ทูนกระหม่อมแก้ว
ไม่โปรดแล้วเกล้งมาให้อาสัญ	ไม่โปรดแล้วเชิญพ่มาให้อาสัญ
อันความสัตย์ชื่อตรงต่อทรงธรรม์	อันความสัตย์ชื่อตรงพระทรงธรรม์
ที่จริงนั้นนางใช้จึงได้ทำ	ที่จริงนั้นนางใช้จึงได้ทำ
พระยงกรั้วมิได้ตรีจะนึกแหนง	พระยงกรั้วมิกรีกจะนึกแหนง
น้อยหรือเกล้งใส่ความเจ้างามข่า	น้อยหรือเกล้งใส่ความเจ้างามข่า
กะลาดบเข้าให้สมที่คมคำ	คอสาดบเข้าให้สมที่คมคำ
เมื่อมีงทำแล้วเอาโทษมาหานาง	เมื่อมีงทำจะเอาโทษไปใส่นาง
	เจ้าพรหมณ์ร้องโอดองค์พระทรงฤทธิ์
	พระคุณคิดดูก่อนอย่าอ้างขนาง
	เชื่อหูฟังหูดูเป็นกลาง
	จริงของนางแน่แล้วหรือพระทรงธรรม์
	ตัวของพรหมณ์ทูลความไม่สิ้นเรื่อง
	พระก็เคืองสั่งให้ฆ่าถึงอาสัญ
	อันชีวิตพรหมณ์ไม่คิดคืนชีวัน
	พระทรงธรรม์กริ้วกราดตวาดไป

¹ รัชช ปุณฺโณทก, วรรณกรรมท้องถิ่น (กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, 2525), หน้า 209.

เจ้าพราหมณ์ร้องไห้อังค์พระทรงเดช	เจ้าพราหมณ์ร้องว่าไ้อังค์พระทรงเดช
เขากิจเกศกะลาดบเข้าผาง ๆ	เขากุมเกศตีตบลงผาง ๆ
โลहितอาบไหลนองทั้งสองปราง	โลहितอาบไหลนองทั้งสองปราง
เจ้าพราหมณ์นางก็สลับลงกับค	เจ้าพราหมณ์นางสลับทับลงกับค
เสด็จจากพระที่นั่งแล้วสั่งพลาง	เสรีจากที่นั่นแล้วสั่งพลาง
รุ่งสว่างเอามันไปฟันฆ่า	รุ่งสว่างแล้วเอาไปฟันฆ่า
เสด็จเข้าห้องระหองลงกร์	เสรีจะเข้าแท่นทองอลังกร์
พระหัตถ์ขวาทวนหยาเสียตายพราหมณ์	พระหัตถ์ขวาทวนหยาเสียตายพราหมณ์

(หน้า 342)

จากการเปรียบเทียบข้อความข้างต้น เป็นตอนที่พระลักษณวงศ์สั่งประหารพราหมณ์ เกสรตามกลอุบายของนางยี่สุน่ จนบัพภาคได้มีรายละเอียดของการตัดพ้อของนางเกสรมากขึ้น ว่าพระลักษณวงศ์มิได้ไตร่สวนข้อเท็จจริง ไม่ยอมฟังคำอธิบาย ก็สั่งประหารนาง จะเห็นว่า สัมผัสเชื่อมระหว่างบทในวรรคสุดท้ายของเนื้อความที่เพิ่มขึ้น คือคำว่า “ไป” ไม่ได้สัมผัสกับคำว่า “ผาง ๆ” แต่ก็เป็นการเล่นคำมากขึ้นโดยไม่เสียเนื้อเรื่องหลัก

ลักษณวงศ์ฉบับคัดลอกของประพิมพ์ิศ ใจสมาคม ก็มีการเพิ่มเนื้อความช่วงต้นว่า

สำนวนสุนทรภู่	สำนวนคัดลอก
“จะริเริ่มเรื่องร้างปางประถม	“หน้าต้นพระลักษณนางค์
สุดเสียตายด้วยนิยายจะจ่อมจม	หัวตันเหละท่าทั้งหลายเอ้อย่างินทาดันลย
จงนิยมแต่งบทพจน	ประดิษฐ์คิดประดิษฐ์ขอยยาย
ยังมีราชรินทร์ปีนักษัตริย์	ตามโบราณการบำรุงทั้งหญิงชาย
พรหมทัตจ่อมทศทศ	ด้วยบัญญัติว่านิยายจะจบคำ
ตำรงเมืองเรื่องฤทธิ์อิศรา	ถ้าแม่นขียนพลาดปลั่งขาดอักษร
เป็นมหาจักรพาลสำราญรมย์”	ช่วยเติมแต่งกล่าวกลอนให้งามขำ
	อารมณ์รักชกเรียงนิยายทำ
	ตามถ้อยคำครูสอนแต่ก่อนมา
	ยังมีบรมพรหมเมศเทศกษัตริย์
	พรหมทัตจ่อมทศทุกทศ
	บำรุงเมืองเรื่องฤทธิ์อิศรา
	เป็นมหาจักรพรรดิ์สำราญรมณ์”

(หน้า 137)

ก่อนที่จะเข้าสู่เนื้อเรื่อง ลักษณวงศ์ฉบับคัดลอกมีข้อความเพิ่มเติม เป็นบทอติวิพากษ์ที่กล่าวต่อมตัวของผู้เขียน ว่าหากปลั่งพลาดในการเขียนไปก็อย่าได้ตำหนิ และวานผู้รู้ช่วยแก้ไข กล่าให้ดีขึ้น บทอติวิพากษ์เป็นขนบทางวรรณศิลป์ที่ปรากฏในวรรณกรรมนิทานภาคใต้ เพียง

แต่ไม่ระบุแน่นอนว่าจะปรากฏในเนื้อความช่วงใด อาจเป็นท้ายเรื่องหรือปรากฏเมื่อเริ่มขึ้นหนังสือбудเล่มใหม่อย่างในลักษณะวงศ์ฉบับคัดลอกก็เป็นได้

3.2.1.2 การละความ ฉบับคัดลอก ข้อความบางส่วนอาจขาดหายไปทั้งโดยจงใจและไม่จงใจ ดังในลักษณะวงศ์ ฉบับคัดลอกของมนต์ชัย ศรชัย

สำนวนสุนทรภู่	สำนวนคัดลอก
“ยกมลายี่ฟังสารยิ่งสร้อยเศร้า ให้เปลี่ยวเปล่าหฤทัยนางจอมขวัญ ตามประสาทรกที่รักกัน มีจากล้นชลดาย้อาลัย (ยังมีเนื้อความอีก 31 บท) แม้ว่าพบมารดาในเมืองยักษ พี่จงลักลับหลังยังสถาน ฤจะคิดตอบตามสงครามมาร รีบประหารเสียให้ยับแล้วกลับมา” (หน้า 174)	“(ข้อความขาดหาย) ยิ่งละห้อยเปลี่ยวใจนางจอมขวัญ ตามประสาทรกที่รักกัน มีจากจะล้นชลดายูพากาน แล้วนางสั่งสมเด็จพะเชษฐา พบมารดาแล้วกลับคืนสถาน แม้พี่พบรพุงกับยักษมาร รีบประหารเสียให้ยับได้กลับมา”

ข้อความข้างต้นเป็นอีกตัวอย่างหนึ่งของการจาร ที่มีความต่างกันของคำเล็กน้อย ซึ่งเป็นธรรมชาติของการคัดลอก ข้อความในฉบับคัดลอกขาดหายไปกว่า 30 บท เป็นตอนที่พระลักษณะวงศ์ทูลลาพระฤาษีเพื่อไปติดตามพระมารดา นางทิพเกสรแสดงความอาลัยที่พระลักษณะวงศ์ต้องจากไป ผู้เขียนอาจหลงลืมความส่วนนั้นหรือจงใจละไป กล่าวพอสรุปเพื่อไม่ให้ความเยิ่นเย้อก็อาจเป็นได้ เพราะจะเห็นว่าฉบับคัดลอกของภาคใต้มีการเชื่อมด้วยสัมผัสเหมือนเป็นบทที่ต่อเนื่องกันคือ ยูพากาน สัมผัส เชื่อมกับคำว่า สถาน

การละความอีกตอนในลักษณะวงศ์ เป็นเหตุการณ์ที่พระลักษณะวงศ์ยกทัพไปตีเมืองของท้าวพรหมทัต ชาววังพากันตื่นตระหนก

สำนวนสุนทรภู่	สำนวนคัดลอก
“สาวสนมกรมในทั้งวังหลวง ก็ตีทรวงตัวสั้นประหวัด เสียงกรีด ฤหวิดเสียงดังต้องพิษ กลัวชีวิตวิ่งงุ่นออกขุนวัง บ้างลูกทะเลสิ่งผ้าหลุดด้วยสุดกลัว ครันรู้ตัวแล้วก็หยุดลงซุดนั่ง ฉวยเอาผ้าพันพุงอยู่รุ่งรัง ด้วยกำลังขวัญบินจนสิ้นอาย	“สาวสนมกรมในทั้งข้าหลวง ก็ตีทรวงตัวสั้นประหวัด กรีด ฤหวิดร้องดังต้องพา กลัวชีวิตวิ่งงุ่นออกขุนวัง

บ้างไม่มีผ้าห่มเปิดนมแร่
 โดนลับแสงงมจนล้มหาย
 บ้างไม่ทันตั้งตัวด้วยกลัวตาย
 เขียบกระจกจนกระจายตะกายคล้ำ
 บ้างตื่นคว่ำหาประตูไม่รู้พบ
 หลงคลบเข้าไปโดนกระโถนคว่ำ
 บ้างเขียบเครื่องแป้งแตกแหลกกระยำ
 เขามีอคล่ำเสียตยของร้องไห้รัก
 บ้างตัวสั้นงมจนตกเตียง
 เขามีมือเหี่ยวเข้าไปตองคันท้องหัก
 ที่เล่นเพื่อนมือนอกตางยอตรัก
 ครั้นก็กักก็กระโดดหน้าต่างไป
 บรรดาหม่อมจอมเจ้าเล่ห์วานาง
 ก็วิ่งวงจากห้องแล้วร้องไห้
 พากันวิ่งไปวิ่งมาละล้าละลึงฯ

ฝ่ายองค์อสูรีศรีสมร

ฝ่ายองค์อสูรีศรีสมร

ให้อาวรณ์วาทหวมถึงความหลัง (หน้า 235) ให้อาวรณ์วาทหวมถึงความหลัง”

ลักษณะฉบับคัดลอกของเพ็ญพรรณ แผ้วศรี พบการละความ อาจจะได้ใจหรือไม่ใจ ใจก็ได้ เพราะภาพในวัง การเล่นเพื่อน ผู้คัดลอกเห็นว่าเป็นเรื่องที่ชาวบ้านไม่คุ้นเคย หรืออาจ เห็นว่าเป็นภาพไม่เหมาะสม จึงละความช่วงนี้ไป การตัดเนื้อความช่วงนี้ของสำนวนได้ จะเห็นว่า มีการเชื่อมด้วยสัมผัสในวรรคต่อไปเหมือนว่าเป็นบทต่อเนื่องกัน คือคำว่า **วัง กับ หลัง** การ ละความของสำนวนคัดลอกไม่มีผลต่อเนื้อเรื่องโดยรวมแต่อย่างใด

3.2.1.3 ความหมายเปลี่ยนไป บางครั้งการคัดลอกก็ทำให้ความหมายเปลี่ยน ไปเล็กน้อย ดังเช่น **พระอภัยมณี** ฉบับคัดลอกของวราภรณ์ อาชีวะภรณ์

สำนวนสุนทรภู่

‘มีเมียสาวรายี่สิบล้วนโสภ
 ที่หมตหน้านั้นให้หัดมโหรี
 คินวันนั้นบันดาลให้ร้านร้อน
 หิวหวานอนนั่งเหงาบนเก้าอี้
 ร้องเรียกเหล่าเมียน้อยดอกสร้อยดี
 ให้ตีตีขับเพลงวังเวงใจ”

สำนวนคัดลอก

‘มีเมียสาวรายี่สิบล้วนโสภ
 ที่หมตหน้านั้นให้หัดมโหรี
 คินวันนั้นบันดาลให้ร้านร้อน
 หิววงนอนนั่งเหงาบนเก้าอี้
 ร้องเรียกเหล่าเมียน้อยมาต้อยดี
 ให้ตีตีขับเพลงวังเวงใจ”(หน้า321)

ความตอนนี กล่าวถึงนายด่านของเมืองมัจจรายได้รับการแต่งตั้งเป็นเจ้าพระยา มีบรรดาสาว ๆ ปรนนิบัติพิศวัตวิ จะเห็นว่าเป็นการจารตามเสียงของคำ “ร้องเรียกเหล่าเมียน้อย ดอกสร้อยดี” เพี้ยนเสียงเป็น “ร้องเรียกเหล่าเมียน้อยมาต่อยดี” ทำให้ความหมายเดิมเปลี่ยนไป

พระอภัยมณี ฉบับคัดลอกของวรรณคดีอาชีวะปรกรณ์ ตอนสินสมุทรพบศรีสุวรรณ มีรายละเอียดของเรื่องต่างกันเล็กน้อย เป็นการแต่งกายของสินสมุทรก่อนออกพบกับศรีสุวรรณ

สำนวนสุนทรภู่	สำนวนคัดลอก
“แล้วโฉมยงสั่งสอนสินสมุทร ทรงเครื่องยุทธอย่างกษัตริย์รัตกระสัน ใส่เสื้อเกราะโพกผ้าเช็ดหน้าพัน เหน็บกันหย่นกริชเล็กลั่นเหล็กดี ถือดาบดำคร่ำทอของฝรั่ง ถวายบังคมสามารศรี”	“แล้วโฉมยงสั่งสอนสินสมุทร ทรงเครื่องยุทธอย่างกษัตริย์ให้จัดใส่ ใส่เสื้อเกราะเหมือนอังกฤษคู่มือไทย แล้วทรงใส่กริชทองของฝรั่ง ถวายบังคมสามารศรี”

โดยรวมแล้ว โคบุตร ลักษณะวงศ์ สิงหไกรภพ และพระอภัยมณี ที่คัดลอกกันต่อ ๆ มาในท้องถิ่นใต้จะไม่เห็นความต่างทางด้านเนื้อหามากนัก เนื้อหาที่ต่างกันมักเกิดขึ้นจากการเพี้ยนเสียง

3.2.2 วรรณกรรมนิทานภาคใต้ที่มีเนื้อเรื่องต่างจากวรรณกรรมสุนทรภู่

เป็นการนำเค้าเรื่องของวรรณกรรมสุนทรภู่มาแต่งเป็นสำนวนท้องถิ่นใต้ โดยปรับเปลี่ยนคำประพันธ์ของเดิมคือกลอนมาเป็นกาพย์ตามความนิยมของชาวใต้ จารตามสำเนียงการออกเสียงภาษาท้องถิ่นใต้ และให้ภาพสะท้อนวิถีชีวิตของชาวใต้ พบ 3 เรื่องคือ โคบุตร ลักษณะวงศ์ และสิงหไกรภพ ส่วนเรื่องพระอภัยมณีไม่พบสำนวนอื่นที่ต่างไปจากฉบับสุนทรภู่ นิทานเรื่องโคบุตร ลักษณะวงศ์ และสิงหไกรภพ

เมื่อนิทานคำกลอนของสุนทรภู่แพร่หลายเข้ามายังท้องถิ่นใต้ กวีใต้ได้นำมาแต่งเป็นสำนวนใหม่ขึ้น ในด้านเนื้อหาพบว่า มีรายละเอียดของเนื้อเรื่องที่ต่างไป จึงน่าสนใจว่าเปลี่ยนแปลงอย่างไรและทำไม ซึ่งปัจจัยที่มีผลให้วรรณกรรมนิทานมีเนื้อเรื่องเปลี่ยนไปสำคัญที่สุดคือ กวีผู้แต่ง ที่ทำหน้าที่เป็นผู้เล่านิทาน

ศิราพร ฐิตะฐาน ศึกษารามเกียรติ์ :ศึกษาในแง่การแพร่กระจายของนิทาน ได้กล่าวถึงทฤษฎีการแพร่กระจายของนิทานว่า เมื่อนิทานจากสังคมหนึ่งเข้าไปอยู่อีกสังคมหนึ่ง ความเปลี่ยนแปลงย่อมเกิดขึ้นเป็นธรรมดา แต่จะเปลี่ยนช้าหรือเร็ว หรือเปลี่ยนไปอย่างไรย่อมขึ้นกับความเข้มข้นทางวัฒนธรรมของผู้รับเรื่องด้วย

ลักษณะของความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นจาก ผู้เล่านิทาน ผู้ฟังนิทาน จุดประสงค์ในการเล่านิทาน ตลอดจนกาลเวลา และสถานที่ล้วนเป็นปัจจัยผลักดันให้นิทานมีเนื้อเรื่องแตกต่างกันไป เมื่อแพรกระจ่ายออกไปยังถิ่นต่าง ๆ ดังที่สตีล ทรอมป์สัน กล่าวไว้ว่า “เนื้อหาของนิทาน

จะแปรเปลี่ยนไปเมื่อเดินทางจากสถานที่หนึ่งไปสู่สถานที่หนึ่ง กาลเวลาหนึ่งไปสู่อีกกาลเวลาหนึ่ง ด้วยสภาพแวดล้อม และจุดประสงค์ในการเล่าที่ต่างกันออกไป²

ลักษณะความเปลี่ยนแปลง เมื่อนิทานแพร่กระจายไป จะมีลักษณะต่างๆเกิดขึ้นกับเรื่องดังนี้ การละความ เป็นการละความที่ไม่สำคัญ นักเล่าอาจเห็นว่าเรื่องบางตอนไม่ควรดำเนินไปเช่นนั้น หรือเห็นว่าเรื่องไม่สมเหตุผล เขาก็อาจจะตัดเรื่องต่อนั้นๆออกไป และละความที่ไม่คุ้นเคย การเปลี่ยนรายละเอียด การเล่านิทานมีการเปลี่ยนรายละเอียดบางประการเพื่อสร้างความคุ้นเคย การขยายความ เนื้อหาที่ขยายความออกไปนั้นมักจะมาจากประสบการณ์เฉพาะตน หรือมีเจตนาที่จะสอดแทรกความเชื่อและแนวจริยธรรมในสังคมลงไป การผนวกเรื่องขณะที่เล่านิทานอาจเกิดความสับสน ดึงเอาเหตุการณ์ในนิทานเรื่องอื่นเข้ามาปน เพราะนักเล่านิทานเป็นศูนย์รวมแห่งนิทานเรื่องต่างๆและเป็นผู้ที่ได้ยินได้ฟังนิทานมามาก จึงอาจเชื่อมโยงเรื่องต่างๆมาไว้ด้วยกันโดยไม่รู้ตัว การสลับเหตุการณ์ ย่อมเกิดขึ้นได้เพราะเรื่องแต่ละตอนเป็นอิสระต่อกัน หากสลับเหตุการณ์ก็จะมีผลกระทบต่อความเป็นไปของเรื่อง และการอนุรักษ์ตนเอง กฎแห่งการอนุรักษ์ตนเองเป็นกฎที่วอลเตอร์ แอนเดอร์สันกล่าวว่า “การศึกษาสำนวนต่างๆของนิทานทำให้เห็นความเปลี่ยนแปลงอยู่ทุกขณะ แต่ท่ามกลางกระแสความเปลี่ยนแปลงนั้นแก่นเรื่องของนิทานเรื่องนั้น ๆ จะยังคงปรากฏให้เห็นอย่างเด่นชัดอยู่เสมอ”³

3.2.2.1 โcbd การศึกษาวรรณกรรมนิทานภาคใต้กับวรรณกรรมสุนทรภู่ที่เป็นเรื่องเดียวกัน ในด้านเนื้อหาจะเปรียบเทียบ 2 ประเด็น ดังนี้

3.2.2.1.1 การลำดับเนื้อเรื่อง การลำดับเนื้อเรื่องโcbdสำนวนใต้และโcbdฉบับสุนทรภู่มีความเหมือนและแตกต่างกันตามตารางลำดับเนื้อเรื่องต่อไปนี้

ตารางที่ 4 ตารางการเปรียบเทียบลำดับของเนื้อเรื่องวรรณกรรมนิทานโcbd

โcbdรสำนวนสุนทรภู่	โcbdรสำนวนใต้
1. พระโcbdรเป็นโอรสพระอาทิตย์กับนางฟ้าโดยฝากราชสีห์ดูแลเลี้ยงดู เมื่อโcbdรเจริญวัย พระอาทิตย์ได้มอบอาวุธวิเศษราชสีห์มอบยาชุบชีวิตให้แล้วจึงออกเดินทางหาคู่ครอง	1. ความตรงกัน

² ศิราพร จูตะฐาน, “รามเกียรติ์: ศึกษาในแง่การแพร่กระจายของนิทาน,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522), หน้า30.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 30.

โคบุตรสำนวนสุนทรภู่	โคบุตรสำนวนใต้
2. เมืองพาราณสี เจ้าเมืองชื่อท้าวพรหมทัต มเหสีชื่อนางประทุม ถูกพราหมณ์บุโรหิต ฆ่าตาย เพื่อแย่งราชสมบัติ นางมณี สาคร และพระอรุณ พระริดาและพระ โอรสหนีออกจากเมืองได้	2. ความตรงกัน
3. นางมณีและพระอรุณลงเล่นน้ำในสระแห่ง หนึ่ง ยักษ์ 4 ตน ที่รักษาสระไม่พอใจ จะทำร้าย พระโคบุตรเหาะผ่านมาช่วยชีวิต ได้	3. ความตรงกัน
4. พระโคบุตรพาทั้งสองกลับเมือง ชูชีวิต ท้าวพรหมทัตและพระมเหสี ท้าวพรหม ทัตส่งลงโทษบุโรหิต โดยจับใส่ไซถ่าง ทะเล	4. ความตรงกัน
5. พระโคบุตรทูลลาออกท่องเที่ยว โดยมี พระอรุณติดตามไปด้วย	5. ความตรงกัน
6. ขณะเดินทางถึงป่าหิมพานต์พบต้นนารีผล เหล่าวิทายาธแสดงความเป็นเจ้าของจึง เกิดต่อสู้กัน เหล่าวิทายาธตายหมดแต่ พระโคบุตรได้ชูชีวิตไว้ วิทายาธถวายตัว เป็นข้าและนำชมป่า	6. ความตรงกัน
7. พระโคบุตรเดินทางต่อไป พบยักษ์หัส กัณฐ์ เกิดต่อสู้กัน เทวดาแปลงเป็น แมลงวันบอกวิธีฆ่าโดยให้พานรินทร์พญา วานรมาช่วยจึงฆ่ายักษ์สำเร็จ	
8. เดินทางต่อไปพบนางยักษ์นี่แปลงนาง ปรารถนาในตัวพระโคบุตร จึงใช้อูบาย ลวงเข้าเมืองและเข้ากอดปล้ำพระโคบุตร จึงต่อสู้กัน นางยักษ์พ่ายแพ้และขอเป็น ทาส พระโคบุตร	7. เดินทางต่อมาพบนางยักษ์แปลงใช้ อุบายลักพาพระอรุณไปเพื่อเป็นคู่ครอง ของลูกสาวชื่ออีริน พระโคบุตรติดตามไป ช่วยเหลือ นางยักษ์พ่ายแพ้ยอมเป็นข้า รับใช้ และถวายนางอีรินให้เป็นชายา ของพระอรุณ แต่พระอรุณปฏิเสธ

โคบุตรสำนวนสุนทรภู่	โคบุตรสำนวนใต้
9. พระโคบุตรช่วยชีวิตนกสาธิตาที่ถูกเหยี่ยวทำร้าย นกขอติดตามไปด้วย	8. ความตรงกัน
10. เมืองกาหลงเจ้าเมืองคือท้าวหลววิราช มีธิดาชื่อนางอำพัน นาสาลิกาเป็นสื่อรักจนพระโคบุตรได้นางอำพันเป็นชายา	9. ความตรงกัน
11. ท้าวหลววิราชทราบเรื่องสังเสนาทำเตียงกลจับพระโคบุตร แต่แผนการล้มเหลว พระโคบุตรพานางอำพันหนีออกจากเมือง ท้าวหลววิราชโกรธแค้นจะยกทัพตามแต่ไทรทูลทัดทานไว้	10. ท้าวหลววิราชทราบเรื่อง สั่งให้หมื่นสิทธิ์เนรมิตเตียงกลจับตัวพระโคบุตรแต่หมื่นสิทธิ์พ่ายแพ้ โคบุตรพานางอำพันหนีออกจากเมือง ท้าวหลววิราช โกรธแค้นจะยกทัพตาม แต่นางสีวิกรมเหสีทูลทัดทานไว้
	11. ระหว่างเดินทางกลับเมือง พบยักษ์หัสกันธุ์อยากได้นางอำพัน จึงเข้าต่อสู้แย่งชิง นางสมุทรไทเทพธิดาผู้รักษาแม่น้ำแปลงเป็นแมลงภู่ทองมาบอกให้โคบุตรไปตามพญาวานรพานรินทร์มาช่วยช่วยยักษ์
12. เมื่อถึงเมืองพาราณสี ท้าวพรหมทัตได้จัดพิธีอภิเษกให้พระโคบุตรโดยนางมณีสาครเป็นมเหสีฝ่ายขวา นางอำพันเป็นมเหสีฝ่ายซ้าย พระอาทิตย์เนรมิตเมืองปรกาการบรรพตให้พระโคบุตร	12. ความตรงกัน แต่เมืองใหม่ที่พระอาทิตย์สร้างให้พระโคบุตรชื่อเมืองสิงขร
13. นางอำพันตั้งครรภ์ เกิดความแค้นใจที่พระโคบุตรรักนางมณีสาครมากกว่านาง จึงใช้สาวใช้ไปหาเถรกระอำเพื่อทำเสน่ห์	13. โคบุตรลุ่มหลงนางมณี จนทำให้นางอำพันซึ่งกำลังตั้งครรภ์เกิดความหึงหวง จึงใช้ สาวใช้ไปหาเถนชะอามาทำเสน่ห์
14. นางมณีสาครทราบเรื่องจึงให้นักถือสาสน์ไปตามพระอรุณมาช่วยพระอรุณพร้อมยักษ์ทั้ง 4 คน เดินทางมาแก้เสน่ห์ได้สำเร็จ	14. เนื้อความตรงกัน

โคบุตรสำนวนสุนทรภู่	โคบุตรสำนวนใต้
15. พระโคบุตรกริ้วมาก สั่งฆ่านางอำพัน พร้อมวงศาคณาญาติที่เมืองกาหลง แต่ทุกคนช่วยกันทูลขอไว้โคบุตรจึงขับนางอำพันออกจากเมือง	15. พระโคบุตรกริ้วมาก จึงสั่งฆ่านางอำพัน พร้อมญาติที่เมืองกาหลง พระอรุณยกคำสั่งของพระอาทิตย์ที่สั่งไว้ตอนอภิเษกว่า ถ้านางอำพันทำผิดห้ามลงโทษถึงชีวิต พระโคบุตรระลึกได้ จึงขับนางอำพันออกจากเมือง
	16. นางอำพันเดินทางกลางป่าด้วยความทุกข์ยาก นางให้กำเนิดโอรสแล้วสิ้นใจ พระอาทิตย์ลงมาชุบชีวิต เสกศาลาและราชรถให้พร้อมทั้งให้ราชสีห์มาช่วยดูแล
	17. พระอาทิตย์สั่งให้โคบุตรมารับนางอำพัน และโอรสกลับเมือง ต่อมานางมณีให้กำเนิดพระธิดา โคบุตรจัดพิธีทำขวัญ และตั้งนามโอรสว่าพันธรังศรี พระธิดาชื่อบุศมาลา
	18. พระโคบุตรพามเหสี พระโอรสพระธิดา เดินทางไปเมืองพาราณสี จากนั้นพานางอำพันและพระพันธรังศรีเดินทางต่อไปเมืองกาหลง
	19. ท้าวหลวิราชได้ทำพิธีรับขวัญหลาน พระพันธรังศรีสามารถยกครกบ้านคู่เมืองได้
	20. เมื่อเดินทางกลับเมืองสิงขรแล้ว พระพันธรังศรีทูลลาออกหาคู่พร้อมพี่เลี้ยง 4 คน และนาสาธิตา
	21. เมืองกาทรบ มีท้าวมหาจักรครอบครอง มเหสีคือนางสุนนที พระโอรสชื่อจักรนารายณ์ พระธิดาชื่อนางแก้วกิริยา นกสาธิตาเป็นสื่อรักให้พระพันธรังศรีได้ นางแก้วกิริยาเป็นชญา และพานางหนีออกจากเมือง

โคบุตรสำนวนสุนทรภู่	โคบุตรสำนวนใต้
	22. ท้าวมหาจักรโกรธแค้นมาก สั่งให้ทหารออกติดตามแต่พ่ายแพ้กกลับมา จึงออกอุบายให้จักรนารายณ์แปลงเป็นแมลงวันเกาะท้ายรถของพระพันธรังศรีไป ตกตึกไขมันต์สะกดให้ทุกคนหลับ แล้วอุ้มนางแก้วกิริยากลับเมืองได้สำเร็จ
	23. พระพันธรังศรี ตามนางแก้วกิริยาจนถึงเมืองกาหรบและใช้ศรแผลงทำให้ไฟไหม้เมือง ลักพานางแก้วกิริยาไป
	24. ท้าวมหาจักรเสียใจมาก จึงกระโดดเข้ากองไฟสิ้นชีวิต จักรนารายณ์จึงขึ้นครองเมืองแทน
	25. เมื่อกลับเมืองสิงขรแล้ว โคบุตรจัดพิธีอภิเชก พระพันธรังศรี โดยให้นางบุศมาลาเป็นมเหสีฝ่ายขวานางแก้วกิริยาเป็นมเหสีฝ่ายซ้าย
	26. นกสาลิกานำราชสาส์นไปแจ้งข่าวที่เมืองพาราณสี เมืองกาหลงและเมืองกาหรบพร้อมให้เชิญพระศพของท้าวมหาจักรมาด้วย
	27. ในวันอภิเชก พระอาทิตย์ช่วยชุบชีวิตท้าวมหาจักร พร้อมยกเมืองสิงขรให้พระพันธรังสีครอบครองเมื่อพระโคบุตรมีพระชนม์ 70 ชันษา ก็สวรรคตไปจุติบนสวรรค์ เมืองก็กลายเป็นป่า พระพันธรังศรีจึงพาไพร่พลไปอยู่เมืองกาหลง

3.2.2.1.2.2 การเพิ่มความ ผู้แต่งได้เพิ่มเติมเนื้อความให้สอดคล้องกับค่านิยมของท้องถิ่น จากตอนที่พระโคบุตรพานางอำพันมาถึงเมืองพาราณสี พระโคบุตรตอบแทนคุณนกสาลิกา

“ตรัดสังขุนบันจง เล็ดแล้วแก้วมุกดา แผเงินเปนกระดาน พานเงินแลพานทอง แล้วจัดนางสาวศรี พิทักษ์อยู่รักษา คุมไพร่โตถึงร้อย ขึ้นเฝ้าพระพุมิน ทาวไหซื้อปักษา แด่นันพระพุมิ	ทำกรงทองให้ปักษา ไทรดจंनाไสเครื่องทอง ลาดหลังคามีหน้าลอง ที่ไสของให้ปักษา รุงงามดียีสิบห้า ดูเข้าผลานามอาบกิน สงกล้วยอ้อยเปนนิดจลิน เปนอาจินทุกราตรี เรียกพระยาราชคปักษา ครองบุรีพิราม” (เล่ม 2 หน้า 23)
--	--

นกสาลิกาเป็นสื่อรักให้พระโคบุตรได้นางอำพันเป็นชายา เมื่อกลับมาถึงเมือง พระโคบุตรได้สั่งทำกรงทอง มอบบรรดาศักดิ์และไพร่พลให้นกสาลิกาเทียบเท่ากับคน การที่เพิ่มเนื้อความตอนนี้สอดคล้องกับความเชื่อและค่านิยมที่มีในท้องถิ่นว่า ความกตัญญูเป็นคุณธรรมที่นายยกย่องเมื่อมีผู้ทำคุณให้ก็ไม่ลืมที่จะตอบแทนคุณ

ตอนนางอำพันทำเสน่ห์ โคบุตรจับภาคใต้เพิ่มเติมเนื้อความ นกสาลิกาชื่นชมนางมณีต่อหน้านางอำพัน เพื่อเสริมอารมณ์ของตัวละครให้มากขึ้น ว่า

“ทาวยกนกใส่ตัก พิพิตผิดรูปทรง ผิดแผกแปลกแตกอร เมื่ออยู่ภารานั้น หมิไซ่แกลังกลาวปลุก พลอดพลงทางบินไป พรองวาจาคูณแม รดกลินหอมลินที่	นกถามทักนิมน่วนล่ง ทักว่าองแมอำพัน กลินลูกออนคุณแมจัน กลินแ้ววันฟุ้งชื่นใจ พุดดูถูกแมสิสะไหม สู่อร์ไทตักมณี พักรือแขรุงสูงศรี ดีฉานนี้หนาเฝ้าชัย” (เล่ม 2 หน้า 23)
--	--

ความตอนนี้เพิ่มขึ้นมาเพื่อเสริมให้นางอำพันน้อยใจมากขึ้น พระโคบุตรลุ่มหลงนางมณีจนห่างเหินนางทั้ง ๆ ที่นางทรงครรภ์อยู่ แล้วนกสาลิกาก็มาบอกเห้มนกลินสาปคนท้อง ไปชื่นชมนางมณีอีกว่ามีกลิ่นกายหอม ทั้งอารมณ์โกรธแค้น น้อยใจ หึงหวงจึงทวีคูณขึ้น จนนำไปสู่วิธีการไม่ถูกต้องคือการทำเสน่ห์ยาแฝด

การเพิ่มเติมรายละเอียดที่น่าสนใจอีกตอนหนึ่งคือในวันอภิเษกพระโคบุตรกับนางมณี และนางอำพัน พระอาทิตย์เสด็จมาในพิธี พระองค์ให้ความเมตตานางอำพันมากเป็นพิเศษ เพราะทรงเห็นใจที่นางจากบ้านเมืองมาและต้องเป็นมเหสีฝ่ายชายด้วย พระองค์ทรงเล็งเห็นถึงปัญหาที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต จึงรับสั่งให้พระโคบุตรให้สัญญากับพระองค์ว่า

“ตรัดสังโคบุตร ถ้าวาพระนุด ผิดสิงโตหน้า
เจ้ายาซาฟัน ไหม้วยมรณา พาเอาริดา ไปสงถึงเมือง”

เมื่อพระโคบุตรไม่ปฏิบัติตามสัญญา พระอาทิตย์กริ้วและรับสั่งให้พระโคบุตรเสด็จไปรับ นางอำพันและโอรสกลับเมือง การที่กวีสร้างเงื่อนไขขึ้นมาเพื่อรองรับกับเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้น ในภายหลัง ทั้งยังเป็นการแสดงให้เห็นว่ากวีไม่ลืมเนื้อความคำสั่งของพระอาทิตย์ในช่วงก่อน หน้า และที่สำคัญเป็นเหตุผลหนักแน่นที่พระอรุณและนกสาลิกาจะอ้างคำสั่งของพระอาทิตย์ เพื่อตัดทอนไม่ให้พระโคบุตรส่งฆ่านางอำพัน ความว่า

“ถาซาบถึงปิ่นเกล้า	วาฬาหัวชาด้วงส้มอร
วันเมืองท่าสุขุมพอน	พระทรงชรสังถ์วันถึ
สังวานางโถมปราง	ผิตยามलगผลานชีวิ
ภาสงยังบุรี	คินทานิบิดุมารดา”

(เล่ม 2 หน้า 74)

การเพิ่มเนื้อความช่วงนี้มีความเป็นเหตุเป็นผล พระโคบุตรกำลังกริ้วหนัก ไม่ว่าจะใครจะ ตัดทอนก็ไม่สำเร็จ แต่เมื่อพระอรุณและนกสาลิกาอ้างคำสั่งของพระอาทิตย์ พระโคบุตรก็คิดได้ และลงโทษนางอำพันเพียงแค่ขับไล่นางออกจากเมือง

นอกจากนี้โคบุตรสำนวนไต่ยังเพิ่มเติมรายละเอียดเล็ก ๆ น้อย ๆ ตามความเชื่อของคนใน ท้องถิ่นดังตอนที่พระโคบุตรท่องเที่ยวเกี่ยวกับพระอรุณ สำนวนสุนทรภู์ให้ภาพทั้งสองพระองค์เหาะ และชื่นชมความงามของพระจันทร์และดวงดาวว่า

“พระสุริยงลงลับภูผา	พระจันทร์าส่องสว่างกระจ่างไข
ทั้งสองชมจันทร์านภาลัย	มาตามในแนวทางกลางอารัญ
พระเหาะเรียงเคียงชมดาราราย	แสนสบายคลายทุกข์เกษมสันต์
คิลาลายพรายล้อมด้วยแสงจันทร์	ชีชวนกันทศนาคิลาลัย”

(หน้า 25)

ตอนเดียวกันสำนวนไต่มีรายละเอียดเพิ่มเติม ตามความเชื่อเรื่องดวงดาวว่า ถ้ามีดาว หางปรากฏให้เห็นจะนำเคราะห์ร้ายและศึกสงครามมาสู่บ้านเมือง

“ชีชมดวงดารา	ในเวหาเหลื่อมพราย ๆ
ศรีสุรุงเรืองฉาย	ดาหารารายลอมพระจัน

เจ้าอรุณผูนุชชา	ทอดทตสนาในเวหั้น
ชมดาวต่าง ๆ กัน	มีจาบันถามพिया
โหนดดาวอันไต่พี	หางยาวรีประหลาดตา
กริตกราดกวาดันกว่า	นองนี้หนาหมีเคี้ยเห็น
พระตรัดแกนุชา	ผู้เถาวดาวหางเป็น
บานเมืองจะเคื่องเขิน	เปนสีกใหญ่ในทานี"

(เล่ม 1 หน้า 33)

และเมื่อถึงเนื้อความที่เพิ่มเติมได้ อย่างตัวละครเกรชะอามหอมเสน่ห์ กวีได้กล่าวเพิ่มเติมว่า

“พี่น้องกับเถนชวาด	ยาประหมาดทานขรัวตา
พระโคบุตรสุรียา	กลัวจะบาอยู่ด้วยนาง"

เกรชะอามเป็นพี่น้องกับเถนชวาดซึ่งเป็นตัวละครที่มีบทบาทสำคัญในนิทานขุนช้างขุนแผนเป็นผู้ทำเสน่ห์ให้จมีนไวยวรรณภทหลงใหลนางสร้อยฟ้า ก็อ้างอิงว่าเกรชะอามเป็นพี่น้องกับเถนชวาด ก็ย่อมจะมีฝีมือการทำเสน่ห์ทัดเทียมกับเถนชวาด แสดงให้เห็นว่านิทานขุนช้างขุนแผนเป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายในภาคใต้

3.2.2.1.2.3 การละความ นอกจากจะมีการเพิ่มเนื้อความเพื่อแสดงภูมิรัฐของกวีและเพื่อให้เหตุการณ์สมจริงแล้ว ในโคบุตรสำนวนใต้ก็มีการละความบางตอน จากตอนที่ยักษ์ 4 ตน ยกนิทานประกอบเพื่ออ้อนวอนให้พระโคบุตรใจอ่อน ยกเลิกโทษร้ายแรงที่สั่งประหารนางอำพันกับวงศาคณาญาติทั้งหมด ฉบับสุนทรภู่นิทานที่ยกมาเล่มมีถึง 4 เรื่อง ยักษ์ 4 ตนมีบทบาทเล่านิทานเกลี้ยกล่อมคนละ 1 เรื่อง เรื่องแรกกล่าวถึงพราหมณ์ผู้หนึ่งถูกงูกัดที่นิ้วซึ่งตัดนิ้วนั้นทิ้ง พิชัยร้ายของงูก็ไม่เข้าสู่หัวใจ ทำให้ไม่มีอันตรายถึงแก่ชีวิต ยักษ์ตนแรกขอให้พระโคบุตรลงโทษนางอำพันเพียงคนเดียว เพราะวงศาคณาญาติของนางมิได้รู้เห็นหรือเกี่ยวข้องด้วย ทำนองเดียวกันกับนิ้วไหนร้ายก็ตัดนิ้วนั้นเสีย แต่พระโคบุตรไม่ใจอ่อนยักษ์ตนที่ 2 เล่านิทานเรื่องต่อมาว่า มีกษัตริย์องค์หนึ่งประชวรเป็นไข้ หมอหลวงคิดค้นสูตรยาต่าง ๆ มารักษาก็ไม่หายประชวร แต่เมื่อหมอกรีดหัวฝีออกพระองค์ก็หายประชวรทันที ยักษ์ตนที่ 3 เล่านิทานว่า มีฤๅษีตนหนึ่งสอยผลกระท่อนร่วงทั้งผลแก่ผลอ่อน ลิงเห็นเข้าก็หัวเราะเยาะกล่าวหาว่าฤๅษีละโมภ สอยหมดแล้วจะเหลืออะไรให้บรรดาลิงกิน ฤๅษีได้คิดก็เสียตายว่าตนควรสอยผลแก่ที่กินได้เท่านั้นไม่ควรทำลายผลอ่อนไปด้วย ยักษ์ตนที่ 4 เล่านิทานว่ามีนาคตนหนึ่งไม่เกรงกลัวฤทธิ์ของพญาครุฑ คิดอุบายให้พวกนาคอมกอนหินขึ้นมาเล่นน้ำ เมื่อครุฑบินมาคาบนาคไปก็หนักกอนหินจึงปล่อยนาคตกลงมา ต่อมาครุฑรู้อุบายนั้นจึงคาบที่หางของนาคคายหินออกมา ครุฑก็ได้กินนาคดังเดิม

นิทานทั้ง 4 เรื่อง เป็นอุบายเพื่อให้พระโคบุตรทรงคิดได้ว่าบรรดาญาติของนางอำพันมิได้ร่วมรู้เห็นด้วย จึงไม่ควรที่จะพลอยได้รับผลของกรรมนั้น ในขณะที่โคบุตรสำนวนได้มีนิทานเรื่องที่ 1 เพียงเรื่องเดียว คือ

ฉบับสุนทรภู่	ฉบับใต้	
“ยังมีพราหมณ์พรหมจรรย์อันวิเศษ เที่ยวประเวศตามป่าพนาศรี เข้าหยุดร่มพฤกษาพนาศรี ขบนิ้วชี้หนีไปได้สุธา พราหมณ์กำจัดตติวักระเด็นดีด ก็หายเสร็จสิ้นพิษไม่สังขาร์ นี้ทำชวักก็ตัวอย่างนางกัลยา พระวงศาใหญ่น้อยจะพลอยตาย”	“บุหรูดุหนึ่งเตินออร ยุดนอนไตรีมพริกษา นาศีจรัสจากปา ตื่นตนาคหายไป บุรุดเจนล้มพันใจ เจ็บใจเพียงม้วยอาสัน นิกหารากยามิทัน สับพลันนิ้วขาดออกไป พิตรายนันหายทันใจ ตัดไปแต่นิวั้นหนา”	ครั้นที่ยงแตรอรอน กาทัดหัดท่าย ยากยกจะใส ชกมิตดาบสัน เจบแต่นิวไหน (เล่ม 2 หน้า 62)

(หน้า 119)

(มีนิทานต่ออีก 3 เรื่อง)

การละความนี้ อาจเป็นเพราะเมื่อคัดลอกกันต่อ ๆ มา นิทาน 3 เรื่องหลังขาดหายไป หรือต้นฉบับของโคบุตรคำกาพย์ที่แต่งครั้งแรกอาจจะจงใจละไว้ เพื่อไม่ให้เรื่องดำเนินยืดยาว เพราะนิทานทั้ง 3 เรื่อง มีจุดประสงค์เพื่อนำมาถวายพระโคบุตรให้ละโทษประหารนางอำพันและวงศ์ญาติเหมือนนิทานเรื่องแรก ดังนั้นจึงไม่จำเป็นที่จะกล่าวถึงนิทานอีก 3 เรื่องก็เป็นได้

3.2.2.1.2.4 การเปลี่ยนรายละเอียด ความแตกต่างของเนื้อเรื่องระหว่างโคบุตรฉบับสุนทรภู่กับโคบุตรสำนวนใต้ที่เด่นชัดคือ ตอนที่พระโคบุตรและพระอรุณพบนางยักษ์แปลง ฉบับสุนทรภู่พระโคบุตรกับพระอรุณหลังจากเอาชนะยักษ์หัตถ์ก็เดินทางไป พบนางยักษ์นี้ นางพึงพอใจทั้งสองพระองค์ จึงแปลงเป็นหญิงงาม ออกอุบายว่านางตามพระบิดามาล่าสัตว์แล้วพลัดหลงกัน พระโคบุตรและพระอรุณสงสารจึงพานางกลับบ้านเมืองเมื่อถึงเมืองที่นางยักษ์เสกขึ้น ระหว่างที่ทั้งสองพระองค์หลับไหลด้วยความอ่อนเพลีย นางก็เข้ากอดจูบด้วยความเสน่หา

“จูบพระน้องต้องแก้มอร้อยริน แต่อดีตอดีตไพล่กันไปมา พระรูปหล่อพ่อคุณของน้องเอ๋ย น้องกอดจูบลูบต้องประคองชม	แล้วจูบพี่หอมชื่นในนาสา ตั้งกุลาสายคว้างอยู่กลางลม ไม่ตอบรักบ้างเลยเท่าเส้นผม พระบรรทมเสียทั้งคู่ไม่รู้เลย
---	---

(หน้า 142)

พระโคบุตรได้กลืนสาปยักษ์จึงทราบความจริง ทั้งสองต่อสู้กัน นางฟ้ายแพ้วและขอเป็นข้ารับใช้พระโคบุตร

ส่วนฉบับภาคใต้ เมื่อพระโคบุตรกับพระอรุณเอาชนะเหล่าวิทายาธ แล้วจึงเดินทางท่องเที่ยวชมธรรมชาติต่อไป จนมาพบนางยักษ์แปลง นางยักษ์ลวงว่านางมาเที่ยวป่ากับนางกำนัลพบกับยักษ์ทำร้ายจึงพลัดหลงมาคนเดียว ทั้งสองพระองค์หลงเชื่อ พอตกกลางคืนนางยักษ์ลักพาพระอรุณ เพื่อไปเป็นคู่ครองของนางอิรีนลูกสาวตน พระโคบุตรตามไปช่วยพระอรุณได้ นางยักษ์ได้ถวายนางอิรีนให้เป็นชายาของพระอรุณ แต่พระอรุณปฏิเสธ โคบุตรสำนวนได้มีเนื้อความต่างตรงที่นางยักษ์แปลงไม่สนใจในตัวพระโคบุตรที่เป็นพระเอกของเรื่อง มีหน้าซ้ำยังคงคิดฆ่าพระโคบุตร

“พู่ระนาดอะหนาดเหนียว	ก็หลับเฉื่อยหมิไคชา
นางยักษ์คิดจินดา	กู่จะข้าพี่ชายหมั้น
ให้ม้วนชีวาเวด	พานองนาตไปปรางจัน
ไปให้ลูกนกทัน	อบพี่เศกกันเป็นคู่ครอง”
	(เล่ม 1 หน้า 45)

ที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะความเคยชิน เพราะนิทานส่วนใหญ่ตัวละครที่เป็นน้องมักจะเป็นพระเอก หรือผู้แต่งต้องการเสริมบทบาท ให้ความสำคัญกับพระอรุณมากขึ้น เมื่อพระโคบุตรตื่นขึ้นมาไม่พบนางยักษ์แปลงกับพระอรุณ จึงคร่ำครวญด้วยความโศกเศร้า

“ฝ้ายองพุกพวงนาถา	ตื่นจากนิตทรา
ควาหานองยาด้วงส้มอร	
ใหม่ประสบพบเจ้าเพื่อนนอน	ทั้งนางบังออน
ด้วงสมอนสุดสายหายไป	
ผิดแล้วพระแก้วตกใจ	หรือวาเทพไทย
ผีไพรเจ้าเปาภาจอน	
หรือว่าเจ้าแกล้งชอกซอน	พระนองสองสมอร
บังออรเล่นพี่ก็มึงหน้า	
หรือคิดนอกจิตพี่ยา	พานาดพินิดา
กลับยังภาราบังออน	
หรือวาเหลาเพชพยาทอน	หรือนางกีहनอน
ภานาดด้วงสมอนไปชม	
หรือว่าพระนุชเอ้วกลม	หัตยาปรารัม
คำนี้ถึงบิดุมารดา”	(เล่ม 1 หน้า 45)

กวีใช้สำนวนแสดงความสงสัยว่าพระอรุณและนางยักษ์แปลงหายไปได้อย่างไร หรือว่าจะมีผู้มาลักพาไป ซึ่งเป็นสำนวนที่สื่ออารมณ์โศกเศร้าว่าวุ่นใจของพระโคบุตรได้เป็นอย่างดี สำนวนแสดงความสงสัยนี้คล้ายกับเรื่องราชาพิลาปคำฉันท์ เป็นตอนที่พระรามครวญถึงนางสีดาด้วยความโศกเศร้าว่าวุ่นใจเช่นกันว่า

“จักรำปางเมื่อนรา	นเรศนिरา
นิราศสีดาดวงมัลย์	
เสด็จสององค์นุชยุพพาล	ยุพามหิบาล
เต้าแถวพนาศพลางยล	
พระเนตรคือแสงสุริยพล	หฤทัยกระหน
กระหายทรหวลหวนหา	
พระนุชเรียมเอยฤมา	นิราศเนาฐา-
นาใดแลเรียมจักดล	
ใครหนอเรื่องฤทธิ์ชาญยล	พาแก้วกับตน
จอมสวาดินิราศเจียรไกล	
ถาว์เทพยรูกขลงใจ	ช่อนไว้ฤไย
มิบอกจำเรียมทุกขา	
ถาว์ประชาบตีมา	อ้อมองค์วินดา
ผาดผยอวยงอมรไซ	
ถาว์สยามเทพยไท	พาดวงจิตใจ
จากเรียมนี้ไปแดนบน	
ถาว์สุรินทรเจ้าไพชยนต์	ปราสาทก็ยล
แลพาเอาชีพเรียมไป	
สุราอสุรินทร์ครุฑมนุษย์ใด	ห้าวหาญชาญชัย
ฉันใดแลล็กภักพา ⁴	

พระโคบุตรโศกเศร้าคร่ำครวญจนสลบไป ร้อนถึงพระอาทิตย์เสด็จลงมาช่วย และบอกทิศทางให้ติดตามพระอรุณ บทบาทของพระอาทิตย์ตรงกับพระอินทร์ในราชาพิลาปคำฉันท์ที่เสด็จลงมาแจ้งข่าวนางสีดาแก่พระราม

“ยังติดก็ยิงแกน	กลัดกลุ่มแหนนแก่นอูร์
ทอดองลงด้วยพลัน	พระทรงทันนิงแนไป
กล่าวถึงพระปิ่นเกล้า	ทาวอาทิตฤติที่ไกรย
เสด็จนั่งเหนียวเวไซ	ไทสองทิพจักขุยน

⁴ราชาพิลาปคำฉันท์ (กรุงเทพฯ: กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, 2544), หน้า 59.

แลเหเปยะบุตร
ที่ไนกกลางไพรสาร

จลีนสุทชิบสังขาน
เพราะนุดมารยักลักไปย"
(เล่ม 1 หน้า 47)

ในภาคได้พบว่า มีการนำต้นฉบับราชาพิลาปคำฉันท์ภาคกลางมาบันทึกไว้ ให้ชื่อว่า *ราชาพิลาปคิดถึงสิดา ฉบับวัดปรางหมูนอก อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง* เนื้อความตอนหนึ่งของวรรณกรรมนิทานภาคใต้เรื่อง *โคบุตร* อาจได้รับอนุภาคและสำนวนการแต่งจากเรื่อง *ราชาพิลาปคำฉันท์* ก็อาจเป็นไปได้

3.2.2.2 *ลักษณะวงศ์* การศึกษาเปรียบเทียบลักษณะวงศ์สำนวนสุนทรภู่กับลักษณะวงศ์สำนวนใต้ในด้านเนื้อหา แบ่งเป็น 2 ประเด็น คือ

3.2.2.2.1 การลำดับเนื้อเรื่อง การลำดับเนื้อเรื่องลักษณะวงศ์สำนวนสุนทรภู่กับลักษณะวงศ์สำนวนใต้มีความเหมือนคล้ายและแตกต่างกัน ตามตารางลำดับเนื้อเรื่องต่อไปนี้

ตารางที่ 5 ตารางการเปรียบเทียบลำดับเนื้อเรื่องของวรรณกรรมนิทานลักษณะวงศ์

ลักษณะวงศ์สำนวนสุนทรภู่	ลักษณะวงศ์สำนวนใต้
1. ท้าวพรหมทัตพานางสุวรรณอำภา มเหสีและพระโอรสลักษณะวงศ์ประพาสป่า	
2. ท้าวพรหมทัตหลงรักนางยักษ์แปลงสังประหารพระมเหสีและพระโอรส	
3. พระอินทร์ดลใจเพชรฆาตให้สงสารและปล่อยทั้ง สองพระองค์ไป	
4. ยักษ์วิรุณมาศใช้กำลังบังคับพานางสุวรรณอำภาไปยังเมืองมยุรา	
5. ลักษณะวงศ์ออกติดตามมารดาได้พบพระฤาษี และนางทิพเกสรธิดาบุญธรรม	
6. ลักษณะวงศ์เรียนวิชากับพระฤาษี เมื่อโตขึ้นจึงออกติดตามมารดา พระฤาษีเสกม้าวีเศษให้ติดตามไปด้วย	
7. ลักษณะวงศ์ติดตามจนพบนางสุวรรณอำภาและฆ่าท้าววิรุณมาศตาย ขึ้นครองเมืองแทน	

ลักษณะวงศ์สำนวนสุนทรภู่	ลักษณะวงศ์สำนวนใต้
8. ลักษณะวงศ์ยกทัพไปรบกับท้าวพรหมหัตถ์ และฆ่ายักษ์แปลงได้สำเร็จ	
9. ลักษณะวงศ์ทูลลาท้าวพรหมหัตถ์ไปรับนางทิพเกสร พบว่าพระฤาษีสันชีวิต นางไปอยู่กับกนิรทั้งห้า ลักษณะวงศ์ได้นางกนิรและนางทิพเกสรเป็นชายา	
10. ลักษณะวงศ์พานางทิพเกสรกลับเมือง ระหว่างทางวิทยากรลักพานางไป มีวิทยากรอีกตนผ่านมาต่อสู้แย่งชิงนาง จนสันชีวิตทั้งคู่	10. ความตรงกัน
11. เทพารักษ์ช่วยเหลือนางและมอบธำมรงค์ให้นางแปลงเป็นพราหมณ์ นางทิพเกสรออกติดตามพระลักษณะวงศ์	11. ความตรงกัน
12. ลักษณะวงศ์ออกติดตามนางทิพเกสร จนถึงเมืองยูล ได้นางยี่สุนธิดาเจ้าเมืองเป็นชายา	12. ความตรงกัน
13. ท้าวกรดสุริกาลเจ้าเมืองทราบความ ได้ต่อสู้กับลักษณะวงศ์และพ่ายแพ้จึงยกเมืองให้	13 ความตรงกัน
14. พราหมณ์เกสรเดินทางเข้าเมืองยูล และได้ถวายตัวรับใช้พระลักษณะวงศ์	14. ความตรงกัน
15. พราหมณ์เกสรเป็นที่โปรดปราน นางยี่สุนไม่พอใจ ใช้กลอุบายกล่าวหาว่าพราหมณ์เกสรลวนลาม ลักษณะวงศ์สั่งประหารพราหมณ์เกสร	15. ความตรงกัน
16. พราหมณ์เกสรเมื่อสิ้นชีวิต ร่างกายกลายเป็นหญิงและให้กำเนิดโอรส ลักษณะวงศ์เศร้าโศกมากและให้จัดงานศพนางอย่างสมเกียรติ	16. ความตรงกัน

ลักษณะวงศ์สำนวนสุนทรภู่	ลักษณะวงศ์สำนวนใต้
	17. พระฤาษีเมื่อสิ้นบุญได้เกิดเป็นพระพรหม เสด็จลงมาชุบชีวิตนางเกสร
	18. พระฤาษีเสกศาลา และพีเลี้ยง 2 นางให้นางเกสรรักษาผีที่อยู่ในป่า พร้อมกับสาปพระลักษณะวงศ์ให้ประสบความลำบากจนกว่าจะได้พบนางเกสร
	19. วันถวายพระเพลิงศพ ลักษณะวงศ์ โศกเศร้ามากเพราะศพนางเกสรหายไป ไพร่ทำนายว่ามีคนช่วยชีวิตนางไว้
	20. นางยี่สุน่ประสูติโอรส ลักษณะวงศ์ ประทานนามโอรสของนางเกสรว่าเกสรสุริยง และโอรสของนางยี่สุน่ว่าสุน่สมาลี
	21. เมื่อโอรสมีชันษามากขึ้น พระลักษณะวงศ์ออกติดตามนางเกสร ระหว่างทางนกยักษ์ลักพาพระโอรสไป
	22. พระพรหมลงมาช่วยและให้ศรกับพระโอรสจนฆ่านกยักษ์ได้สำเร็จ
	23. พระลักษณะวงศ์ให้ทหารกลับเมืองและออกติดตามพระโอรสตามลำพัง
	24. พระโอรสทั้ง 5 ของนางกินรี เรียนวิชาจนชำนาญออกติดตามหาพระลักษณะวงศ์
	25. โอรสทั้งหมดของพระลักษณะวงศ์พบกัน จึงเกิดการต่อสู้กัน อาวุธที่ใช้กลายเป็นขนมและดอกไม้ งามความทราบว่าเป็นพี่น้องกัน ทั้งหมดจึงเดินทางและได้พบกับนางเกสร

3.2.2.2.2 การปรับเปลี่ยนเนื้อหา ลักษณะวงศ์สำนวนใต้และสำนวนสุนทรภู่ไม่มีความแตกต่างที่เด่นชัด ทั้งในด้านลำดับของเนื้อเรื่อง ลักษณะของตัวละคร จะต่าง

กันบ้างที่รายละเอียดปลีกย่อย เช่น กวีอาจละความ สับสนความ เปลี่ยนรายละเอียด ปรับให้เข้ากับความคิดเดิม หรือเพื่อให้เหตุผลกับเรื่อง เป็นต้น

3.2.2.2.1 การเพิ่มความ ลักษณะวงศ์สำนวนได้มีการเพิ่มความ เช่น จากตอนที่พระลักษณะวงศ์พานางเกสรกลับเมือง ระหว่างทางมีวิทยากรคนหนึ่งเหาะผ่านมาพบ มีความปรารถนาในตัวนางเกสร จบบัณฑิตถูกกล่าวถึงตัวละครวิทยากรเพียง “จะกล่าวถึง มหิงสาวิชาธร ระเห็จร้อนเหาะมาหน้าไศล แลเห็นสองไสยาประหลาดใจ แลวิไลนวลละอองทั้งสององค์” ลักษณะวงศ์สำนวนได้ขยายรายละเอียดแสดงภูมิรู้เกี่ยวกับวิทยากรเพิ่มเติมว่า

“กล่าวถึงเพชยาธร	อยู่สมจรนาสีผล
ลูกไม้นั้นเหมือนคน	ดูรูปร่างอย่างกิงเรา
ครั้งครบถ้วนเจ็ดวัน	ลูกไม้นั้นจึงมรณา
เปื่อยผลงสุธา	วิทยากรจรหาใหม่”

แสดงให้เห็นลักษณะพฤติกรรมของวิทยากร ที่ครอบครองต้นนารีผล ต้นนารีผลหรือต้นมักกะสีผล เป็นชื่อต้นไม้ในนิยายมีอยู่ในป่าหิมพานต์ ออกผลเป็นหญิงสาวรูปร่างงดงามเมื่อครบ 7 วันจะเน่าสลายไป เหล่าวิทยากรก็จะออกเสาะหาต้นนารีผลใหม่ต่อไป

วิทยากรได้ลักพานางเกสรไปในขณะที่นางหลับไหล เมื่อนางฟื้นคืนสติก็ตกใจมากที่ต้องพลัดพรากจากพระลักษณะวงศ์ ในฉบับสุนทรภู่ นางทิพเกสรโกรธแค้นมาก “พระทรงฤทธิ์สี่อภคเษรรับ ไม่มาจับไอ้อาธรรมนี้พินเสีย ให้สมหน้าหน้าไอ้โหมดขโมยเมีย ชอบแต่ตัดเคียรเสียจึงสมกัน” ในสำนวนได้เพิ่มความให้นางเกสรอ้อนวอนวิทยากรว่า

“แล้วปลอบวิทยา	รำพันรนาทุกประการ
อวดว่ามีฤทธิ์หาร	ลักคนหลับใครจะนับถือ
ตัวข้าพลัดมาไกล	เป็นหญิงใครใครเลื่องลือ
ไม่คิดเกรงกลัวหรือ	ตายตกลงอวีจี
ไพนรกเผาอกทรวง	ติดกายชั่วร้ายฤาผี
ยมบาลเอาหอกรี	แทงขึ้นไว้ปลายจิวใหญ่
หนามจิวยาวขาวปลอด	เสียบตลอดถึงตับไต
ทูลหัวจงกลัวภัย	พาฉันไปส่งสามี”

นางเกสรพยายามเจรจาอ้อนวอนให้วิทยากรเกรงกลัวผลกรรมที่จะตามมา วิทยากรไม่สนใจคำร้องขอของนาง ความที่เพิ่มทำให้เหตุการณ์ดูสมจริงมากขึ้น อารมณ์ของนางเกสรทั้งโกรธแค้น ทั้งเสียใจ ทั้งอ้อนวอนวิทยากร เป็นการเพิ่มอารมณ์ให้นางเกสรน่าสงสารมากขึ้น

ขณะที่วิทยากรลักพานางเกสรมาได้นั้นฉบับสุนทรภู่ วิทยากรได้ “ประจงจูบลูบชมพอ
ชื่นใจ” ขณะที่นางทิพเกสรยังหลับไหลด้วยมนต์สะกด

“ต้องสะกดระทอให้ฟื้นเพื่อน นางหลงเบือนกอดควาคิดว่าพี่
วิทยากรมิได้วางนางเทวี แต่พอได้สมประดีไม่มีใจ”

ในฉบับได้นอกเหนือจากที่อุ้มนางเกสรมาแล้ว วิทยากรก็ไม่สามารถถูกเนื้อต้องตัวนาง
ได้มากกว่านี้ นางเกสรตั้งสัตย์ ด้วยความจงรักภักดีต่อพระลักษณวงศ์ ขอให้บารมีสิ่งศักดิ์
สิทธิ์เป็นเกราะคุ้มครองนางให้รอดพ้นจากวิทยากร

“ใจตรึงนึกตัวตาย แต่ไม่ให้มันทำไฟ
ชื่อตรงตรงต่อไท ไม่คิดออกนอกภัสดา
เดชะบุญบารมี ร้อนหทัยของเพทยา
ทรุดนั่งถอยหลังมา พองหนังห้วยินตัวสั้น
ด้วยนางถือสัจจา บุญจึงมาได้ป้องกัน”

กวีเพิ่มความตอมนี่สอดคล้องกับความคุ้นเคย เพราะตัวละครนางเอกจะเป็นผู้มีบุญ
บารมี แม้มีตัวโกงมาลักพานางไปเป็นชายา ดังที่ปรากฏในนิทานหลายๆ เรื่อง ก็ไม่สามารถ
แตะต้องกายนางได้ ถ้าถูกกายนางก็จะร้อนราวไฟไหม้

3.2.2.2.2 การละความ ลักษณะวงศ์ สำนวนได้มีการละความ
บางตอน เช่น จากตอนที่นางเกสรได้รับการช่วยเหลือจากเทพารักษ์ ให้แปลงเป็นพราหมณ์เพื่อ
ออกติดตามพระลักษณวงศ์ ฉบับสุนทรภู่ นางทิพเกสรเล่าเรื่องราวแต่หนหลังของตนให้พราหมณ์
เฒ่า (เทพารักษ์แปลง) ฟังอย่างละเอียด

“เมื่อเดิมหลานเอากำเนิดในโกเมศ	พระทรงเวทเลี้ยงไว้ในไพรสิน
มาภายหลังมีหน่อธิดิน	พลัดพรากนครินทร์สัญจรมา
ชื่อพระลักษณวงศ์อันทรงฤทธิ์	กับหลานน้อยแสนสนิทเสนาหา
ครั้นเติบโตใหญ่ไปหาพระมารดา	ครั้นอยู่มามุนีนกีสันชนม์
หลานนี้ตั้งแต่จะดวงน้ำตาร่ำ	เที่ยวครวญคร่ำร้อนระเร่หระหน
พอกินนรามาช่วยไม่วายชนม์	ห้านางนฤมลพามาคีรี
ค่อยเลื่อมสร้างบางเบาบรรเทาโศก	พอพระจอมตลกโลกเฉลิมศรี
ไปรับข้าพายังธานี	ลงหยุดยอศศิริในราวไพร
บรรทมหลับอยู่กับองค์พระทรงศร	วิทยากรมันสะกดให้หลับไหล
แล้วอุ้มหลานมากลางนภาลัย	ลงหยุดยอศเขาใหญ่พิไรวอน
หลานนี้มีไต้ปลงจำนงจิต	ล่ำลึงคิดถึงองค์พระทรงศร
พอวิทยาหนึ่งพบเข้าบรรอน	ก็ม้วยมรณมรณทั้งทั้งสองนาย
แล้วหลานเที่ยวซ่งไปในไพรสิน	กันแต่กินน้ำเนตรไม่ขาดสาย

นางเล่างกลางกำสรตระทศกาย	ยิ่งพุ่มพ่ายชลนาโคกาลัย” (หน้า 296)
ลักษณวงศ์ สำนวนไต่กล่าวตบทว่า	
“เต็มฉานเอ้ากำเหน็ด	ปรัดดีสนเกิดในยอดอกบัว
เลาสนวิบากตัว	เหมือนเรื่องหลังที่ฟังมา”

กวีได้จงใจจะความนี้ไปเพื่อไม่ให้ความช่วงนี้เย็นเยื่อ ที่กล่าวว่าจงใจนั้นเพราะว่าสำนวนได้ดำเนินเรื่องตามสำนวนสุนทรภู่ เหมือนแม่ในรายละเอียดเล็ก ๆ น้อย ๆ ดังที่กล่าวถึงไว้ในประเด็นการเรียนแบบคำประพันธ์

อีกตอนหนึ่งเป็นตอนที่พรานป่าพาพราหมณ์เกสรเข้าถวายตัวรับใช้พระลักษณวงศ์ พระองค์สงสัยว่าพราหมณ์เกสรหน้าตาละม้ายคล้ายนางเกสร สำนวนสุนทรภู่ลักษณวงศ์ได้ลงใจพราหมณ์เกสร ดังนี้

“จักรพงศ์ทรงฤทธิ์คิดประวิง	ให้กริ่ง ๆ ตรีกตรองจะลองพราหมณ์
อันพระแสงนี้สุดบุรุษรัก	สำหรับจักกลีบกลอกออกสนาม
ถ้าเป็นหญิงรักใคร่จะได้งาม	ก็เห็นความแต่เพียงแหวนนี้แสนรัก
จะให้เลือกหยิบของทั้งสองสิ่ง	เป็นชายหญิงจะได้ดูรูประจักษ์”
	(หน้า 336)

พระลักษณวงศ์ลงใจพราหมณ์เกสรโดยให้เลือกของสองสิ่ง มีพระขรรค์กับแหวนพราหมณ์เกสรด้วยวิสัยสัตริ์ก็เลือกแหวน ลักษณวงศ์สำนวนไต่รายละเอียดเล็ก ๆ น้อย ๆ นี้ซึ่งอาจจะจงใจหรือไม่จงใจก็ได้ เพราะการลงใจไม่ได้มีผลต่อเรื่อง พระลักษณวงศ์ก็สงสัยในตัวพราหมณ์เหมือนเดิมว่าอาจจะเป็นนางทิพเกสรแปลงกายมา แต่ก็ยังพิสูจน์ไม่ได้ เพราะยังคง “ละม้ายเหมือนเกสรสมมาศ คิดประหลาดแต่ที่ไม่มีถิ่น”

3.2.2.2.3 การเปลี่ยนรายละเอียด เนื้อเรื่องของ ลักษณวงศ์

2 สำนวน มีความต่างกันเล็กน้อย เช่นตอนที่นางยี่สุนคิดอุบายกำจัดพราหมณ์เกสร สำนวนสุนทรภู่นางยี่สุนคิดอุบาย 3 ครั้งจึงสำเร็จ ครั้งแรกกล่าวหาว่าพราหมณ์เกสรชะม้ายตาให้นาง ครั้งที่สองกล่าวหาว่าพราหมณ์เกสรมอบมาลัยแสดงความรักให้นาง แต่พระลักษณวงศ์เข้าข้างพราหมณ์เกสร จนถึงอุบายครั้งสุดท้ายของนางยี่สุน

สำนวนสุนทรภู่

“กระซิบบอกเจ้าพราหมณ์ทรมสวาท
 ผิดประหลาดกายช่องเหมือนต้องหนาม
 อะไรติดผ้าเรานั้นเจ้าพราหณ์
 ฟ่อรูปงามวานหยิบเสียน้อยยรา
 พราหมณ์สดับพาชื่อไม่ถือผิด

ค่อยสะกิดแกะดูพระภูษา
ศรีสวัสดิ์ตรัสร้องด้วยมารยา
ไฮ้อะไรฉวยผ้าไม่เกรงใจ" (หน้า 339)

นางยี่สุ่นใช้อุบายว่ามีอะไรติดที่ผ้า วานพราหมณ์เกสรหยิบออกด้วย พราหมณ์เกสรด้วยความซื่อจึงหลงกล ส่วนสำนวนได้นางยี่สุ่นใช้อุบายเพียงครั้งเดียว อุบายมีความต่างกันเล็กน้อยคือ นางยี่สุ่นนำแป้งอบรำ น้ำมันจันทน์ให้พราหมณ์เกสร พราหมณ์เกสรด้วยวิสัยสตรีไม่รู้ทันเล่ห์กล

“จิตหมายใครได้แบ่งทา	จับแก้ภูษา
ส่วนนางมายากะหรี	
ทำร้องก้องขึ้นทันที	อึ้งทั้งปรางค์ศรี
ร้องเรียกภูมีมินาน	
ว่าพราหมณ์ลวนลามหม่อมฉัน	ฉวยผ้าประจาน
เกี่ยวพานทำชูดูหมิ่น”	

รายละเอียดเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่ต่างกันตอนนี้ ไม่มีผลกระทบต่อเนื้อเรื่องหลัก แม้เหตุจะต่างไป แต่ผลเหมือนกันคือพราหมณ์เกสรถูกกล่าวหาว่าลวนลามนางยี่สุ่น จนนำไปสู่การสั่งประหารชีวิต

กวีโยงรายละเอียดเล็ก ๆ น้อย ๆ เข้ากับลักษณะสภาพท้องถิ่นที่คุ้นเคย เช่นฉากตอนที่กษัตริย์ทุกพระองค์เศร้าเสียใจกับการจากไปของนางเกสรจนสลบไป

สำนวนสุนทรภู่	สำนวนใต้
“เห็นพระองค์ทรงภพสลบหนึ่ง	“อนาถชาติจิตปลิดปลง
กับศพนั่งสมรมิตรพิสมัย	กษัตริย์ขัดติยวงศ์
ผวาเข้ากอดองค์พระทรงชัย	กลิ้งกลาดเต็มทั้งหาดทราย”
สะอื้นให้เกลือกองค์ลงกลางดิน”	

3.2.2.2.4 การสับสนความ ลักษณะวงศ์ สำนวนใต้ มีความสับสนในตัวละคร ดังนี้

คนธรรพ์ : วิทยาธร กวีโยงบทบาทวิทยาธรกับคนธรรพ์ว่าเป็นตัวละครเดียวกันระหว่างที่พระลักษณะวงศ์พานางเกสรกลับบ้านเมือง พบวิทยาธรใช้มนต์สะกดลักพานางเกสรไป นางเกสรอ่อนวอนให้วิทยาธรปล่อยนางไป สำนวนใต้กล่าวว่า

“คนธรรพ์ฟังกัลยา	เคลื่อนมาปลอบปราศรัย
เจ้าผู้คุ้มดวงใจ	อย่าโศกนักจักหมองสี”
“อย่ากลัวเลยเทวี	นามกรพีวิทยาธร
หิมเวศเขตดงดง	สิ้นทั้งนี้ของพีชาย”

สิงห์ไกรภพสำนวนสุนทรภู่	สิงห์ไกรภพสำนวนใต้
4. ทั้งสองพระองค์ปลอมเป็นสามัญชน ชื่ออินและจัน อาศัยทำไร่ที่กระท่อมท้ายไร่นายพรานป่า ต่อมาพระมเหสีประสูติพระกุมาร	4. ทั้งสองพระองค์ปลอมเป็นสามัญชนชื่ออินและจันอาศัยทำไร่ที่กระท่อมท้ายไร่นายพราน ต่อมาพระมเหสีประสูติพระกุมาร
5. พราหมณ์วีรุณฉาย แห่งเมืองมิลิลา ทำนายว่าจะมีผู้มีบุญมาเกิด ก่อนตายจึงสั่งเสียพราหมณ์เทพจินดาบุตรชายให้สืบหาผู้มีบุญ	5. เมืองมิลิลามีพราหมณ์วีรุณฉายเป็นกษัตริย์ปกครอง ก่อนสิ้นใจ สั่งจินดาพราหมณ์โอรสให้สืบหาผู้มีบุญ เมื่อสิ้นพระชนม์ไม่นานมเหสีก็สิ้นพระชนม์ตามไป
6. ขณะที่ทั้งสองพระองค์ออกทำไร่ จินดาพราหมณ์ได้ลักพาพระกุมารหนีไป	6. ขณะที่ทั้งสองพระองค์ออกทำไร่ จินดาพราหมณ์ได้ลักพาพระกุมารหนีไป
7. สองกุมารหลงไปแดนยักษ์พินทุมาร ซึ่งเป็นผู้ทำหน้าที่เฝ้าต้นยาวิเศษ ยักษ์พินทุมารรับสองกุมารเป็นบุตรบุญธรรม ให้ชื่อกุมารคนน้องว่าสิงห์ไกรภพ	7. ทั้งสองกุมารหลงไปในแดนยักษ์พินทุมารที่มีหน้าที่รักษาต้นไม้วิเศษของเทวดา ยักษ์พินทุมารรับทั้งสองไปเป็นบุตรบุญธรรม ตั้งชื่อกุมารว่าสิงห์ไกรภพ
8. ฝ่ายเมืองโกญจา พวกเสนาอำมาตย์ได้รวบรวมกำลัง ยึดเมืองคืนและฆ่าคงคาประลัยตาย แล้วได้ติดตามท้าวอินนุมาศกลับมาครองเมือง	
9. สิงห์ไกรภพทราบว่าเป็นเพียงบุตรบุญธรรมของยักษ์พินทุมารจึงขโมยใบสรรพยาแปลงเป็นนกแก้วบินหนีไปจนสุดเขตแดนยักษ์	8. สิงห์ไกรภพทราบว่ายักษ์พินทุมารไม่ใช่พ่อจึงออกอุบายให้พินทุมารหาสัตว์ที่มีขนสีขาวให้ แล้วขโมยใบสรรพยาแปลงเป็นลิงเหาะหนีไป
	9. เสนาอำมาตย์รวบรวมกำลังชิงเมืองคืนคงคาบันไลยหลบหนีเข้าป่า พบฤาษีประไลยโกด และได้อยู่ปรนนิบัติฤาษี
10. ยักษ์พินทุมารติดตามมาพบจนสุดเขตแดนยักษ์และขาดใจตาย	10. ยักษ์พินทุมารตามไปจนสุดเขตแดนยักษ์ก่อนสิ้นใจได้สอมนนต์ โดยเขียนที่แผ่นดินและมอบตะบองเพชรให้จินดาพราหมณ์

สิงห์ไกรภพสำนวนสุนทรภู่	สิงห์ไกรภพสำนวนใต้
11. เมื่อกลับถึงเมืองมิตีลา สิงห์ไกรภพ ทราบว่ามีใช้น้องของพราหมณ์เทพ จินดา จึงกินใบสรพยาเป็นนกกแก้ว หนีออกติดตามบิดามารดาของตน	11. กลับถึงเมืองมิตีลา ขณะที่จินดาพราหมณ์ ออกไปเก็บยา เสนาสิมคำสั่งพราหมณ์ เล่าเรื่องแต่หนหลังให้สิงห์ไกรภพทราบ สิงห์ไกรภพกินใบสรพยาแปลงเป็นนกกแก้ว บินหนีไป
	12. จินดาพราหมณ์ออกติดตามสิงห์ไกรภพ จนถึงเมืองโกญจา และทราบว่าเป็นเมือง ของพระราชบิดาพระราชมารดาของสิงห์ ไกรภพ
12. สิงห์ไกรภพมาถึงเมืองมารันของท้าวจตุร พักตร์และนางมนทาวดี นางสร้อยสุดา ธิดายักษ์นำนกกแก้วแปลงสิงห์ไกรภพไป เลี้ยงสิงห์ไกรภพได้นางเป็นชยายและพา นางหนีจากเมือง	13. สิงห์ไกรภพมาถึงเมืองมารันของท้าวจตุ พักและนางบิลวัน นางสร้อยสุดานำนก แก้วแปลงไปเลี้ยงนกกแก้วแปลงสิงห์ไกร ภพ ได้นางสร้อยสุดาเป็นชยายและพา นางหนีออกจากเมือง
13. ระหว่างทางพบวิทยากรใช้มนต์สะกด นางสร้อยสุดาไขอุบายฆ่าวิทยากรได้	14. ระหว่างทางพบวิทยากรใช้มนต์สะกด นางสร้อยสุดาไขอุบายฆ่าวิทยากรได้
14. พราหมณ์เทพจินดาออกติดตามสิงห์ไกร ภพมาถึงเมืองโกญจาและทราบว่สิงห์ ไกรภพเป็นพระโอรสของท้าวอินนุมาศ และนางจันทร์	
15. ท้าวจตุรพักตร์ออกติดตามซึ่งนางสร้อย สุดาคืนได้ สร้อยสุดาประสูติพระโอรส ชื่อรามวงศ์	15. ท้าวจตุรพักทราบว่ นางสร้อยสุดาหาย จึงออกติดตามได้ต่อสู้กับสิงห์ไกรภพ และซึ่งนางกลับเมืองได้
16. พราหมณ์เทพจินดาออกติดตามจนพบ กับ สิงห์ไกรภพพากลับเมืองโกญจา	16. จินดาพราหมณ์ตามมาพบสิงห์ไกรภพทั้ง สองบุกเข้าเมืองยักษ์ จินดาพราหมณ์ เพี้ยพลังล้ำ สิงห์ไกรภพเข้าช่วย แล้วจึง พากันกลับเมืองโกญจา
	17. เวลาผ่านไป สิงห์ไกรภพชวนจินดา พราหมณ์กลับไปรับนางสร้อยสุดา จึง ทูลลาพระราชบิดาไปเรียนวิชาเพื่อจะไป ฆ่าพวกยักษ์

สิงห์ไกรภพสำนวนสุนทรภู่	สิงห์ไกรภพสำนวนใต้
17. ท้าวจตุพัตร์ยกทัพตีเมืองโกญจา และถูกสิงห์ไกรภพฆ่าตาย	
18. สิงห์ไกรภพรับนางสร้อยสุดามาอยู่ด้วย แล้วให้พราหมณ์จินดาครองเมืองมารัน โดยให้พระโอรสรามวงศ์อยู่ที่เมืองมารัน	
19. รามวงศ์เจริญวัยขึ้นเดินทางไปเยี่ยมสิงห์ไกรภพ หลงทางเข้าเมืองยักษ์ได้นางแก้วกิริยิตายยักษ์เป็นชaya	
20. สิงห์ไกรภพออกติดตามหาพระโอรส ได้นางเทพกนิราเป็นชaya และถูกทำเสน่ห์ พราหมณ์จินดามาช่วยแก้เสน่ห์สำเร็จ	

3.2.2.3.2 การปรับเปลี่ยนเนื้อหา

3.2.2.3.2.1 การสับลำดับเหตุการณ์ สิงห์ไกรภพ สำนวนใต้ เมื่อเปรียบเทียบลำดับของเนื้อเรื่องกับสำนวนสุนทรภู่ พบว่ามีความต่างที่ลำดับของเรื่องก่อนหลังเล็กน้อย ซึ่งไม่มีผลต่อเนื้อเรื่องโดยรวม เพราะไม่ใช่เหตุการณ์ที่ต้องเป็นไปตามลำดับขั้นของเวลา อย่างตอนที่เสนาอำมาตย์รวบรวมไพร่พลยึดเมืองโกญจาจากกองกำลังได้สำเร็จ ฉบับสุนทรภู่อยู่ในลำดับที่ 8 เป็นเหตุการณ์ที่กล่าวถึงก่อนที่สิงห์ไกรภพกับพราหมณ์เทพจินดาจะหนียักษ์พินทุมาร ในขณะที่สำนวนใต้อยู่ลำดับที่ 9 กล่าวถึงสิงห์ไกรภพออกอุบายลวงยักษ์พินทุมารและหลบหนีไปพร้อมกับจินดาพราหมณ์ก่อนจะกล่าวถึงเหตุการณ์เสนาอำมาตย์ยึดเมืองโกญจาคืนจากกองกำลังได้สำเร็จ

ลำดับของเหตุการณ์ที่ต่างกันอีกตอนคือ หลังจากที่สิงห์ไกรภพทราบความจริงว่าจินดาพราหมณ์ลักพาตนมา จึงหนีไป จินดาพราหมณ์ออกติดตามจนมาถึงนครโกญจาความตอนนี้ในสำนวนใต้อยู่ลำดับที่ 12 ส่วนสำนวนสุนทรภู่อยู่ลำดับที่ 14 สำนวนสุนทรภู่เมื่อสิงห์ไกรภพทราบความจริงจึงแปลงเป็นนกแก้วหนีมาจนถึงนครมารัน ได้นางสร้อยสุดาเป็นชaya และพานางหนีออกจากเมือง ก่อนจะกล่าวถึงจินดาพราหมณ์ออกติดตามสิงห์ไกรภพมาจนถึงนครโกญจา

3.2.2.3.2.2 การเพิ่มความ กวีเพิ่มรายละเอียดของตัวละครให้สอดคล้องกับสภาพท้องถิ่น และเพื่อความสมจริงของตัวละครนั้น ๆ เช่น กล่าวถึงโจรสลัดว่า

“เกิดปานกานก่หนี
นายโจนนำมชื่อว่า

อุกซิงดีเก็บเงินตรา
มันทะกะกังมลายู

ตั้งเรือนในยกบ้าน
 พรีรยาห์หน้าอุซุ
 ทรงคันมาแต่เดิม
 ครึ่งหนึ่งของนายส่เพ้า

เกือบตีครันใหม่ยไครจ่อสู
 จูอกโตเมียนางส่เพ้า
 โจนช่วยเพิ่มเป็นคนเขล้า
 กล้วมแดนเข้าใหม่พิศหนา

กวีให้รายละเอียดโจรสลัดเพิ่มเติมว่าชื่อมันทะกะและมีเชื้อสายเป็นชาวมลายู เมื่อปล้นฆ่านายสำเภา ได้ชิงภรรยาของนายสำเภามาเป็นของตัวเอง โดยไม่ทราบว่ามีครรภ์อยู่แล้ว เมื่อนางให้กำเนิดลูกชาย โจรมันทะกะก็รักใคร่หลงคิดว่าเป็นลูกของตนเอง รายละเอียดนี้เป็น การย่ำความไม่ดีของตัวละครโจรสลัดว่านอกจากเป็นโจรเที่ยวปล้นฆ่าแล้วยังเป็นคนด้อยสติ ปัญญาอีกด้วย

อีกเหตุการณ์หนึ่งเป็นตอนที่ยักษ์พินทุมาล ออกติดตามสิงห์ไกรภพและจินดาพราหมณ์ จนสุดเขตแดนยักษ์ พินทุมาลอ่อนวอนทั้งสองให้ลงมาจากยอดเขา แต่ทั้งสองกลัวจึงไม่ยอมลง มา สิงห์ไกรภพจับสุนทรภู่ยักษ์พินทุมาล โศกเศร้ามากที่ลูกไม่ยอมลงมาหา และสิ้นบุญจึงขาดใจตาย

“ท้าวกุมภภัณฑ์ครันเห็นไม่กลับหลัง	จึงร้องสั่งลูกน้อยเส่นหา
พ่อก็อ่อนวอนปลอบเป็นหลายครา	ทั้งพี่น้องสองราไม่เชื่อใจ
เป็นเหตุเพราะเคราะห์กรรมของพ่อแล้ว	จะคลาดแคล้วลูกรักถึงตักษัย
สะอื้นพลางทางสะท้อนถอนฤทัย	ชลนัยน์ซิมซาบลงอาบพัศตร์
สิ้นกุศลผลกรรมมานำชัก	พระยายักษ์ขาดใจบรรลัยลาญ”

(หน้า 45)

ในสิงห์ไกรภพสำนวนใต้ กวีเพิ่มรายละเอียดว่าก่อนสิ้นใจยักษ์พินทุมาลสอมนมดให้สิงห์ไกรภพ และมอบอาวุธตะบองเพชรให้จินดาพราหมณ์

“เขาก่อมาแหบแห้ง	สินเร็ววสินแรง
จะเริ่มบ่อกเวดมนตรา	
ญ่กกระทัดเขียนทีสุทา	บอกไวแจ่งจา
วาให้ลูกยาสิงหะไกรย	
ต้อบอ้งแก้ให้เซกาไทย	จินดาอयाใจย
แกว่งโยกลัฟเป็นตาง ๆ	

อนุภาคเรื่องสอมนมดให้โดยเขียนไว้ที่พื้นดินนั้นคล้ายกับนิทานเรื่องสังข์ทอง ตอนที่ นางพันธุรัตน์วิงวอนให้พระสังข์กลับไปอยู่กับนาง แต่พระสังข์อ้างเหตุผลต่างๆ ไม่ยอมกลับมา นางพันธุรัตน์จึงตรอมใจตาย และก่อนตายได้เขียนนมดเรียกเนื้อเรียกปลาไว้ให้พระสังข์ที่แผ่นผา

“สิ้นวาสนาแม่นี้แน่แล้ว	เผอิญให้ลูกแก้วเอาตัวหนี
จะขอลาอาสัณเฑียรวันนี้	เจ้าช่วยเผาผีมารดา
อันพระเวทพิเศษของแม่ไซ้	ก็จะเขียนลงให้ที่แผ่นผา
จะเรียนรำไว้เกิดขวัญตา	รู้แล้วอย่าว่าให้ใครฟัง” ⁵

สิ่งทไกรภพสำนวนได้อาจารย์อนุภาคนี้มาจากนิทานสังข์ทอง นิทานเรื่องสังข์ทองเป็นที่รู้จักแพร่หลายในท้องถิ่นต่าง ๆ รวมทั้งท้องถิ่นได้ด้วย เหตุที่กวีเพิ่มความตอนนี้เพราะตัวละครยักษ์พินทุมาลอยู่ในสถานการณ์เดียวกันกับนางพันธุรัตน์ที่ลูกบุญธรรมหนีไป ทั้ง 2 ออกติดตามจนสุดแดนยักษ์ ก่อนที่จะสิ้นใจตายเหมือนกัน ก่อนสิ้นใจกวีจึงให้เพิ่มเติมอนุภาคที่คุ้นเคยให้ยักษ์พินทุมาลสอนมนต์แก่สิ่งทไกรภพ

3.2.2.3.2.3 การเปลี่ยนรายละเอียด ความต่างที่พบในสิ่งทไกรภพ

2 สำนวนนั้น มีประเด็นหนึ่งที่น่าสนใจคือจุดจบของตัวละครคงคาลัย ตอนที่บรรดาเสนาอำมาตย์ยึดเมืองโกญจาได้นั้น สำนวนสุนทรภู่คงคาลัยถูกฆ่าตาย และหมดบทบาทเพียงแค่นั้น

“ขึ้นจับคงคาประลัยในปราสาท
กับอำมาตย์ที่มันตั้งขึ้นใหม่ ๆ
เอาฟาดฟันบันศรีษะจะเสียบไว้
หวังมิให้ดูเยี่ยงเอาอย่างกัน”

(หน้า 31)

สิ่งทไกรภพสำนวนได้ ตัวละครคงคาลัยไม่ตาย หนีออกจากเมืองไปได้ในช่วงที่เหตุการณ์กำลังซุลมุน คงคาลัยหนีเข้าป่าได้รับความทุกข์ยาก และได้พบกับพระฤาษีประไลยโกด

“ปรไพลยโกดโคตดาบ่ท	ฟังชงยดหัวใจหาย
อ่หนิตจากระหลานชาย	แอนยากไร่ทันเสดสา
นำมาก่อนเจ้าชื่อไดย	บอกเล่าไปยตามสัตจา
ส่มเกดคิดเวทนา	ยาทุกขาหมิพ่เพียง
ลูกชื่อคงคาลัย	แจ้งบอกไปยตามสามเหนียง
พบไทยใจฉานเกลียง	เจียงเห็นอ่องษ์ภริภา
ถ่อพลอดวันหลายอยาง	ท้อเป็นทางยาภักว่า
ณิทานเรื่องขางก่หน้า	จักค่อนามากตราไทรย
ปรไพลยโกดนำอ่หนัดตา	ตามเหนินมาญงงสาไหลย
พุดจาถ้วนถึไปย	ค้อยเซ็นใจล้วนสิตทา

⁵ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, “บทละครนอกกรวม 6 เรื่อง,” พิมพ์ครั้งที่ 9 (กรุงเทพฯ : บรรณาการ, 2540), หน้า 874.

ครันคำยาแสงศรี	เขานิตทรีทิสาลา
ดาบทันงพาวนา	แสนสุกขาทาโหมยโก
อรุณรุ่งฟุ้งกระจางแจ่ง	สงส่องแสงอะโณไทย
พินจากบัตถุสาไหลย	เจ้าอ๋อกไปยตักชลทาน
มาถ้วายภระมูถื่อ	แล้วจะสิเทียวสำมราน
รักสาภระอาจาน	เป็นนิจกานหลายวันมา
ปรไหลยโตดเทารักไคร	สอนมนไหความปรารถนำ
เจ้าเรียนซึ่งวิชา	เวตคาถาจำไชยไจย"

บทบาทของคงคาไลใน*สิงหไกรภพ*สำนวนใต้ ต่อเนื่องมาจากคงคาไลไปอาศัยอยู่กับ ฤาษีประไลยโกดได้ร่ำเรียนวิชาและปรนนิบัติพระฤาษี การที่ตัวละครคงคาไลไม่ถูกฆ่าตายอาจ เป็นเพราะต้องการให้ตัวละครคงคาไลสำนึกถึงความผิดที่ก่อไว้และชดใช้กรรมที่ตนกระทำกับผู้มีพระคุณ หรืออาจเป็นเพราะว่ากวีแต่งตามที่ได้ยินได้ฟังมาจาก "หนังควน" ดังที่กล่าวถึงไว้ใน ประเด็นที่มาของ*สิงหไกรภพ*สำนวนใต้ก็เป็นได้

ความต่างในเนื้อเรื่องอีกตอนหนึ่ง คือกำเนิดของจินดาพราหมณ์ สำนวนสุนทรภู่ จินดาพราหมณ์เป็นบุตรของพราหมณ์แห่งนครมิติลา สำนวนใต้จินดาพราหมณ์เป็นโอรสของท้าวพิรุณฉาย กษัตริย์ที่มีเชื้อสายพราหมณ์แห่งนครมิติลา ความต่างของกำเนิดนั้นอาจจงใจให้ความสำคัญกับจินดาพราหมณ์หรืออาจเกิดจากความเคยชินที่เมื่อกล่าวถึงเมืองใดเมืองหนึ่ง มักกล่าวถึงเจ้าเมือง พระโอรสพระธิดา ดังนั้นจินดาพราหมณ์จึงมีบทบาทเป็นโอรสกษัตริย์ที่มีเชื้อสายพราหมณ์ไปโดยปริยาย เมื่อกำเนิดต่างกันไปส่งผลให้ตอนที่*สิงหไกรภพ*ทราบกำเนิดที่แท้จริง ต่างกันด้วย สำนวนสุนทรภู่มักกล่าวถึงพราหมณ์ประสิทธิโสมจากเมืองโรมวิสัยเดินทางมาเยี่ยมพราหมณ์ผู้พ่อของจินดาพราหมณ์ พราหมณ์จินดาโกหกว่า*สิงหไกรภพ*เป็นน้องชายแท้ ๆ พราหมณ์ประสิทธิโสมโกรธมาก ต่อว่าจินดาพราหมณ์ *สิงหไกรภพ*เริ่มสงสัยจนเข้ารับใช้ในบ้าน จินดาพราหมณ์เล่าความจริงให้ฟัง ส่วน*สิงหไกรภพ*สำนวนใต้ จินดาพราหมณ์กลับมาครองนครมิติลา ปกครองบ้านเมืองอย่างสงบสุข อยู่มาวันหนึ่งจินดาพราหมณ์ออกไปหาสมุนไพรในป่า บรรดาเสนาลิมคำสั่งของพราหมณ์จินดา เล่าความจริงให้*สิงหไกรภพ*ฟัง *สิงหไกรภพ*โกรธและเสียใจมากจึงหนีออกจากกรุงมิติลา

นอกจากนี้ความต่างที่พบ เป็นรายละเอียดปลีกย่อย ซึ่งเป็นกฎเกณฑ์ธรรมชาติของนิทานเมื่อเล่าสืบต่อกันมา รายละเอียดเล็กน้อยมักถูกลืมไปหรือผิดเพี้ยนไปบ้าง เช่น ความฝันอายุ กำเนิดของตัวละคร เป็นต้น

สำนวนภาคใต้

“บุตรสีหาวาก	เปรมนุดส์ชาตนาตสาวหวัน
นางเกิซวงกุมภัน	เบใหญ่ครันโดยประหมาน
อาหยุะครบสิบลีย	งามโสพีไทรยจปาน
นามกอนของนังกราน	ยอดเย้าวมานสอยสุดา”

สิงห์ไกรภพสำนวนสุนทรภู่ ท้าวจตุรพักตร์กับนางมณฑาดีไม่มีพระโอรสธิดา ได้นำนางที่เกิดจากดอกบัวมาเลี้ยงเป็นพระธิดาให้ชื่อว่าสร้อยสุดา ขณะที่สิงห์ไกรภพสำนวนใต้ นางสร้อยสุดาถือกำเนิดในวงศ์ยักษ์

ความต่างอีกตอนในเรื่องสิงห์ไกรภพสำนวนใต้คือ อนุภาคการแปลงกาย ถ้าเป็นอนุภาคหลักของเรื่องคือตอนที่สิงห์ไกรภพกินใบสรรพยาแปลงเป็นนกแก้ว แล้วนางสร้อยสุดา นำนกแก้วไปเลี้ยงในวัง พบว่า 2 สำนวนตรงกัน แต่ถ้าเป็นอนุภาคการแปลงกายในเหตุการณ์ช่วงอื่น ๆ จะต่างกันไป โดยสิงห์ไกรภพสำนวนใต้ สิงห์ไกรภพและจินดาพราหมณ์ มักกินใบสรรพยาแปลงเป็นวานร ทั้งคราวที่ทั้งสองหนียักษ์พินทุมาล และตอนที่จินดาพราหมณ์ลาท้าวอินธุมาศและนางจันนักราออกติดตามสิงห์ไกรภพ

“วันนั้นภรามจินดา	เหว่ยทรพอยาเร็วทันใจ
สีชาวอันปรไทย	กลับเพดไปยเปรวานอน
ริตที่พุมิดังหลมาร	ทียานเหาะจำเกาะผิน
ควาง ๆ กลางเมดิน	ขุนกรบินมุงทิดบูรระภา”

หนุมานเป็นตัวละครที่มีบทบาทสำคัญอีกตัวหนึ่งในเรื่องรามเกียรติ์ มีความสามารถเก่งกล้าหลายด้าน รามเกียรติ์เป็นที่นิยมแพร่หลายในท้องถิ่นใต้ กวีจึงมักอ้างอิงให้สิงห์ไกรภพและจินดาพราหมณ์แปลงเป็นวานร และเปรียบเทียบว่าวิฤทธิ์เดชเก่งกล้าเทียบเท่ากับตัวละครหนุมาน

ความต่างทั้งในเรื่องอนุภาคต่าง ๆ ความฝัน ชื่อตัวละคร อายุ หรือกำเนิดของตัวละคร ดังกล่าวข้างต้น ถือเป็นรายละเอียดปลีกย่อยที่เปลี่ยนแปลงได้ เมื่อนิทานเรื่องสิงห์ไกรภพแพร่หลายไปยังท้องถิ่นต่าง ๆ

3.3 ตัวละคร

3.3.1 โคบุตร

ตารางที่ 7 ตารางเปรียบเทียบชื่อตัวละคร / สถานที่ของวรรณกรรมนิทานโคบุตร

โคบุตรสำนวนสุนทรภู่	โคบุตรสำนวนใต้
1. พระโคบุตร	1. พระโคบุตร บุตรพระอาทิตย์กับนางฟ้า
2. ท้าวพรหมทัตเจ้าเมืองพาราณสี	2. ท้าวพรหมทัตเจ้าเมืองพาราณสี
3. นางประทุมทัต	3. นางประทุม, ประทุมลัก
4. นางมณีสาคร	4. นางมณี
5. พระอรุณ	5. พระอรุณ
6. ยักษ์หัตถ์กัณฐ์	6. ยักษ์หัตถ์กัณฐ์
7. ไม่ปรากฏ	7. นางหัตสมาลี
8. นางยักษ์แปลง	8. นางยักษ์แปลง
9. ไม่ปรากฏ	9. นางอีริน
10. นกสาลิกา	10. นกสาลิกา
11. ท้าวหลวิราช เจ้าเมืองกาหลง	11. ท้าวหลวิราชเจ้าเมืองกาหลง
12. ไม่กล่าวชื่อ	12. นางสิวิกา
13. นางอำพันมาลา	13. นางอำพัน
14. ไม่กล่าวชื่อ	14. หมื่นสิทธิ (เสนาเมืองกาหลง)
15. พญาพานรินทร์	15. พญาพานรินทร์
16. เมืองปราการบรรพต (ชื่อเมืองใหม่พระโคบุตร)	16. เมืองสิงขร (ชื่อเมืองใหม่พระโคบุตร)
17. เถรกระอาม	17. เถรชะอาม
	18. พระพันนรังศรี
	19. นางบุศมาลา
	20. ท้าวมหาจักรเจ้าเมืองกาหรบ
	21. นางสุนนที
	22. จักรนารายณ์
	23. นางแก้วกิริยา

โคบุตรสำนวนใต้กับโคบุตรฉบับสุนทรภู่มีความต่างในเรื่องชื่อตัวละคร ชื่อสถานที่เล็กน้อยดังนี้

ชื่อตัวละครที่เขียนไปมีเกรกระอามเป็นเกรชะอาม นางประทุมทัศเป็นนางประทุม
ลัก

การใช้ชื่อที่ต่างกันมีชื่อเมืองใหม่ที่พระอาทิตย์เนรมิตให้พระโคบุตรสำนวนได้ชื่อเมือง
สิงขร ฉบับสุนทรภู่ชื่อเมืองปรากฏการบรรพต ซึ่งโดยความหมายพบว่าหมายถึงภูเขาเหมือนกัน

ชื่อตัวละครในสำนวนสุนทรภู่ก็มีคำขยาย เมื่อมาเป็นสำนวนได้ตัดคำให้สั้นลง นาง
อำพันมาลา เป็น นางอำพัน นางประทุมทัศ เป็น นางประทุม

และพบว่าโคบุตรภาคใดมักให้ชื่อตัวละครปลีกย่อย ดังนี้ มเหสีของท้าวหลวิราชให้ชื่อว่า
นางสีวิกา เสนาที่เนรมิตเตี้ยงกลจับพระโคบุตรมีชื่อว่าขุนสิทธิ์ ขณะที่ฉบับสุนทรภู่เอ่ยถึงตัว
ละครนี้แต่ไม่ได้เอ่ยนาม

โคบุตรสำนวนไต้ยังมีชื่อตัวละครเพิ่มขึ้น แต่ไม่ได้มีบทบาทอะไรในเรื่องอย่างนางอีริน
ลูกสาวของนางยักษ์นี่แปลง และนางหัดสมาลีชายาของยักษ์หัดกัณฐ์

ตัวละครในโคบุตรสำนวนไต้มีมากกว่าโคบุตรฉบับสุนทรภู่ เพราะมีการดำเนินความต่อ
จากฉบับสุนทรภู่จนจบเรื่อง เนื้อเรื่องช่วงปลายโคบุตรสำนวนไต้มีลักษณะเป็นโครงเรื่องซ้อนที่ได้
รับอิทธิพลจากโคบุตรช่วงต้น มาผสมผสานกับอนุภาคอื่นๆ แต่งจนจบเรื่อง ดังนั้นจะพิจารณา
เฉพาะตัวละครที่ปรากฏตรงกันเท่านั้น บทบาทของตัวละครสำคัญเมื่อเปรียบเทียบทั้ง 2 ฉบับ
พบว่ามีความแตกต่างออกไปบ้าง ปัจจัยที่สำคัญคือตัวผู้เขียนเป็นผู้กำหนด เพื่อให้เนื้อเรื่องดู
สมจริงมากขึ้น และเพื่อสร้างอารมณ์ให้ผู้ฟังขณะสวดอ่าน

พระโคบุตร

โคบุตรทั้งสำนวนไต้และฉบับของสุนทรภู่ เป็นพระเอกที่มีบุญบารมี เก่งกล้าสามารถ มี
ลักษณะแบบพระเอกจักร ๆ วงศ์ ๆ ทั่วไป แต่โคบุตรสำนวนไต้มีการเพิ่มลักษณะและบทบาทที่
ต่างออกไป พระโคบุตรเป็นตัวละครที่มีสีสันมากขึ้น ดังเช่นพระโคบุตรแสดงอารมณ์โกรธจน
เจียวเมื่อสับสนว่าใครคือผู้ให้กำเนิดตนเองว่า

“ทรงฟังบิดรังก้าวสาร	โทโสเดือดदान
เคื่องคำรำคาญหัตถยา	
เคื่องแค้นวาเปนบิดา	แม่ไกรษรวา
พอสิงห์ราพอไคร	
บอกขาแมญาเกรงใจ	บัดนั้นนางไกรษรศรี
เลาความตามคติมีมา”	(เล่ม 1 หน้า 7)

นางยักษ์แปลงลักพาพระอรุณไป พระโคบุตรตามไปช่วยพระอรุณและใช้วาจาประชด
ประชันนางยักษ์ว่า

“เจ้าชู้อุบาท
 นองน้อยใหม่รู้ไทรย
 ถาขัดสนผู้ชาย
 สมด้วยนางยักษา

ลักนองนาตรามาไยย
 ยังเลิกไสยนักหนา
 เอาภูวใจจะดีกวา
 ไม่แรมราสักคืนหนึ่ง”
 (เล่ม 1 หน้า 49)

ระหว่างเดินทางกลับเมืองพาราณสี พระโคบุตรต้องผจญกับยักษ์หัตถ์กัณฐ์ที่คิดจะแย่งชิงนางอำพัน แต่ไม่สามารถฆ่ายักษ์หัตถ์กัณฐ์ได้ จึงไปขอให้พญาวานรพานรินทร์ มาช่วยตามคำแนะนำของเทพธิดาผู้รักษามหาสมุทร พระโคบุตรกล่าววาจากยอกย้อนยักษ์หัตถ์กัณฐ์ ให้รับพญาวานรเป็นลูกเขย นับเป็นการดูหมิ่นอย่างมาก ส่งผลให้ยักษ์หัตถ์กัณฐ์โกรธแค้นยิ่งขึ้น

“เทวาเขาบอกท้าว
 เปนสาวสิบหาปี
 เอาไวเทิดนายเอ๋ย
 หรือไมชอบแรงตอบมา

วาลูกสาวของเองมี
 ยังใหม่มีผิวเหลยหนา
 ไหเปนเขยทาวยักษา
 จะไปหามาใหอื่น”
 (เล่ม 1 หน้า 111)

เมื่ออย่างเข้าสู่วัยหนุ่ม พระโคบุตรก็มีอารมณ์คึกคะนอง รักสนุกตามวัย จากตอนที่เหล่าวิทยากรนำพระโคบุตรและพระอรุณชมป่าหิมพานต์ พบเหล่านางกินรีเล่นน้ำอยู่ พระโคบุตรแสดงความสนใจอยากจะทำความรู้จัก ดังคำประพันธ์ว่า

“วานางเหล่านี้ งามลนพันที หน้ารักหนักหนา
 ถ้าเรารู้จัก ใคร่ทักเรียกหา ชวนพลอดเจรจา ผูกมิตรไมตรี”
 (เล่ม 1 หน้า 38)

จนพระอรุณต้องเตือนว่า

“เจ้าอรุณตอบไป อย่าทำปากไว งามไถเจ้าพี่
 เขาใหม่เจรจา เราหน้าบัตศรี ถึงรูปงามดี ไซพินองเร้า”
 (เล่ม 1 หน้า 38)

ในส่วนบทบาทของความเป็นลูก พระโคบุตรให้ความเคารพและเชื่อฟังพระอาทิตย์ แต่ด้วยความโกรธนางอำพันที่ทำเสน่ห์ ทำให้หลงลืมคำสั่งของพระอาทิตย์ในวันอภิเษก ว่า นางอำพันทำผิดห้ามลงโทษถึงแก่ชีวิตให้พานางไปส่งถึงบ้านเมืองอย่างปลอดภัย เมื่อพระอาทิตย์ทรงทราบว่าพระโคบุตรไม่ปฏิบัติตามคำสั่งของพระองค์ก็กริ้วมาก ทรงรับสั่งให้พระโคบุตรไปรับทั้งนางอำพันและโอรสกลับคืนมาโดยพลัน

“ใหม่คิดแกทุกขัง
 หมิงเอาแต่โมโห

จะคิดบ้างขางพุทโท
 ทำโทโสสีกหนาเมีย

บันดาคนทั้งนี้	บุญแต่มีให้ตายเสีย
ไม่ตายไปแต่เมีย	หลารกุเสียไปด้วยกัน
ไปหามาให้ได้	ถึงชั่วร้ายชั่วหัวหมัน
หลานกูอยู่ในครัน	รูวามันเป็นฉันใด
เถาใหม่พบโฉมตรู	เองกับกูจะขัดใจ
เถาพบนางอรัไท	แล้วกันไปหายโกรธา"
พระโคบุตรทรงยอมรับผิด และรีบปฏิบัติตามคำสั่งของพระอาทิตย์ทันที	
"ใดคิดผิดจึงแล้วหน้า	ลืมหำบิดา
ขับนางกัลยาหายไป	
ลูกใหม่ทันคิดใด ๆ	มีดมืดจิตใจ
ครีอยู่ในถ้ำคูหา	
พระองค์จงทรงเมตตา	ลูกแดงโยธา
จะไปตามหาเทวี"	(เล่ม 2 หน้า 107)

พระอรุณ

ในโคบุตรจบสิ้นทรภู่ พระอรุณยังเยาว์วัยจึงไม่มีบทบาทเด่นอะไรมาก เป็นแค่น้องตามพี่มาท่องเที่ยวป่าเพื่อดูโลกกว้างและได้ผจญภัย จะมีบทบาทเด่นตอนช่วยแก้เสน่ห์ให้พระโคบุตรในช่วยหลัง แต่พระอรุณในโคบุตรสำนวนได้มีบทบาทมากกว่า มีความคิดเป็นผู้ใหญ่ในหลาย ๆ เหตุการณ์

จากตอนที่พบนางกนิรีเล่นน้ำ พระโคบุตรอยากเกี่ยวพาราสินางกนิรี พระอรุณทูลเตือนสติไว้ และจะเห็นว่าทรงเจรจาฉลาดเฉลียว เข้าใจพูดโต้ตอบ มีมารยาท จนเหล่านางกนิรีชื่นชมว่ามีนิสัยต่างไปจากพระโคบุตรผู้พี่

"พี่ทักรักษา	บุศบงคงคา	จโรยราหมอง	
แกลงมาถอนชัน	หักดอกบัวทอง	ดอกเดียวคิดปอง	คาทองสืบตามสิ่ง
เจ้าอรุณนุชชา	จึงตอบวาจา	ด้วยพลันทันหึง	
เอาพี่ไปไว	ไซสั๊กเดือนครึ่ง	คำทองสืบตามสิ่ง	จพี่งทดแทน
จเอาเงินทอง	เราสองพี่น้อง	ขัดสนจนแคน	
หมิเอาตัวไซ	จักให้หัวแหวน	จำหน้าไวแทน	ดาวตัวพี่ยา
หน้านางกนิรี	ใดฟังวาที	พระอนุชชา	
วาจาบาวน้อย	ชดช้อยนักหนา	พูดกระแสบกษา	วาดางพี่ยา"

(เล่ม 1 หน้า 38)

พระอรุณมีบทบาทเตือนสติพระโคบุตรหลายครั้ง ทั้งตอนที่พบนางกนิรีและตอนที่พระโคบุตรว่าวุ่นใจอยากพบนางอำพัน ทรงเตือนพระโคบุตรให้ระวังตนอย่าประมาทว่า

“เจ้าอรุณผูนุชชา ผานเกล้าจ้ข้าไป สิบริหูหลงด้วยรัก เมนมหันป็นยามี ครือพระสูวันหง นางเกดสุริยา	ทูลเซตถากลาวปราไส รวังไฟโห่งดี ยาท่งสัควาตัวดี ยอมเสี้ยที่ด้วยมลยา ยาเล็งหลงเขาไปหา ตองหอกยนม้วยบันไหล” (เล่ม 1 หน้า 88)
--	--

พระอรุณทรงขอให้พระโคบุตรค่อยๆ คิดอย่าใจร้อน ควรให้นักสาธิตาไปสืบข่าวในเมืองกาหลงให้ถ่วงถี่ก่อน แล้วจึงค่อยตัดสินใจไปพบนางอำพัน

“เจ้าอรุณจึงทูลความ ฝนยังหมีหันจ่ตก วันนี้เซ็นหลับนอน ตรัดไซเจ้าปีกษา สอดแนมแยบคายขวัน เหนชอบตอบนุชชา เอนองลงนิตไทร	ยามปาชนิใหม่หลับนอน เหน้างกงกเย็นเสี้ยกอน รุ่งขึ้นกอนผอนคิดกัน บินโผนผาริบไปพลัน คนท่งนั้นโห่งสไส พระนองว่าขาชอบใจ ในแทนที่ตำหนักจัน” (เล่ม 1 หน้า 58)
---	---

พระโคบุตรเองก็กล่าวชื่นชมในความฉลาดเฉลียว ฟังชอบตอบใจดี ยังก็จ้อยน้อยแต่ตัว	คิดการณ์รอบคอบของพระอรุณว่า พระพุมิยมแย้มหัว พทูลหัวรู้ทุกสิ่ง” (เล่ม 1 หน้า 88)
---	---

นางอำพัน

นางอำพันเป็นพระธิดาของท้าวหลวิราชเจ้าเมืองกาหลง เมื่อพระโคบุตรและพระอรุณเดินทางมาถึงเมืองกาหลง นักสาธิตาเป็นสื่อรักให้พระโคบุตรได้นางอำพันเป็นชายา ในวรรณกรรมนิทานภาคใต้เรื่องโคบุตร นางอำพันมีบทบาทเด่น ๆ ดังนี้

นางอำพันเป็นผู้มีจิตใจเด็ดเดี่ยว ถ้าพระโคบุตรทอดทิ้งนางไป นางจะไม่ยอมมีชีวิตอยู่นางเลือกที่จะกลืนยาพิษตาย

“ยังไม่ถึงคืน ยูไปอกอา	ล้วงเหลี่ยมไปอื่น เทวาเยาะยัน	กำของนองครัน จขึ้นกลืนกลัน	ยาพิตปลิดปลง” (เล่ม 1 หน้า 82)
---------------------------	----------------------------------	-------------------------------	-----------------------------------

หากว่าพระโคบุตรไม่กลับมาหานางอีก นางจะเป็นฝ่ายติดตามไปเอง

“บัวตุมนางหนุมหน้า
ธาเทามิเขามา

กราบทูลท้าวพระพิตส์ดา
นองคิดวาจตามไป”

(เล่ม 1 หน้า 89)

โคบุตรจับได้เสริมรายละเอียดให้อารมณ์ของนางอำพันทวีคูณมากขึ้น พระโคบุตรกำลัง ลุ่มหลงนางมณีจนห่างเหินนางอำพัน ขณะนั้นนางกำลังตั้งครรภ์อ่อน ๆ อารมณ์ย่อมแปรปรวน นางรู้สึกว้าวุ่นและขาดที่พึ่งพิง นกสาลิกาที่เคยใกล้ชิดนางก็ตอกย้ำว่า همینสาบกลืนคนท้อง และชมนางมณีว่ามีกลิ่นกายหอม ทำให้นางอำพันแค้นใจมาก รู้สึกอับอาย เสียหน้ามากจึง ปรึกษานางกำนัลให้กระทำการกัณฑ์ให้

“คิดแค้นแทนพระไท	ชลเนตไหลพระพักตรา
โอ ๆ ตัวกูอา	เหลาวงษาหาใหม่มี
กูปล้ำติดตามมา	เหนตตนาพระสาหมิ
ยังใหม่ทันถึงปี	มารางใจใดความอาย
ดรีดเรียกสาวใช้ชิต	คนสนิดเขามาไกล
ยาคิดวาบาวนาย	คิดวาน้องร่วมทองกัน
ขอบอกความแก่พี	ตัวนองนี้ทุกอยู่ครั้น
แค้นใจด้วยทรงทัน	มารางไวใดความอาย
จะใครกลืนยาพิต	โหชีวิตดับสูญหาย
ช่วยชูหน้ากูไว้	ยังจใดหรือก็ไหรย”

(เล่ม 2 หน้า 24)

เมื่อนางอำพันถูกขับออกจากเมือง นางต้องระหกระเหินเดินป่าเพียงลำพัง ขณะตั้ง ครรภ์ นางได้รับความลำบาก ต้องนอนกลางป่า ทุกข์ทรมานมาก

“นางเสวยเขาตาก	ครือดั่งกลืนฝาก	คาแค้นพระไท
พลีเสียงชีวิต	หมีโหบันไหล	เจ้าค้อยคลายใจ
ขึ้นในหัตตะยา	ครั้นแล้วโฉมตรู	เจ้าเสวยมากพลู
แลวปุ่นพูษา	เอนองลงนอน	ถอดถอนหือรือไทย
กอรเกัยพักตรา	คิดตั้งอนิตจา	โอดัวกูอา
นายนนาถังไหล	บาทาแตกซ่า	เป็นนำหนองไหล
ยินยาวเทาใด	ถ้าตัวแมตาย	รูปหล่ออ้อรไท
จขึ้นเดินไปย	จพล้อยมร่นา	ด้วยมารตากัน
โศกสันไปมา”		

(เล่ม 2 หน้า 96)

บทบาทในตอนนี ทำให้ผู้ฟังสงสารเวทนานางอำพันจนลืมนึกความผิดที่นางได้กระทำไว้
ก่อนหน้านี้

“ผู้ฟังนั่งร้องไห้ เห็นขนาดซามไว	มือเชยไฉนน้ำตาไหล ตัวเราไฉรก็เหมือนกัน”
-------------------------------------	--

สำนวนสุนทรภู่เนื้อความสิ้นสุดตอนนางอำพันถูกขับออกจากเมือง แต่ในสำนวนใต้ที่มี
เนื้อเรื่องขยายยาวจนจบเรื่องนั้น นางอำพันมีบทบาทเด่นกว่านางมณี

ระหว่างที่เดินทางรอนแรมในป่า นางอำพันให้กำเนิดโอรสแล้วสิ้นใจ พระอาทิตย์เสด็จลง
มาชุบชีวิตนางให้นางอำพันเป็นคนใหม่ที่ดงงามกว่าเดิม

“ผูกฉิ่งในทิวป่าทั้งสาม โหนามเหมือนเจ้าชามเปลี่ยว”	ใครสาวงาม งามครบสปลิง (เล่ม 2 หน้า 96)
---	--

แม้แต่ท้าวพรหมทัตเจ้าเมืองพาราณสี พระบิดาของนางมณีเองก็ยอมรับว่านางอำพันมี
วาสนาบารมีมากกว่านางมณีลูกสาวตน นางอำพันมีโอรสคือพระพันธังศรี ขณะที่นางมณีให้
กำเนิดธิดาชื่อนางบุศมาลา

“พระองค์เชยชิตพิตส์ไมย วานางอำพันกัลยา มิพระวรุณุดโสภา ยิ่งกว่าพระลูกของเรา”	นี่กในพระไท เจ้ามีवादสนา (เล่ม 3 หน้า 12)
---	---

นางมณีสาคร

บทบาทของนางมณีสาครในสำนวนสุนทรภู่ จะมีความเป็นนางเอก แต่ในโคบุตรสำนวน
ใต้มีเนื้อเรื่องขยายจนจบเรื่อง นางมณีมีบทบาทในเรื่องน้อยกว่านางอำพัน

ในโคบุตรฉบับสุนทรภู่ เมื่อนางอำพันทำเสน่ห์ พระโคบุตรก็ลุ่มหลงนางอำพันจนห่าง
เหินนางมณีสาคร จนบันดาลโทสะทำร้ายนางมณีสาคร

“พระจับไม้เรียวรีไล่ตีหวด เสียงกรีดก้องร้องเถียงพระทรงธรรม์	นางเจ็บปวดก็ทรงกรรแสงตัลย์ ไปฆ่าฟันเสียเกิดองค์พระทรงภูช” (หน้า 102)
--	--

นางมณีถูกกระทำอย่างน่าสงสาร ในฉบับใต้เสริมบทบาทให้นางมณีโกรธแค้นนางอำพัน
จนระงับอารมณ์มิได้ ทำร้ายร่างกายนางอำพันด้วย

“หมั้นใหม่เป็นประโหยด
 อีบัตทรบหึงหลบคุณ
 นางขุนหนูห้วยโกรท
 ฉ้วยไคไม่เสียวดี
 กีกกองทังหองปราง
 ฝ่ายองพระทรงทัน
 ดัวดวาเจามันนี่
 ทำใหม่เกรงใจบาง

ชกแม่โคดไม่เป็นบน
 หาไหนปุ่นอีคนดี
 ผุตรีโลดไปทันที
 นาดเทวีนางอำพัน
 ทังสองนางเสียงสนัน
 ทาวยีนขึ้นกันอยุกกลาง
 ผีลงจับหรือกไหรนาง
 ผิดท่าทางกระสัดรี”

(เล่ม 2 หน้า 40)

ส่งผลให้พระโคบุตรจึงเกียจนางและห่างเหินนางมากขึ้น นางมณีต้องส่งสาส์นถึงพระอรุณให้มาแก้เสน่ห์ให้ นอกจากนั้นแล้วบทบาทของนางก็ไม่แตกต่างไปจากสำนวนสุนทรภู่ นัก เช่น ให้อภัยนางอำพัน ทูลขอชีวิตนางอำพันกับพระโคบุตร เพียงแต่ในเนื้อเรื่องช่วงท้ายสำนวนกาพย์ภาคใต้ นางอำพันมีบทบาทเด่นกว่า ดังที่กล่าวไว้ข้างต้น

นกสาลิกา

ตัวละครที่มีบทบาทสำคัญในเรื่องตั้งแต่ต้นจนจบเรื่องคือนกสาลิกา นกสาลิกาเป็นสื่อรักให้พระโคบุตรได้นางอำพันเป็นชายา และเป็นสื่อรักให้พระพันนรังศรีได้นางแก้วกิริยาเป็นชายา เป็นผู้นำสาส์นในงานอภิเษกของพระพันนรังศรีกับนางบุศมาลาและนางแก้วกิริยา ซึ่งความชว่งนี้จะปรากฏในช่วงท้ายของเรื่องที่โคบุตรจับสุนทรภู่ไม่มี

นกสาลิกามีบทบาทเสริมให้นางอำพันน้อยใจทีคุณ จนนำไปสู่การทำเสน่ห์ โดยกล่าวชื่นชมว่านางมณีมีกลิ่นกายหอม นำเข้าใกล้ ขณะที่นางอำพันมีกลิ่นสาบคนท้อง

“ทาวยกนกไสดัก
 ผีพิตผีตรูปทรง
 ผิดแพกแปลกแตกอร
 เมื่ออยู่ภารานั้น
 หมี่ไซแกลังกลาวปลุก
 พลอดพลาทางบินไป
 พรองวาจาคุณแม
 รดกลิ่นหอมสินที

นกถามทักนิมน่วนล่ง
 ทักว่าองแม่อำพัน
 กลินลูกออนคุณแมฉัน
 กลินแหววันฟุ้งขึ้นใจ
 พุดดูถูกแมสิสะไหม
 สู้่อร์ไทดักมันนี่
 พักครือแขรุงสูงศรี
 ดีฉานนี่หนาเฝ้าเซย์”

(เล่ม 2 หน้า 23)

บทบาทของนกสาลิกาสำนวนสุนทรภู่และสำนวนใต้เหมือนมนุษย์ ฉลาดเฉลียวช่างเจรจา และวางแผนการต่าง ๆ ในเนื้อความช่วงท้ายโคบุตรฉบับใต้ นกสาลิกามีบทบาทเพิ่มเติม ดังนี้

เมื่อพระพันธังศรีเดินทางมาถึงเมืองกาหรบ ก็ใจร้อนจะเข้าไปหานางแก้วกิริยาทันที นกสาลิกาดักเตือนเหมือนผีที่มีประสบการณ์มากกว่า ใ้รู้ว่าจواهرานล้อมพระพันธังศรีว่าควรคิดพิจารณาให้รอบคอบเสียก่อน ถ้าตัดสินใจเร็วนักอาจได้รับผลเสียตามมา บทบาทเตือนสติในช่วงนี้คล้ายกับบทบาทของพระอรุณที่ทูลเตือนสติพระโคบุตรในเนื้อความช่วงต้น

“ปักษาดอบว่าพูบาล	ยาคิดบุกราน
เอาหวานปลอบโยนโอนอ่อน	
เดกหนุ่มคิดจ้สมปลานอน	ดูเหแหงกอร
ลุมดอนขอบไมไหลถึ	
เร็วนักมักจักเสียที	นุเคราะห์จงดี
สมสอยพล้อยหักยับไป	
สินทูนสินทั้งกำไมรย	ทั้งเนื้อหาบายไป
นั่งใสใหม่ไตรงนอน	
พรุงเซาพีจะเขาไปกอร	ปลอบโลมโถมสมมอร
กลาวกลอนไหลหลงไหล	
คำเขานองทาวตามไป	ปรางปราสาทไซ
มิดันจำปาหนาแกล	
ดาตูลูฟงไหแน	ไหมถนัดทัดแท
ยาจูวางวูเขาไป”	

(เล่ม 3 หน้า 92)

นกสาลิกาในโคบุตรสำนวนใต้ ได้รับบรรดาศักดิ์มีไพร่พลบริวารราวกับมนุษย์ และยังได้กล่าวถึงการมีคู่ครองของนกสาลิกาไว้ด้วย ซึ่งเป็นนกสาลิกาเพศเมียที่นางแก้วกิริยาเลี้ยงไว้

“โอนางโนรี	พืหนาวพันที	ไหมมีผ้าห่ม	
หมีไซหนาวนำ	หมีไซหนาวลัม	อำไหมไสขม	หนาวเบียดเพียนกัน
ยูนอกกรุงทอง	ลัมพัดมาต้อง	ร้รวัดัวสัน	
ครันนองเห็นดู	เปิดประตูให้พลัน	เราใดพูดกัน	ให้สบายพายนอย
โอเจ้าน้ำน่วม	จันอนแต่สวน	ควันแลวหรือไทรย	
แมววิงลงกลาง	คางจเข้าอยู่ในย	ทำเนียมที่ไหน	หนูตบมือโ
นอนดวยสักคิน	เจ้าไปเสียอิน	ไหมคิดพุกโท	
ภาผาเท็ดนอง	ขุนทองไหมตง	ที่อื่นมีขู	แต่ไหมชอบใจ
ทั้งสองสักกุนา	มีความส่เหนา	ภาสาสัตไพรย	

นางปักษาสาร ไชยกระดานหันใจ ขุนทองเขาไป ร่ำมรดสงสาร”
(เล่ม 3 หน้า 99)

นอกจากบทบาทของตัวละครสำคัญของเรื่องจะมีความต่างกันไปแล้ว โคบุตรสำนวนได้ยังให้ตัวละครฝ่ายหญิงมีบทบาทมากกว่าฉบับสุนทรภู่ ทั้งนี้อาจจะเป็นการจงใจ หรือไม่จงใจของผู้แต่งอันเนื่องมาจากความสับสนก็ได้ ดังเช่น

ฉบับสุนทรภู่

“พรหมทัตแจ้งอรรธว่าอัคเรศ
พูนเทวดตริกตรองแล้วหมองศรี
พระเนตรคลอชลนาไม่พาที
ไอ้ครั้งนี้ว่าสนาธิดาเรา
ได้จินดามาถือถึงมือแล้ว
เสียดายแก้วกลับคืนเป็นของเขา
แล้วหักจิตคิดความตามสำเนา
เมื่อลูกเราบุญน้อยจะโทษใคร”

(หน้า 76)

ฉบับใต้

“บัดนั้นประทุมมเหสี ไตฟังวาที
คติโคบุตรพุดพวง
เหนนางสำอางเอกอง ประทุมนำลหง
เจ้าทรงย้อนใจไปมา
เต็มพระโคบุตรนาถา มารักบุตรา
ไปจากภาราไตเขา
เสียทีบุตรีลูกเรา ไตแก้วไหมเอา
เพราะเราไหมรุกรักษา”

(เล่ม 2 หน้า 3)

จะเห็นว่าต่างกันเพียงฉบับสุนทรภู่ทำวพรหมทัตเป็นฝ่ายคิดเสียดายพระโคบุตร ฉบับใต้นางประทุมมเหสีเป็นฝ่ายคิด ซึ่งอาจเกิดจากความสับสน แต่ไม่ได้มีผลต่อเนื้อหา และก็นับว่าเหมาะสม เพราะผู้เป็นแม่มีความใกล้ชิดกับลูกสาวมากกว่าพ่อ สมควรจะห่วงเรื่องคู่ครองของลูก อีกตอนหนึ่งที่ไม่ปรากฏในฉบับสุนทรภู่คือนางสีวิกรมเหสีของท้าวหลวิราช มีบทบาทเดือนสติท้าวหลวิราช ดังนี้

“จึงนางวิกามารศรี	มีพระเสาวณี
เทวีทูลขัตตัตตความ	
ทรงริตพวจิตติตตตาม	ณรงสงคราม
คิดความไทรอบขอบกล	
แต่ทำหารชำนานเวทมล	เคียดต่อประจน
สงครามไหมขามไฟรี	
สันห้วยยังกลัวริตที	ถ้าเขาหมีตี
ทีไหนจะหารเข้ามา	
ภาเอาพระราชที่ตา	ไปในเวหา
ริตหาเรียวแรงแข่งขัน	
เม่นจะตามรบรุกบุกบัน	หมีได้ด้วยหมัน
อายแกเทवासืบไป	
ลูกเราชัวชานันไส	เหมือนเกลือเม็ดใหญ่

ทิลงคองคาวารี

ผานฟาฟิงข้ามเหสี

ร้ายดีจกลับคืนมา"

ไม่ม้วยชีวิต

(เล่ม 1 หน้า 96)

ท้าวหลววิราชสั่งยกทัพติดตามพระโคบุตรกับนางอำพัน แต่นางสีวิกาใช้เหตุผลโน้มน้าวจิตใจท้าวหลววิราช และท้าวหลววิราชก็เห็นชอบตาม ฉับสุนทรกุมเหสีของท้าวหลววิราชไม่ได้มีบทบาทอะไร บทบาทในการทูลทัดทานเป็นของโหรประจำเมืองกาหลง

3.3.2 ลักษณะวงศ์

ตารางที่ 8 ตารางเปรียบเทียบชื่อตัวละคร / สถานที่ของวรรณกรรมนิทานลักษณะวงศ์

ลักษณะวงศ์สำนวนสุนทรภู่	ลักษณะวงศ์สำนวนใต้
1. ท้าวพรหมทัต	1. ท้าวพรหมทัต
2. นางสุวรรณอำภา	2. นางสุวณญอำภา
3. ลักษณะวงศ์	3. พระลักษณะวงศ์
4. ท้าววิรุญมาศ เจ้าเมืองมยุรา	4. ท้าววิรุญมาศ เจ้าเมืองมยุรา
5. นางทิพเกษร	5. นางเกษร
6. วิทยาธรช่อมหิงสาและจันทา	6. วิทยาธรช่อมหิงสาและจันทา
7. ท้าวกรดสุริกาลเจ้าเมืองยุบล	7. ท้าวกรดสุริกาลเจ้าเมืองยุบล
8. นางมณีอำพร	8. ไม่กล่าวชื่อ
9. นางยี่สุน	9. นางยี่สุน
	10. มหาหงส์, มณฑา
	11. เกสรสุริยง
	12. สุนสุมาลี
	13. โอรสของพระลักษณะวงศ์กับนางกนิรีทั้ง
	5 มีนามว่า
	1. วิเชียรฉาย
	2. อุบลเจ็ดฉาย
	3. จำเรียมศักดิ์
	4. วิจิตรรัตนา
	5. นรินทร์สุริยวงศ์

จากการเปรียบเทียบชื่อตัวละคร/สถานที่ ทั้ง 2 ฉบับ ในเนื้อความช่วงต้นพบว่าตรงกัน ต่างกันเรื่องชื่อตัวละครเล็กน้อย ส่วนนวนสุนทรภู่ ชื่อนางทิพเกสร ส่วนนวนใต้สันกว่า ชื่อนางเกสร มเหสีของท้าวกรดสุริกาล ส่วนนวนสุนทรภู่ให้ชื่อนางมณีอัมพร ส่วนนวนใต้ไม่ได้กล่าวชื่อไว้ ส่วนบทบาทของตัวละครนั้นไม่มีความแตกต่างแต่ประการใด

จะเห็นว่าตัวละครในนวนใต้มีมากกว่านวนของสุนทรภู่ เพราะนวนใต้เมื่อรับเนื้อเรื่องจากฉบับสุนทรภู่จนถึงพิธีถวายพระเพลิงศพนางทิพเกสรแล้ว ก็แต่งขยายเพิ่มไปอีกมาก อาจเป็นเพราะไม่อยากให้เรื่องจบด้วยความโศกเศร้า กล่าวถึงฤๅษีมาชุบชีวิตนางเกสร จนถึงลักษณะวงศ์พร้อมพระโอรสเกสรสุริยงออกติดตามนางเกสร ที่มาของเนื้อเรื่องช่วงปลายสันนิษฐานว่ารับอิทธิพลมาจากลักษณะวงศ์คำกลอนนวนอื่นที่ไม่ใช่นวนสุนทรภู่ ที่มาแพร่หลายอยู่ในภาคให้เช่นกัน

3.3.3 สิงหไกรภพ

ตารางที่ 9 ตารางเปรียบเทียบชื่อตัวละคร / สถานที่ของวรรณกรรมนิทานสิงหไกรภพ

สิงหไกรภพนวนสุนทรภู่	สิงหไกรภพนวนใต้
1.ท้าวอินนุมาศเจ้าเมืองโกญจา	1.ท้าวอินนุมาศเจ้าเมืองโกญจา
2.นางจันทร์	2.นางจันทร์นักษา
3.คงคาประลัย (บุตรโจรสลัด)	3.คงคาไลย / บันไลย
4.สิงหไกรภพ	4.สิงหไกรภพ
5.พรานเพิก, อีแด, ไร่ตัน	5.พรานเพิก , อีแด, ไร่ตัน
6.พราหมณ์วีรุณฉาย เมืองมิตีลา	6.ท้าวพิรุณฉาย เจ้าเมืองมิตีลา
7.ไม่ปรากฏ	7.นางบุศบาบาย
8.พราหมณ์เทพจินดา	8.พราหมณ์จินดา
9.ยักษ์พินทุมาร	9.ยักษ์พินทุมาล
9.ท้าวจตุรพักตร์ เจ้าเมืองมารัน	10.ท้าวจตุรพักเจ้าเมืองมารัน
11.นางมณฑาวดี	11.นางบิลวัน
12.นางสร้อยสุดาธิดา	12.นางสร้อยสุดา
13.พราหมณ์ประสิทธิ์โสม	13.ไม่ปรากฏ
	14.ฤๅษีประไลยโกต

การเปรียบเทียบชื่อตัวละครและสถานที่ของสิงหไกรภพทั้ง 2 ฉบับ เฉพาะเนื้อความที่ตรงกัน เพราะนวนภาคใต้ไม่พบเนื้อความช่วงท้าย พบว่าชื่อตัวละคร สถานที่ตรงกัน ส่วน

ชื่อตัวละครมีเพี้ยนไปบ้าง อย่างนางจันทร์เป็นนางจันทร์นักษา คงคาประลัยเป็นคงคาไลย / บันไลย ชื่อตัวละครที่ต่างกันก็มีมเหสีของท้าวจตุรพักตรสำนวนสุนทรภู่ชื่อนางมณฑาวดี สำนวนใต้ชื่อนางบิลวัน ซึ่งจะเห็นว่าชื่อที่ต่างไม่ใช่ตัวละครหลักของเรื่อง จึงเปลี่ยนแปลงไปได้

สถานภาพของตัวละครพราหมณ์วิรุณฉายในฉบับสุนทรภู่เป็นพราหมณ์ประจำเมืองมิลิลา แต่ในสำนวนใต้เป็นกษัตริย์แห่งเมืองมิลิลา

สิ่งไหนที่สำนวนใต้มีชื่อตัวละครเพิ่มเติมคือนางบุศบาบาย มเหสีของท้าววิรุณฉาย แต่ไม่ได้มีบทบาทอะไรในเรื่อง ในขณะที่ฉบับสุนทรภู่ไม่ได้เอ่ยถึง

ตัวละครพราหมณ์ประสิทธิโสมไม่ปรากฏในสำนวนใต้ และในสำนวนใต้ก็มีตัวละคร ฤาษีประไลยโกตที่สำนวนสุนทรภู่ไม่มี ตามที่ได้กล่าวถึงไว้ในการเปลี่ยนรายละเอียดของเนื้อเรื่อง

บทบาทและลักษณะของตัวละคร เมื่อเปรียบเทียบสิ่งไหนที่ 2 สำนวนแล้ว พบว่าส่วนใหญ่ตรงกัน สำนวนใต้เสริมรายละเอียดเพิ่มเติม เพื่อความสมจริง ของเหตุการณ์ในเรื่อง ตัวละครมีความเป็นปฤชชนธรรมชาติ สร้างความรู้สึกใกล้ชิดกับผู้อ่านผู้ฟังในท้องถิ่นใต้เป็นอย่างดี

สิ่งไหนที่

สิ่งไหนที่สำนวนใต้มีตัวละครเอกที่มีความเฉลียวฉลาด กล้าหาญ เก่งกล้าสามารถ ในสำนวนใต้มีรายละเอียดปลีกย่อยที่เพิ่มเติมจากสำนวนสุนทรภู่ดังนี้

ยักษ์พินทุมารใช้อุบายหลอกสิ่งไหนที่สำนวนใต้และจินดาพราหมณ์ว่าตันสรรพยาไม่มีประโยชน์อันใด กินแล้วอาจถึงแก่ชีวิต สิ่งไหนที่สำนวนใต้มีความเฉลียวฉลาด คิดว่าหากไม่มีความพิเศษจริง เหตุใดต้องห้ามมิให้ลวงล้ำเข้าไปในถ้ำ จึงเข้าไปพิสูจน์ความจริง

“ไม่ถนินม้วยมรณา	ยาใดพักศา
หมิเป็นนอญกอยอันไดย	
กิงถนินแกไถดวงไฝย	สามกิงถนินไสย
แกไปยใหม่ถึงลูยกยา	
พคิตจะค่อนน่านช่า	ลิมเสี่ยหลายครา
พกคาใหม่เป็นปรโหญดไดย	
กุหมานฟวงสานแจ่งไชย	ดริตริกนิกไนย
พอไสยบอกไถใหม่ยจิง	
ไมถนินคงจัดสักสิง	ภรางไวใหม่กริง
จำจิ่งค้อยกิงลองดู	
ของแก่กุกินกัรู้	ค้อยกัลพมาสุ
ภระพุกิดไถปันยา”	

เมื่อสิงห์ไกรภพทราบว่ายักษ์พินทุมาลมิใช่บิดาแท้จริง จึงคิดที่จะหนียักษ์พินทุมาลไป เหตุที่ต้องหนีเพราะไม่ไว้ใจในตัวยักษ์พินทุมาล กลัวว่าจะถูกหลอกลวงเหมือนคราวต้น สรรพยาอีก “พ่อเคยหลอนหล่อกลุกถึ แต่ไบยพฤศรี หมิบอ่ก่อกตามสัจจา” สิงห์ไกรภพใช้อุบายเพื่อจะหลบหนี โดยปรนนิบัติยักษ์พินทุมาล ทั้งบีบนิ้ว เกาหลัง จนยักษ์พินทุมาล สบายใจ มีความสุข สิงห์ไกรภพใช้อุบายขอให้ยักษ์พินทุมาลหาสัตว์เลี้ยงที่มีขนสีขาวให้ “กระกุหมานฟงสานทุนไวย ลูกจ๋บ่สัดไกรย งามลไมสีขนขาวผ่อง” ด้วยความรักยักษ์ พินทุมาลจึงออกจากถ้ำ เพื่อหาสัตว์ที่มีขนสีขาวให้สิงห์ไกรภพ สิงห์ไกรภพและจินดาพราหมณ์ จึงอาศัยโอกาสนี้หลบหนีไป นอกจากนี้ก็วิงวอนในรายละเอียดเล็ก ๆ น้อย ๆ แต่ช่วยเสริม ความเฉลียวฉลาดของตัวละคร ดังตอนที่

“สีหะไกรยหน่อไทยจึงถาม เจ้าณิเชื่อพราหม
 ดองตามวิไลไปยกกัน
 เชถาไ้วผ่มย้าวครัน น่องยาปฤาสัน
 ตัวฉั่นก่ตามพिया”

สิงห์ไกรภพค่อย ๆ เริ่มสงสัยในกำเนิดของตน จินดาพราหมณ์ผู้พี่มีเชื้อสายพราหมณ์ ไ้วผ่มย้าว แต่ตนเองกลับผ่มสัน คือมีเหตุมีผลที่สิงห์ไกรภพสมควรสงสัยในเรื่องใกล้ตัว จินดาพราหมณ์ตอบข้อสงสัยสิงห์ไกรภพว่า เพราะสิงห์ไกรภพยังเด็กนักผ่มจึงสัน

เมื่อสิงห์ไกรภพทราบความจริงว่าจินดาพราหมณ์ลักพาตนมาจากพ่อแม่ ก็แค้นใจมาก “จินดาเซถาซั้ว แถลงภาต้วของลูกหนี กูจ๋ยู่ท่าไมมี จักผ่นลิเซซังไป” สิงห์ไกรภพกินใบ สรรพยาแปลงเป็นนกแก้วบินหนีไป เพื่อตามหาบิดามารดา แต่เป็นการไปอย่างมิรู้ทิศทาง จะ หวนคืนเมืองมิถิลาไม่ได้เพราะ “หมู่ซ่หึ่งจะนิหนทา อยาเหลี้ยตัวกูอา ไปเทียหวาจินภบ พาน” ทรงเกรงคำครหาของคน ด้วยทิฐิมานะไม่ยอมเสียศักดิ์ศรี จึงเดินทางต่อไป จนถึง เมืองมารันและได้นางสร้อยสุดาเป็นชายา

คงคาไลย / คงคานไลย

ท้าวอินนุมาศและนางจันนักราบคงคาไลยเป็นโอรสบุญธรรม คงคาไลยเข้ามาอยู่นคร โภฏจา ตั้งแต่ยังเป็นทารก เมื่อเจริญวัยขึ้นมีนิสัยโหดร้าย ชอบทำร้ายผู้คน ลุ่มหลงในอำนาจ วาสนาหวังว่าจะได้ครองนครโภฏจาสืบต่อจากท้าวอินนุมาศแน่นอน ดังนั้นจึงรู้สึกผิดหวังมาก เมื่อทราบว่านางจันนักรา มเหสีของท้าวอินนุมาศกำลังทรงพระครรภ์

“นึ่งเฝ้ากันจันหมิน โหมยมีผินภักมาหา
 รุขาวว่าบุตรา จุดติมาท่าเพิ่มไปย
 กับกุหมิเหลียวแล หน้าดาแม่ไอจั้งไทรย
 แสนซัวถ้าวบไผย ค่งจันนไลยเม่นนักรหนา”

ความตอนนี้เป็นกรายการย้ายอารมณ์ของตัวละครให้น้อยใจทวิคูณ ความโกรธแค้นกับเรื่องราวแต่หนหลัง และความริษยาในบุญวาสนาของพระโอรสดังคำที่โหราทำนายคงคาไลยจึงวางแผนอย่างค่อยเป็นค่อยไป โดยการเอาใจใส่ดูแลเหล่าทหาร เลี้ยงเหล้ายา เลื่อนยศ ให้เงินทองเพื่อโน้มน้าวใจบ่าวไพร่ที่เห็นแก่อำมิสสินจ้าง จนได้สมัครพรรคพวกจำนวนมากมาจงรักภักดีกับตน

“ทำกานมานานชา	แต่เวลาจันทาดึก
หมยเหมือนหน่อสุริไอย	ใจรักไพร่ได้สมนึก
แต่จุไชยไหหนักหนา	แต่เวลาจันทาดึก
เม็นจไชยไปยรพลีก	นึกไหมคร้ามชามฤทา
ถึงตายไหไวซือ	ไหเข้าถ้าวอาสา
ไหมตายวายซือวา	ครณัพหน้าอาสานาย
ตางคัลตางตีใจย	อาสาไทยไหมคิดตาย
ไตกินแล้วญอนาย	นำใจไพร่ยไหมยอญยังยืน”

เมื่อรวบรวมไพร่พลได้จำนวนมากจึงยึดนครโกญจามาเป็นของตนเองสำเร็จ คงคาลัยครองเมืองด้วยความโหดร้าย จนชาวเมืองพากันเกลียดชัง ต่อมาบรรดาเสนาอำมาตย์รวบรวมไพร่พลกลับมายึดเมืองโกญจาคืนได้สำเร็จ ฌบับสุนทรภู่คงคาประลัยถูกฆ่าตาย แต่สิงหไกรภพสำนวนได้ คงคาไลยหนีรอดไปได้ ต้องทนทุกข์ทรมานกลางป่า จึงระลึกได้ว่าเป็นเพราะกรรมที่ตนก่อไว้

“คร้วนโสภวิญกไห	กำกูไตทำบิฎา
ถึงเขาคร้าวนิหนา	เวนเวรามาจ้องไพย์
เจากระคุณของลูกแก้ว	พจ่ม้วยแล้วหฤากระไทรย
ขาผิดคิดจ้องไพย	ครั้งนึไสยลูกจ่อมรณา”

สิงหไกรภพสำนวนได้ คงคาลัยได้รับผลกรรมคืนสนอง และหมดบทบาทตอนที่เข้าไปรับใช้ปรณินิบัติพระฤาษีประไลยโกด

จินดาพราหมณ์

จินดาพราหมณ์เป็นตัวละครที่มีบทบาทสำคัญในเรื่อง สิงหไกรภพสำนวนได้มีความต่างในรายละเอียดต่างจากสำนวนสุนทรภู่ เริ่มตั้งแต่กำเนิดของตัวละคร ดังนี้

สำนวนสุนทรภู่

“จะกล่าวความพราหมณ์ถือข้างพรหมเมศ

รู้ไตรเพทวิทยามหาศาล

ได้ศึกษาปาโมกข์โลกวิจารณ์

แทบสถานบ้านเมืองมิตีลา

มหาพราหมณ์นามชื่อวิรุณฉาย

มีบุตรชายแน่น้อยเสนาหา

จึงส่งเขบชื่อเทพจินดา

ชั้นษาพราหมณ์น้อยสิบสองปี”

(หน้า 22)

พราหมณ์เทพจินดาเป็นบุตรของมหาพราหมณ์วิรุณฉายแห่งกรุงมิตีลา มารดาเสียชีวิตไป 3 เดือน พราหมณ์วิรุณฉายผู้พ่อก็มาตายจากไปพร้อมกับสั่งความให้ออกติดตามหาผู้มีบุญส่วนสิงห์ไกรภพสำนวนได้ กล่าวถึงกำเนิดของจินดาพราหมณ์ว่ายังมีเมืองหนึ่งชื่อว่าเมืองมิตีลา กษัตริย์ผู้ครองนครมีเชื้อสายพราหมณ์

“นามมาก่อนก่เลี้ยงฤา	ชื่อว่าท้าวพิรุณฉาย
อาหฤท้าวก่อโดย	พัรณาไวร่อยสิบสี่
มิ่งมิตเอายุพา	ชื่อกัลยานาดเม้าลี
มีบุตรสุดไสยสี	งามเกลี้ยงตีดั่งเทวา
ชื่อว่าจินดาพราหมณ์	เลี้ยงฤานำโดยคัลนา
เรียนรู้ชำนาญกลา	ไหวยบันยาเช่นเชิงกาน”
เมื่อกษัตริย์พิรุณฉายสิ้นพระชนม์ พระมเหสีก็สิ้นพระชนม์ตามไป	
“ชนนี้ที่เกิดเกล้า	รำโสกลเสาขาดใจตาม
สินชีพพันรยา	ตามกันไปยไนยสว่างวัน”

พราหมณ์จินดาในสิงห์ไกรภพสำนวนได้เป็นโอรสกษัตริย์ เมื่อพระราชบิดาสิ้นพระชนม์ จึงได้ครองเมืองมิตีลา เมื่อยักษ์พินทุมาลสิ้นใจ นอกจากจะสอนมนต์ให้สิงห์ไกรภพแล้วยังมอบอาวุธวิเศษ เป็นตะบองเพชรให้เป็นอาวุธประจำกายจินดาพราหมณ์ด้วย

“ญักกระหัดเขียนทิสูทา	บอกไวแจ่งจา
วาไหลูกยาสิงหะไกรย	
ต๋อบองแก้วให้เซธาไทย	จินดาอย่าใจ
แกว่งไปกลัฟเปนตาง ๑”	

จินดาพราหมณ์ต้องออกผจญภัยตั้งแต่เยาว์วัย เพื่อที่จะปฏิบัติตามคำสั่งเสียของ
ท้าวพิรุณนายพระราชบิดา ระหว่างที่จะเดินทางกลับเมืองพยุภักษ์พินทุมาล จินดาพราหมณ์
บังเกิดความหวาดกลัว แต่ก็มีสติทำใจดีสู้เสือ

“สัตปาทีไนยไพริยสน	หมิตักหมิหลน
ต้นกินหมดแล้วหฤลุง	
เห็นข่าจมาหมายมุง	หนาดตาของลุง
ผมหยุงหยุกหยิกทั้งหัว	
เห็นดูย่างกฉานกลัว	หมินสาปหมิชั่ว
น่องกลัวยาเขามาลุง	
ไหมพังฉานจเอากระชั้นถุง	แทงใหญ่กุง
ไสฟงโลहितหลามไหลย์”	

เมื่อเพลิงพล้ำ ภูยกษพินทุมาลจับใช้ปัญญาเจรจาเอาตัวรอดว่า
“หลานฉนิจไครล่องใจย พยาพุนไฟ
อย่างไดยลุกขอโทษา”

เมื่อสิงห์ไกรภพและจินดาพราหมณ์กลับถึงเมืองมิถิลา ทั้ง 2 ปกครองเมืองอย่างร่มเย็น
“อยู่ครองกรุงสุริโยย ค่ล่นาไนยนับขวบปีย เสพสุขมิทุกขา แสนหันสาทัวทั้งทานิ ราช
ดอนตางยินดี มีความรักสองจักณรา” เมื่อสิงห์ไกรภพทราบความจริงว่าจินดาพราหมณ์ลัก
พาตนมาจึงหนีออกจากเมืองไป จินดาพราหมณ์ออกติดตามสิงห์ไกรภพ ก่อนจะออกติดตามก็
เรียกบรรดาเชื้อพระวงศ์ เสนาอำมาตย์ นางสนมมาสั่งสอน ให้รักใคร่ช่วยเกื้อกูลกัน และมอบ
เมืองให้เชื้อพระวงศ์ปกครองแทนตน พร้อมกับสอนหลักปกครองบ้านเมืองแก่บรรดาท้าวพระยา
ทั้งหลายว่าให้ปกครองเมืองด้วยความเมตตาอย่าให้ใครว่าร้ายได้

“อยาดูเจจียงคนชั่ว	หมิตักกลัวเหนเตสาร
เขาจเรียกกระยาทาน	กานอามิตผิดกรสัตตรา
เราลั้งจงฟังจิต	อย่าให้ผิดตำมรัจ
ขาหน่อจะขอลา	ตามอนุดชานีราชอน
นานเลือนจะเหนหน้า	หมูเทากระยาฟังทสอน
อย่าให้ไกรรชตอน	ผอรนินทาวาร้ายนาย”

ท้าวอินนุมาศและนางจันนักษา

ท้าวอินนุมาศในสิงห์ไกรภพสำนวนได้มีบทบาทเป็นผู้นำการวางแผนการรบ เมื่อครั้ง
ปราบโจรสลัดที่มารุกรานชาวเมือง นับว่าเหมาะสมกับตำแหน่งเจ้าเมืองที่ต้องปกครองชาวเมือง

ให้มีความสุข ก่อนออกไปปราบเหล่าโจรสลัด มีการแจกจ่ายยันต์ ตะกรุด เป็นการบำรุงขวัญเหล่าทหาร

“บินปักหลักโมลี	ฟังเส่หนีกราฟทูนसान
ภระไทยร่อนรำคาน	อ่องข์กานตรัดขุนสัทฎิ
ไหจัดพลโยธา	ท้อหานกล้าแกลั้วจิตทือ
เร้ารัตเขาบัสถนิอ	ตามวาทียาเน็รนาน
เรือรพหาร่อยลำ	เอ้าปรั่เห็รยมจำทุกล่องดาน
จัดค่นทีช่านาร	ไหยตรวดกานไนยนาวา
เอาลิ่งลำสามร้อย	ไหล่องล่อยค้อยกั้วเหวนหา
ล่บคำอ้อกนาวา	ล่อกัดหาหาดึงคิ่ง
ถ่าพบจับตัวมา	ยาไหเหลือสักคนหนึ่ง
เองเอยจงรำพึง	ทริงจ้อจับกำซั้บตัว
กระตุคมิค่มอน	เจ็ยดผ่าท่อนแจกไหหัว
ต่อมีจับตัดหัว	ตัวแลกันบันไหปลา
ถอลอม่อมน่อมโดยง่าย	เอ้ามาไหภูแล่นหา
เงินท่องไนยนาวา	เก็บเอ้ามายาไหหล่น”

เมื่อเหล่าทหารเอาชนะโจรสลัดและนำเงินทองที่โจรสลัดปล้นมาถวายท้าวอินนุมาศ พระองค์ก็แจกจ่ายเงินทองตอบแทนเหล่าทหารกล้า โดยพระองค์มิได้ปรารภเงินทองนั้นเลย

“เขาของเงินทองตักาน	ไหแจกแก้วท้อหาน
พูบานไหมเจตนาไนย	
ตัวท่นายเลือนยดเข็นไหมย	ปรั่ทานไหไปย
อูปรไหมยยากั้วกั้วร่นา”	

สิงห์ไกรภพสำนวนได้กวีได้สร้างบุคลิกตัวละครท้าวอินนุมาศและนางจันนักษาให้มีความขบขัน มีความเป็นชาวบ้านธรรมดา เมื่อสวดอ่านก็จะทำให้ผู้ฟังสนุกสนาน ทำให้เรื่องราวไม่น่าเบื่อ เช่นตอนที่กล่าวถึงทั้งสองพระองค์ว่ายังไม่มีโอรสธิดา

“ฟ้าๆ ร่าถามนาง	เป็นกานบ่างอยางกรไทรยเอ้ย
นองว่ากระคู่เซย	อยากกั้วไทรยเหลยไหมภิคัจหนา
ตัวจังก่เหมือนกัน	ค้อยทุกวันหมิเห็นมา
เจากระคุณของเม็ยอา	เกราะผานฟาทำหมิเป็น”

เมื่อได้ทารกโจรสลัดมานางจันนักษาทรงอุ้มทารก กวีให้ภาพธรรมชาติของเด็กทารกว่า

“ญูกเซ็รไสยตักเร็วไวย	ภูมานทำไชย
คล่าไปยนี้กว่ามานดา	

แควกช่องมองจะกินถินนา เสียงร้องอุอา
ฉายาต๋หนักต๋กใจย”

ขณะที่นางจันนักษาเจ็บท้องใกล้คลอด ท้าวอินนุมาศตื่นเต้นตกใจจนทำอะไรไม่ถูก

“ไปยเก็บเอ้าทรพอยา	ถิมหมิชาถิมต๋บัน
ต๋หนักล่กๆ ครัน	เนียนแล้วบิ่นเอ้าไปกระหม่อม
ยูพีศรีอศ่วัด	ญิงกลุ่มกัลดให้โสกรอม
นางว่ากระทุนกระหม่อม	จอมบิ่นปักหลักโมลือ
หมิไชยจ๋จับหัว	เทียวกัวนตัวไญยช่งศรี
เมื่อจ่ออกไปยขางก่หนี	ปล่าหยงต้อยบ่นหัว
ช่งกระไทรยเหมือนค่นบา	ไหมพิดจ่อหนาไปยให้หัว
เข้าจ่เกิดนังบิบหัว	โมเกินตัวพโถมเฉล้า
ญิงว่านังตาลบ	พระทรงพบกอดหัวเข้า
ท้าวหนังฟั้งนงเยา	เอามือกระหย่าบีพมาทา”

เราจะเห็นภาพบรรยากาศขณะนั้นว่า ท้าวอินนุมาศเงอะงะทำอะไรไม่ถูก นางจันนักษาจะคลอดกลับเอาเข้าไปนวดที่หัว มีหน้าซ้ำยังถูกนางจันนักษาต่อว่า “โมเกินตัวพโถมเฉล้า” บทบาทของท้าวอินนุมาศจึงมีทั้งความน่าสงสารและดูเป็นตัวตลกไป

จากการเปรียบเทียบสังหไกรภพสำนวนภาคใต้กับสังหไกรภพสำนวนของสุนทรภู่พบว่า โครงเรื่องยังคงเหมือนเดิม ส่วนรายละเอียดปลีกย่อย มีความผิดเพี้ยนกันไป ซึ่งเป็นธรรมชาติของนิทานที่เมื่อเล่าสืบต่อกันไปรายละเอียดของเรื่องอาจมีการละความ เพิ่มความ ขยายความ ได้ ขึ้นอยู่กับผู้เล่าเรื่องเป็นประการสำคัญ นอกจากนี้เมื่อกวีชาวใต้แต่งจากเรื่องที่ได้ยินได้ฟังจากการแสดงหนังตะลุงมาเป็นวรรณกรรมลายลักษณ์ กวีได้สอดแทรกสภาพท้องถิ่นใกล้ตัวกวี ทั้งชีวิตความเป็นอยู่ วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อเข้าไปในเนื้อเรื่อง จึงทำให้วรรณกรรมนิทานภาคใต้เรื่องสังหไกรภพ มีลักษณะเฉพาะท้องถิ่นต่างไปจากสังหไกรภพสำนวนของสุนทรภู่

จากการพิจารณาวรรณกรรมนิทานภาคใต้กับวรรณกรรมที่เป็นเรื่องเดียวกับของสุนทรภู่ตำนานเนื้อหา พบว่าวรรณกรรมนิทานภาคใต้ได้รับอิทธิพลจากวรรณกรรมสุนทรภู่ ลักษณะแรกเป็นการนำวรรณกรรมนิทานสุนทรภู่มาจารตามการออกเสียงของคนท้องถิ่นได้ เนื้อเรื่องและจันท์ลักษณะตรงตามต้นฉบับ อาจมีการปรับถ้อยคำ หรือเพี้ยนความไปบ้าง อุดม หนูทอง กล่าววว่าวรรณกรรมนิทานคำกลอนสุนทรภู่ นอกจากจะมีอิทธิพลต่อวรรณกรรมลายลักษณ์แล้ว ใน

วรรณกรรมขุปาฐะภาคใต้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการแสดงหนังตะลุง นำนิทานคำกลอนของสุนทรภู่มาใช้ในการแสดง เช่นถ้าแสดงเรื่องโคบุตรก็จะเล่นเป็นเรื่องราวยาวตั้งแต่หัวค่ำไปจนถึง บางช่วงจะเลือกกลอนดี ๆ ของสุนทรภู่มาใช้ขับร้องเป็นสำเนียงบักขี้ได้ เช่น บทชมธรรมชาติ บทสังวาส เป็นต้น⁶ ส่วนลักษณะที่สองวรรณกรรมนิทานภาคใต้ได้รับอิทธิพลเค้าเรื่องจากวรรณกรรมนิทานของสุนทรภู่ แล้วนำมาแต่งเป็นสำนวนกาพย์ตามความนิยมของท้องถิ่น โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อนำวรรณกรรมไปใช้เป็นหนังสือสวดอ่าน ตลอดจนเป็นการแสดงฝีมือของกวีชาวดำอีกด้วย ซึ่งรายละเอียดของเนื้อเรื่องมีความแตกต่างกันไป มีการเพิ่มความ สะดวก เปลี่ยนรายละเอียด ดังที่กล่าวเปรียบเทียบไว้ข้างต้น

เมื่อศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบวรรณกรรมนิทานภาคใต้กับวรรณกรรมสุนทรภู่ทางด้านเนื้อหาแล้ว ทำให้มองเห็นลักษณะการแต่งระหว่าง 2 สำนวนว่ามีความเหมือนและต่างกันอย่างน่าสนใจ วรรณกรรมนิทานเรื่องโคบุตร และลักษณะวงศ์สำนวนกาพย์ นอกจากจะได้รับอิทธิพลทางด้านเนื้อเรื่องแล้ว ยังรับอิทธิพลการแต่งจากฉบับสุนทรภู่ด้วย โดยจะกล่าวถึงในด้านรายละเอียดตามลำดับหัวข้อดังต่อไปนี้

3.4 กลวิธีการแต่ง แบ่งเป็น 2 หัวข้อ ดังนี้

3.4.1 กลวิธีการแต่งที่คล้ายกับวรรณกรรมสุนทรภู่

3.4.2 กลวิธีการแต่งที่ต่างจากวรรณกรรมสุนทรภู่

3.4.1 กลวิธีการแต่งที่คล้ายกับวรรณกรรมสุนทรภู่

จากการศึกษาเปรียบเทียบกลวิธีการแต่ง พบว่า วรรณกรรมนิทานภาคใต้ เรื่องโคบุตร และลักษณะวงศ์ได้รับอิทธิพลอย่างมากจากต้นฉบับสุนทรภู่ แม้สำนวนได้จะมีการปรับรูปฉันทลักษณ์เป็นกาพย์ตามความนิยมของท้องถิ่น แต่ก็มีลักษณะนำต้นฉบับของสุนทรภู่เป็นหลักในการเขียน สันนิษฐานว่าคงมีฉบับกลอนนิทานของสุนทรภู่แพร่หลายในท้องถิ่นได้ กวีได้รับรู้ต้นฉบับของสุนทรภู่เป็นอย่างดี วิธีการนี้เป็นการให้ความสำคัญกับต้นฉบับวรรณกรรมสุนทรภู่ว่ามีคุณค่า มีการแต่งที่ติดอยู่แล้ว เมื่อนำมาปรับเป็นกาพย์ กลวิธีการแต่งจึงพยายามคงเค้าเดิมให้เห็นอย่างชัดเจนทั้งกลวิธีด้านเนื้อหาและกลวิธีทางด้านการประพันธ์ ดังนี้

3.4.1.1 กลวิธีการดำเนินเรื่อง โคบุตรสำนวนใต้ดำเนินเรื่องตามโคบุตรสำนวนสุนทรภู่ ตั้งแต่ต้นเรื่อง ดังนี้

⁶ สัมภาษณ์ อุดม หนูทอง, รองอธิการบดีฝ่ายกิจกรรมนักศึกษา, 19 พฤศจิกายน 2546.

สำนวนสุนทรภู่	สำนวนใต้
“แต่ปางหลังครั้งว่างพระศาสนา	“ยังนี้ท่านหลัง
เป็นปฐมสมมตินิทานมา	แต่ครั้งหวางสาศหนา
ด้วยปัญญายังประวิงทั้งหญิงชาย	ผู้เถาเลาสืบมา
ฉันชื่อภูรู้เรื่องประจักษ์แจ้ง	ที่ปันหาทุกยงชาย
จึงแสดงคำคิดประดิษฐ์ถวาย	ดูชาชื่อทองคำ
ตามสติริเริ่มเรื่องนิยาย	ทำจัดแจงแต่งถวาย
ให้เพริศพรายพริ้มเพราะเสนาะกลอน”	เรื่องความตามนิยาย
(หน้า 3)	“ไหมไฟเพราะเสนาะกลอน”
	(เล่ม 1 หน้า 1)

จะเห็นว่าการนำเข้าสู่เนื้อเรื่องและลำดับเนื้อความตรงกัน กวีก็กล่าวว่าจะแต่งจากนิทานโบราณ การกล่าวชื่อผู้แต่งมีการปรับจาก “ฉันชื่อภู” เป็นชื่อผู้คัดลอกในสำนวนใต้ คือ “ดูชาชื่อทองคำ”

ในเนื้อเรื่องช่วงปลายของโคบุตรสำนวนใต้ ใช้กลวิธีการแต่งเลียนแบบบทบรรยายธรรมชาติจากวรรณกรรมสุนทรภู่ เป็นตอนที่พระโคบุตรพานางอำพันหนีออกจากเมืองกาหลง ระหว่างทางฉบับสุนทรภู่พรรณนาภาพชีวิตสัตว์ในป่าว่า

“ฝูงอีลุ้มนั่งจับกิ่งกรรณิกา	อีร่ำร่ำรำปีกอยู่กริดกราย
บ้างเหล่าสัตว์เสื่อสิงห์กระทิงโดด	กิเลนโลดเสียงผาวิ่งผันผาย
นรสิงห์ลิงโลดละมั่งทราย	ทั้งแรดร้ายเรียงเดินเนินสำเนา
กระปือเปลี่ยวเที่ยวพบกับเสือโคร่ง	ควายก็โก่งหางรับขยับเขย
เสื่อขยิกควายขยด กระตดเท้า	เสื่อตรงเข้าควายขวิดด้วยจิตมุ
เสียงเขาวัวกับกักพยัคฆ์กัด	เสื่อสะบัดควายขวิดด้วยฤทธิ์ดุ
เสื่อถูกฟงทะลายควายทะลุ	กำลังมุ่ม่มัวหมองสองตัวตาย”
	(หน้า 74)

ฉากชมสัตว์ป่านี้ในสำนวนใต้ไม่ได้ปรากฏตอนพระโคบุตรพานางอำพันหนีออกจากเมืองเหมือนสำนวนสุนทรภู่ แต่ไปปรากฏในช่วงรุ่นลูกของพระโคบุตรแทน เป็นตอนที่พระพันนรงค์ศรีพานางแก้วกิริยาหนีออกจากเมืองกาทรบ ระหว่างทางพรรณนาภาพชีวิตสัตว์ในป่าว่า

“ ยังเลานกเขาชะวา	เกาะปลายหว่าแล้วก็รายทุก
โตระโตไทรกะทุก	กูเรียกคู่ตู่
กระบือออกเที่ยวทอง	ฝายเสื่อครองมองซาบยุ
ข้างควายตาไหมดู	กุ่มกินหยามาไกลเสื่อ
วังกิโตดโลดฉวยคอ	รองออ ๑ เหลือดไหลเพรื่อ
กำมลังตกใจเสื่อ	วิงเขารกเสื่อตกลง
ควายโกรดโลดเขาพัน	สองกระสัดทตสะนาทรง
เสื่อสูกันไม้หักผง	พ้อสุริยลงไร ๑”

(เล่ม 4 หน้า 65)

จะเห็นว่าภาพชีวิตสัตว์ ภาพการต่อสู้ ของ 2 สำนวนคล้ายคลึงกัน โคนุดภาคใต้ช่วงปลายนำภาพชีวิตสัตว์ป่าในช่วงต้นเรื่องมาปรับใช้ให้เข้ากับสถานการณ์เดียวกันที่ตัวละครเอก ฝ่ายชาย พาดตัวละครหญิงออกจากเมือง

ในวรรณกรรมนิทานลักษณะวงศ์สำนวนใต้ มีกลวิธีการแต่งที่ดำเนินเรื่องราวเหตุการณ์ตามสำนวนสุนทรภู่ เรียงลำดับความตามต้นฉบับ โดยมีการปรับเปลี่ยนน้อยมาก เช่น จากตอนที่พระลักษณวงศ์ พานางเกสรกลับบ้านเมืองตนเอง มีบทชมธรรมชาติชีวิตสัตว์ป่า ทั้ง 2 ฉบับเล่านิทานอธิบายเหตุตรงกัน 2 เรื่องคือ เหตุใดกระต่ายไม่กินน้ำ และทำไมเสื่อจึงมีลายนิทานอธิบายเหตุ เรื่องที่ 1 เหตุใดกระต่ายจึงไม่กินน้ำ

ฉบับสุนทรภู่

“กระจงใจนวิ้งตามจามรี
 คชสีห์โตสิงห์กระทิงโตน
 เม่นมองย่องออกจะหยอกเม่น
 กระต่ายเดินตามนางกระต่ายโผน
 จิ้งจอกจรไล้หยอกจิ้งจอกโจน
 กิเลนไล่นางกิเลนพลัน
 นางโถมงามถามองค์พระทรงเดช
 กระต่ายเพศพงศ์ชาติประหลาดชั้น
 ไม่รู้กินวารีเป็นนิรันดร์”

นิทานมืออยู่ว่ากระต่ายลงไปกินน้ำที่ตีนท่า จะเข้ามาพบเข้าจึงโดดคาบกระต่ายไป ด้วยความเฉลียวฉลาดออกอุบายว่า จะเข้คำรามฮือ ๆ ไม่น่ากลัว ถ้าคำรามฮ่า ๆ ตนจึงจะกลัว จะเข้หลงกลคำรามฮ่า ๆ กระต่ายจึงโดดหนีมาได้ ด้วยเหตุนี้กระต่ายจึงไม่กินน้ำ กินแต่น้ำค้างเท่านั้น ส่วนจะเข้จากแรงถีบของกระต่าย จึงไม่มีลันตั้งแต่นั้นมา ในสำนวนใต้เล่านิทานอธิบายเหตุตามดังนี้

สำนวนใต้

“เห็นแท่นบัลลังก์	ได้ร่มรุกขัง	ท้าวศรีสำลี	
หยุดนั่งทศนา	พวกหมุ่มมฤดี	พญาชสีห์	ตามสิงหราช
จามจรีโผน	กระจงวังโจน	เคียงคู่กันมา	
นางเม่นออกแล่น	พวกเม่นตามมา	แกะแล่นโผนมา	คู่โคไล่ตาม
เสือเดินมาใกล้	หมาในยกไล่	ขึ้นไม้คำราม	
กระต่ายตกใจ	แล่นไปพลามพลาม	พวกเพื่อนแล่นตาม	หยุดเหลียวหลังมา
องค์ทิพเกษตร	เห็นแล้วบังอร	ทูลถามภัสตา	
กินรีบอกน้อง	เมื่ออยู่คูหา	กระต่ายนี้หนา	มีกินวารี”

จะเห็นว่าลักษณะวงศ์สำนวนใต้ดำเนินเนื้อหาและลำดับความตามสำนวนของสุนทรภู่ ให้ภาพชนิดของสัตว์ที่ตรงกันทั้งจามรี กระจง เม่น แต่สำนวนใต้เพิ่มรายละเอียดของเนื้อเรื่องเล็กน้อยว่า นางกินรีได้เล่าให้นางเกษตรฟังว่า “กินรีบอกน้อง เมื่ออยู่คูหา กระต่ายนี้หนา มีกินวารี” เป็นการเพิ่มมูลเหตุให้นางเกษตรสงสัยว่าเกิดจากสาเหตุใด กระต่ายถึงไม่กินน้ำ

นิทานอธิบายเหตุเรื่องที่ 2 ทำไม่เสือจึงมีลาย

สำนวนสุนทรภู่

“ยังมีชายหนึ่งชราอนาโถ
ชื่อตาโคเข้ญซัดเที่ยวตัดหวาย
พยัคฆ์ย่องมองหมอบค้อยยอบกาย
เขมันหมายที่จะขบตาโคกิน
ตาเฒ่าเหลียวหลังพบประสบเสือ
แกกแล้วเหลือลานจิตคิดถวิล
ทำอุบายหมายลวงพยัคฆิน
อุเหม่มิ่งไอ้ทมิฬจะทำไม”

นิทานเล่าว่ามีชายชราถูกเสือจับ จึงใช้อุบายหลอกเสือว่าน้ำจะท่วมโลก ตนจะมาตัดหวายไปแขวนญาติและเพื่อนให้รอดชีวิต เสือหลงกลขอให้ชายชราแขวนตนให้พ้นจากน้ำท่วม ชายชราจึงแขวนเสือแล้วใช้หวายเขี่ยน เสือจึงมีลายนับตั้งแต่นั้นมา สำนวนได้จำเรื่องราวแล้ว มาเล่าความตามต้นฉบับ ดังนี้

สำนวนใต้

“ ยังมีตาโค	ฉวยได้มีดโต้	เข้าป่าตัดหวาย	
หมายเพื่อนฝูง	ไปคนเดียวตาย	ถึงตัดชักหวาย	เสือร้ายซาบว่า
ไต่ยีนเสียงดัง	แกจึงเหลียวหลัง	แลทั้งซ้ายขวา	
จึงเห็นเสือร้าย	ทราบใกล้เข้ามา	ยื่นมือกุมพรั	ตกกำหนดใจ
แต่แกฉลาด	พุดจากรอกอาจ	สำหรับยับไป	
ว่าไถ้ภูมินทร์	มึงจักทำได้	จะม้วยบรรลัย	ยังไม่รู้ตัว”

อีกตัวอย่างหนึ่งเป็นความตอนที่พรานป่าเล่าเรื่องราวแต่หนหลังของกษัตริย์เมืองยุบล พระองค์ใหม่ สำนวนสุนทรภู่ ความว่า

“อันยุบลนคราเป็นผาสุก	แสนสนุกปรีดิ์เปรมเกษมศานต์
อันพระจอมขัตติยาสุธาธาร	เธอพึงผ่านพาราได้ห้าวัน
พี่พรานเจ้าเล่าไปอย่างพี่	เจ้าธานีพึงเสวยมไหศวรรย์
ทรงพระนามชื่อไรพระใจธรรม	พระชนม์นั้นหนุ่มแก่สักเพียงไร
เจ้าเพื่อนรักทรงศักดิ์เป็นหนุ่มน้อย	ดูแซมช้อยชูชิตพิสมัย
ชื่อพระลักษณะวงศ์ผู้ทรงชัย	ภูวนัยเสด็จมากับพาชี
ในคำข่าวว่าท้าวเธอแสนเทวด	เที่ยวตามองค์อัครเมเหสี
มาหลงรักพระธิดาเจ้าธานี	เกิดโกสัณนรงค์กับทรงภพ
ท้าวชนะทรงฤทธิ์บิดุเรศ	ก็เกรงเดชภูธรขจรจบ
จึงได้นางครองเมืองเรื่องพิภพ	พระเลิศลบเห็นจะลืมนสุดาเดิม”

(หน้า 327)

ลักษณะการแต่งของสำนวนกาพย์ภาคใต้ กล่าวถึงเรื่องราวของกษัตริย์พระองค์ใหม่ ดำเนินเนื้อเรื่องตลอดจนรายละเอียดตรงกับสำนวนสุนทรภู่ตามลำดับดังนี้ นายพรานเล่าเรื่อง กษัตริย์องค์ใหม่ของนครยุบลว่าเพิ่งครองราชย์ได้ 5 วัน พราหมณ์เกษมธามนามกษัตริย์พระองค์ใหม่ พรานป่าตอบว่าชื่อลักษณะวงศ์เสด็จมากับม้าคู่ใจ ทราบมาว่ากำลังตามหามเหสี

แต่มาพบรักกับนางยี่สุนธราเมืองนี้ เกิดการต่อสู้กับท้าวกรดสุริกาลเจ้าเมือง ท้าวกรดสุริกาล พ่ายแพ้จึงยกเมืองให้ลักษณะวงศ์ พระองค์คงลืมนางเกษรแล้วเพราะมิได้ออกติดตามอีก

“พรานบอกเจ้าพราหมณ์	ว่าพระโฉมงาม	ผู้ครองเวียงชัย	
ท้าวเพ็งเสด็จมา	กับอาชาไนย	ได้เสวยสุริไอย	นับมาห้าวัน
เจ้าฟังแว่วความ	แล้วซ้ำซักถาม	พระนามทรงธรรม	
ท้าวชื่อไต่พี	ที่เสวยไอศวรรย์	ได้ข่าวเท่านั้น	เสด็จมาแต่ไหน
พรานบอกว่าองค์	ชื่อลักษณะวงศ์	ทรงอาชาไนย	
กับนางเกษร	คู่อรอนร่วมใจ	พลัดกันกลางไพร	ภูวไนยเสด็จมา
ถึงปลอมเข้าปราง	ยี่สุนทรวลนาน	ร่วมรสเสนาหา	
ท้าวกรดสุริการ	ผู้เป็นบิดา	ขับพลโยธา	มาจับพระองค์
ท้าวทำสงคราม	มิได้เข็ดขาม	ชนะบิตูรงค์	
แล้วอภิเษก	ให้เป็นเอกองค์	จึงจอมจักรพงศ์	ได้ครองพารา
พืดัดสงสาร	คิดถึงนงคราญ	ที่หลงอยู่ป่า	
ท้าวตัดอาลัย	ไม่ไปตามหา	แต่องค์กับม้า	มาอยู่สบาย”

3.4.1.2 การกล่าวชมความงามของตามชนบ กลวิธีการแต่งที่พบว่าตรงกันทั้ง 2 ฉบับแบบอีกตอนหนึ่ง เป็นตอนที่พระโคบุตรกับพระอรุณเข้าเมืองกาหลง พระโคบุตรปรารถนาจะเห็นนางอำพันพระธิดาของเมืองกาหลง นกสาลิกาอาสาเข้าไปสืบความในวัง เมื่อกลับมาได้พรรณนาถึงความงามของนางอำพัน พระโคบุตรจึงเข้าวังเพื่อพบนางอำพัน ความตอนนี้ฉบับสุนทรภู่ใช้การชมความงามตามชนบ เป็นการชมแบบแยกทีละส่วน โดยเปรียบเทียบส่วนต่าง ๆ ของร่างกายกับความงามในแบบอุดมคติ

สำนวนสุนทรภู่

“โอษฐ์สะอาดสะอาดบรรจงจิ้ม	เหมือนจะยิ้มแย้มรับทั้งหลับไหล
คอหงดั่งบุหงสำหรับไพร	พระขนงโค้งสุดนัยนานาง
นิ้วพระหัตถ์ทัดเทียนลอออ่อน	ลำพระกรกลมละอองทั้งสอสว่าง
เล็บแฉล้มแซมช้อยตั้งจัดวาง	ทั้งสองปรางเปล่งนวนชวนให้เชย
ทั้งสองถันสันทัดดอกบัวหลวง	เป็นพุ่มพวงงามสุดแรกผุดเผย
พลงประคองต้องเต็มณฑกชเวย	เจ้าพี่เอ๋ยนอนนิ่งไม่ติงองค์”

โคบุตรสำนวนได้ กวีบรรยายความงามของนางอำพันยามหลับไหล ให้ภาพความงามตามชนบเรียงตามลำดับ ริมฝีปาก คอ คิ้ว มือ แขน เล็บ ไบหน้า หน้าอก ตรงตามฉบับของสุนทรภู่ว่า

“โอवादชาติจิม แลเหมือนจะยัม รับลับไหลย
 พระสอนนุดชนง เหมือนหงทองไพร คิวคอมสุทไน เนตนางหางตา
 พระพักผิวผอง เป็นนวลออง ทองแหงแกลงทา
 ครีอวงพระจัน วันเพ็งเดือนห้า พระกอนซ้ายขวา ครีอจ้วงควัน
 ถันนังตั้งเตง ครีอดอกบัวเกล้ง ผุดจากสาครัน
 สองดอกงามเงียม เทาเทียมเสมอกัน กลินครีอลูกจัน หอมฟุ้งจรุงใจ”
 (เล่ม 1 หน้า 76)

3.4.1.3 กลวิธีการแต่งแบบแสดงความสงสัย โคบุตรสำนวนไตในเนื้อเรื่องช่วง
 ต้นและช่วงปลาย รับอิทธิพลการแต่งจากโคบุตรฉบับสุนทรภู่ เนื้อหากล่าวถึงตัวละครชายเข้าหา
 ตัวละครหญิง และตัวละครหญิงกล่าวสงสัยว่าในความเป็นมา ในโคบุตรฉบับสุนทรภู่เป็นความ
 ตอนที่พระอาทิตย์เข้าหานางฟ้า นางฟ้ากล่าวแสดงความสงสัยว่าพระอาทิตย์เป็น “เทพบุตร
 กุซงค์หรือวงศ์ยักษ์ มาหาญหักปทุมมาศขาดสะบั้น” พระอาทิตย์กล่าววาจาตอบว่า “พี่หรือ
 คือสุริยงดำรงทวีป ทูเรศรีบมาด้วยการสงสารสมร จะชูช่วยนางฟ้าสถาวร พงางอนนุช
 นื่องอย่าหมองนวล”

ในเนื้อความตอนเดียวกันนี้ โคบุตรสำนวนไตใช้กลวิธีการแต่งแสดงความสงสัยตรงกัน
 อาจแตกต่างในรายละเอียดเล็กน้อย ดังนี้

“นางทำแสนงอน	ชมลักควักคอน	ถอนผลักไสพลัน	
ทานปนเทวา	หฤม่นุดคั่นทัน	มาหักบุดสบัน	ทียาอาไสย
อยูมาชานาร	ไหมมีรำคาร	เหตุการณ์อันใด	
ทานนือกุหัง	ทำอาดใจ	ไหมเกรงกลัวไครย	แคนใจนักรหน้า
ปางองอาทิต	นั่งแอบแนบชิด	จงกลาววาจา	
เจายาโกรตกริว	หนิวหนาด์แดงตา	จงฟังวาจา	พียาพาที
หมิไซครุททา	คนทั้นยักษา	อัดสุรนาคี	
พีครีอสุริยง	ดำมรงทวีปศรี	เรียมผอนจรลี	ปราหนิเยาวมาล

(เล่ม 1 หน้า 3)

เนื้อเรื่องโคบุตรสำนวนได้ในช่วงปลาย ก็แสดงความสงสัยที่ตรงกันว่า

“กล่าวกลอุบาย	ว่าท่านผู้ชาย	มาแต่ไหนหนา	
อวดองท่งสัก	ลอบลักเขามา	ถึงในไสยา	ห้องข้าว่ากระไร
แกลงทำดูแคลน	เขามาในแทน	ของขานิดไทรย	
แล้วยังไหมหนิ	ทำเทียมเหิมใจ	ปลุกขาวากระไร	แคนใจนักหนา
ทาวเปนม่มนุด	หรือเทพเทวา	หรือวาคนทัน	
สุบันนาคา	แปลงเพศเขามา	ในปราสาทศรี	
พระดอบสอบสนอง	สะเนาะเพราะพรอง	ตองในหัดทะยิ	
เขาดวงไฉยะนา	ขวันตาของพี	ตัวของเรียมนี้	หมิไช่เทวา
หมิไช่สุบัน	หมิไช่คนทัน	อีสุรยักษา	
เรียมเปนม่มนุด	บุรุดกะสัตรา	กับพีษาริกา	เทียวหานารี”

(เล่ม 3 หน้า 103)

โคบุตรช่วงปลายได้นำกลวิธีการแต่งที่แสดงความสงสัยของตัวละครมาใช้ในเหตุการณ์ตรงกัน กล่าวคือตัวละครเอกฝ่ายชายเข้าหานาง พระพันธรงค์ศรีเข้าหานางแก้วกิริยาในปราสาทนางแสดงความสงสัยว่า “ทาวเปนม่มนุด หรือเทพเทวา หรือวาคนทัน สุบันนาคา แปลงเพศเขามา ในปราสาทศรี” และช่วงท้ายความเปลี่ยนจาก “พีศรีหรือสุรียง ดำรงทวิปศรี เรียมผอนจะลี ปราหนิเยาวมาล” เป็น “เรียมเปนม่มนุด บุรุดกระสัตรา กับพีษาริกา เทียวหานารี” จะเห็นว่าเป็นการปรับใช้เข้ากับเนื้อเรื่องช่วงปลายที่นับว่าเหมาะสมตามลักษณะของตัวละคร

3.4.1.4 กลวิธีการแต่งที่ใช้คำซ้ำหน้าวรรค ในลักษณะวงศัณฐ์บัพสุนทรภู์และลักษณะวงศัณฐ์สำนวนได้พบการใช้คำซ้ำตรงกันในเรื่องความเดียวกัน คือซ้ำคำว่า “ลิม” เพื่อให้เกิดความไพเราะในด้านเสียงและทำให้มีความหมายชัดเจนมากขึ้น ดังคำประพันธ์ว่า

สำนวนสุนทร	สำนวนใต้
“พระปิ่นปักจักรพงศ์ดำรงโลก กระสันไศกพิศวงให้สงสัย เจ้าพราหมณ์เหมือนนางค้อยสร้างใจ ลิมอาลัยห้ามแหนแสนอนงค์ ลิมภิรมย์สมสนิทพิศวาส พระนุชนาฏยี่สุน์ดรุณหง ไม่วายพิศวาสพราหมณ์อันงามทรง ละเลิงหลงมิได้ลิมอาลัยลาน”	“แต่เวียนเพียรภักดี ไม่จะลีไกลพราหมณา เสสรวลชวนพุดจา นิทราใกล้มิให้ไกล ลิมสรงลิมสำราญ ลิมราชการงานเวียงชัย ลิมสนมกรรมน้อยใหญ่ ลิมอรัยนางเมียขวัญ ลิมเฝ้าเจ้าภารา ลิมอาชาไนยโรงคัน เฝ้าชมพราหมณ์พรหมจรรย์ เป็นนรินทร์ไม่จากจร”
(หน้า 336)	

ลักษณะวงศ์สำนวนใต้เลียนแบบการแต่งซ้ำคำหน้าวรรคทำนองกลบทบุษบงแยมผกา จากฉบบัสนทรภู่ แล้วแต่งขยายเพิ่มเติมจากสำนวนสุนทรภู่ที่พระลักษณะวงศ์ ลิมนางยี่สุน์ ลิมบรรดานางสนม อยู่กับพราหมณ์เกสรตลอด ฉบบัได้ซ้ำคำว่าลิม ขยายมากขึ้นครอบคลุมทุกอย่าง ลิมสรง ลิมงาน ลิมสนม ลิมนางยี่สุน์ ลิมเข้าเฝ้าท้าวกรดสุริกาล ลิมม้าคู่ใจ เป็นการย้าความให้มากขึ้นว่าพระลักษณะวงศ์ลิมทุกอย่างจริง ๆ และอยู่ใกล้ชิดกับพราหมณ์เกสรตลอดเวลา เป็นเหตุให้นางยี่สุน์ไม่พอใจจนต้องหาอุบายกำจัดพราหมณ์เกสร

3.4.1.5 กลวิธีการใช้สำนวนความเปรียบ วรรณกรรมนิทานภาคใต้เรื่องโคบุตร พบการใช้สำนวนความเปรียบที่คล้ายกับโคบุตรสำนวนสุนทรภู่ ดังตัวอย่าง

พระโคบุตรเป็นบุตรของพระอาทิตย์กับนางฟ้า มีกำเนิดพิเศษ ทั้งเก่งกล้าและมีบุญญาบารมี เมื่อให้กำเนิดพระโคบุตรแล้ว นางฟ้าได้กลับคืนสู่สวรรค์ พระอาทิตย์นำพระโคบุตรไปฝากให้ราชสีห์เลี้ยงดู

สำนวนสุนทรภู่	สำนวนใต้
“กุมารราชาได้สืบทัด งามจรัสเหมือนองค์พระ กำลังเจ็ดข้างสารอันชาญชัย เพราะว่าได้กินนมนางสิงหรา”	“เจ้าใดกินนมราชสีห์ สุขเสมอเปรมปรี หมีโรคามาการ กำลังโตเจ็ดขสาร ใครเลี้ยงจะเปรียบปาน ไม่มีถึงสอง”
(หน้า 78)	(เล่ม1 หน้า108)

ทั้ง 2 ฉบับเปรียบเทียบพลกำลังของพระโคบุตรว่าเหมือน “กำลังเจ็ดช้างสาร” ตรงกัน เหตุเพราะได้ตีมนมราชสีห์ พลกำลังจึงเหนือกว่ามนุษย์ธรรมดา จะเห็นว่ากลวิธีการแต่งของสำนวนได้จะสรุปความช่วงนี้มาและคงความเปรียบของเนื้อหาช่วงนี้ไว้

ลักษณะวงศ์ฉบับคัดลอกของของรัตมีดารา ทองพิจิตร ก็พบการใช้ความเปรียบที่ตรงกัน ดังนี้

สำนวนสุนทรภู่	สำนวนใต้	
“มาดกอยู่ชานีบุรีเขา	“ทั้งนางมเหสี	จะย้ายซึ่งเตียงฉันท
เหมือนโคเข้าฝูงราชสีห์สิงห์	ไว้ญาติติพิงค์พันธ์	คนใดนั้นจะเมตตา
ถึงพระจอมภูวนาทสวาทจริง	เหมือนวัวอยู่ใกล้เสือ	ปองกินเนื้อทุกเวลา
อันเมียมึงมันจะทำให้รำคาญ”	คุ่มคิดริษยา	ไหนชีวะจะรอดตาย”

(หน้า 333)

เป็นเหตุการณ์ตอนที่พราหมณ์เกสรเข้าถวายตัวรับใช้พระลักษณวงศ์ พราหมณ์ไม่กล้าเอ่ยความจริงว่าตนคือนางเกสร เมื่อมาอยู่ในบ้านเมืองของนางยี่สุนจึงต้องเจียมตัว เปรียบเสมือนวัวอยู่ท่ามกลางฝูงเสือหรือสิงห์โต คืออันตรายอาจจะมีได้อยู่ตลอดเวลา ต้องคอยระวังตัว ทั้ง 2 ฉบับใช้ความเปรียบที่มีความหมายตรงกัน เพียงแต่ฉบับสุนทรภู่เป็นสิงโต สำนวนใต้เป็นเสือ แต่ก็ป็นสัตว์ป่าที่ดุร้ายกินเนื้อเหมือนกัน

การใช้สำนวนที่ตรงกันของ 2 ฉบับอีกตัวอย่างหนึ่ง เป็นเนื้อเรื่องตอนที่กล่าวถึงนางกำนัลพบว่านางยี่สุนมีผู้ชายอยู่ร่วมห้องบรรทม เห็นว่าไม่เป็นการดี ถ้านิ่งเฉยไว้ผลร้ายจะตกถึงพวกตน จึงไปทูลท้าวกรดสุริกาลให้ทรงทราบ

สำนวนสุนทรภู่		สำนวนใต้
เจ้าคนนั้นรูปร่างเหมือนอย่างเขียน		“นางหนึ่งคมสัน
เข้าแนบเนียนนฤมลอยู่จนสาย	ถามว่าชายนั้น	แก่บ่าวราวใคร
จริงหรือหากับผิวข้าที่ตาย	ผิวข้าที่ตาย	ละไมหรือกระไร
จะคล้าย ๆ หรือจะดีสักเพียงไร	คนหนึ่งว่าไป	อีใจกระหรี
ไธ้อะไรพูดเล่นไม่เห็นทุกข์		ยังจะพูดหัวร่อ
กว่าถั่วสุกงาหย่อยก็พลอยไหม้	จะตายสิ้นแม่พ่อ	ไม่รู้สักที
ที่อยากดูลูกพुरुจะเข้าไป	คั่งงาปนถั่ว	หน้ากลัวพอดิ
ก็คว่ำไขว่ยึดมืออย่าอ้ออึ้ง	งาเป็นผงคลี	ถั่วเนื้อร่าม
ครั้นนั่งอยู่ก็เหมือนกุไม่รู้เห็น		คิดอ่านแต่่ง่าย
เนื้อความเข็ญชั่วช้าจะมาถึง	จะปกปิดไว้	เห็นไม่ต้องความ
เอาตัวรอดรักตัวอย่ากลัวอึ้ง	ก่อไฟใส่กาย	มันตายก็ตาม
ทูลให้ถึงพระจอมกระหม่อมเมือง”	จักทูลทรงนาม	ตามแต่จะเมตตา”

(หน้า 318)

การใช้สำนวนตรงกัน คือ กว่าถั่วจะสุกงาก็ไหม้ เป็นการเปรียบเทียบลักษณะของความลงใจ ทำให้แก้ไขปัญหาคิดได้ไม่ทันท่วงที เมื่อใดอย่างหนึ่ง แต่ก็ต้องเสียอีกอย่างหนึ่งไป ดุจเอาถั่วกับงามาถั่วพร้อมกัน กว่าจะคั่วจนถั่วสุก งาก็จะไหม้หมดไปก่อน ซึ่งความตอนนีในสำนวนใต้มีลักษณะของการรับความคิดมาดัดแปลงถ้อยคำที่มีความหมายอย่างเดียวกันกับฉบับสุนทรภู่ และลำดับของความในตอนนั้นก็ตรงกันด้วย

3.4.2 กลวิธีด้านการแต่งที่ต่างจากรรณกรรมสุนทรภู่

แม้วรรณกรรมนิทานภาคใต้จะรับเค้าเรื่อง และได้รับอิทธิพลด้านกลวิธีการแต่งจากรรณกรรมเรื่องเดียวกันของสุนทรภู่ แต่กวีใต้มิได้รับทั้งหมด วรรณกรรมนิทานภาคใต้มีลักษณะของการอนุรักษ์ตนเองปรากฏทั้งในเนื้อเรื่องและกลวิธีการแต่ง ด้านกลวิธีการแต่งด้านเนื้อหา ส่วนใหญ่จะเหมือนเฉพาะเนื้อเรื่องหลัก ๆ เมื่อถึงฉากที่กวีสามารถแสดงความเป็นตัวตนของกวีได้ กวีจะแสดงภูมิรัฐหรือสอดแทรกวิถีชีวิต สะท้อนภาพท้องถิ่นแวดล้อมกวีเช่นกัน

3.4.2.1 กลวิธีการดำเนินเรื่อง โคบุตรภาคใต้ดำเนินเรื่องตามฉบับสุนทรภู่ แต่ก็มี การปรับในเนื้อความที่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ เช่น ตอนที่พระโคบุตรและพระอรุณออกท่องเที่ยวป่า ฉบับสุนทรภู่พรรณนาชีวิตสัตว์ป่า ฉบับใต้ปรับเป็นชมสัตว์น้ำแทน ให้ภาพสัตว์น้ำที่มีในท้อง ถิ่นว่า

“ถึงสะสมจลิน	ลงในกระแสดิน	กอบกินชลทาน	
หวิดหวักกวักอาบ	ซบซาบกายา	ชมพันมัจฉา	นา ๆ หลายพัน
ปลาภาปลาหมอ	กุงเกี้ยวเลี้ยวลอ	เขาคล่อริมฝั่ง	
ปลาเงินปลาทอง	ลอยล่องชมวัง	ปรากฏกุงกั๊ง	มีทั้งแมงดา
ชมหัดสะบงกด	สทินกลินรด	ทรับทราบอุรา	
ริมชายสะสี	มีพันพริกษา	อรรนอมคอมมา	ริมฝั่งสาคอน”

(เล่ม 1 หน้า 53)

3.4.2.2 กลวิธีการแต่งที่กล่าวอ้างวรรณคดีเรื่องอื่น ๆ ด้านกลวิธีการแต่ง กวีได้เพิ่มเติมรายละเอียด ตามความเหมาะสมของเนื้อเรื่อง โดยใช้กลวิธีการแต่งที่กล่าวอ้างวรรณคดีเรื่องอื่น ๆ มาเปรียบเทียบได้เหมาะสมกับเหตุการณ์ของเรื่อง

ในเรื่องโคบุตร พระอรุณเดือนสติพี่ชาย โดยกล่าวยกตัวอย่างเรื่องสุวรรณหงส์ว่า

“สิบริหลงด้วยรัก	ยาท่งสักวาดัวดี
เม่นหมันบันยามิ	ยอมเสียที่ด้วยมลยา
ครือพระสูวันหง	ยาเล็งหลงเขาไปหา
นางเกตสุรียา	ดองหอกย่นม้วยบันไหล”

(เล่ม 1 หน้า 88)

พระสุวรรณหงส์ได้นางเกตสุรียิงเป็นชายาแล้ว พี่เลี้ยงของนางเกตสุรียิงมาเห็นเข้าจึงคบคิดกันเอาหอกย่นตรีมาผูกไว้ที่หน้าต่าง พระสุวรรณหงส์ได้สายป่านมาหานางตอนคำก็ถูกหอกกลแห่งที่หน้าอก จึงแข็งพระทัยได้สายป่านกลับมาสิ้นพระชนม์ที่เมืองไอยรัตน์ พระอรุณยกเรื่องสุวรรณหงส์ มาเปรียบเทียบว่าอยู่ในสถานการณ์เดียวกับพระโคบุตร พระโคบุตรต้องระมัดระวัง เพราะอาจจะได้รับอันตรายเหมือนกับพระสุวรรณหงส์

เมื่อพระโคบุตรต้องเสหน์ก็หลงไหลนางอำพันจนท่างเห็นนางมณี สีพี่เลี้ยงทูลตั้งข้อสังเกตว่าพระโคบุตรอาจต้องเสหน์ เพราะคล้ายกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับพระไชยทัด นางสุพันทลีกาให้หลวงชีศรัทธามาทำเสหน์ จนพระไชยทัดคลุ้มคลั่ง

“ยังมีนิทาน	กระสัดกอรการ	ไชยทัดมหา	
นางมโหษี	สุพันทลีกา	เมียหลวงหิงษา	ทำพระพุมิ
กับด้วยเมียหลวง	โกรดซิ่งหิงห้วง	โกรทาดาดิ	
ไซโหทษา	ไปหาดาซี	ทำให้พุมิ	บ้ำหลังหลงไหล
ด้วยดอกจำปา	ไชยทัดลงมา	มีมาแต่ไทรย	
ถึงแมร้อยซัง	ระวังโพยไพ	ห้ำคิดจนใจย	ไนเกลาเกษา”

(เล่ม 2 หน้า 35)

นางมณีพบดอกจำปาได้ที่นอนพระโคบุตร สีพี่เลี้ยงจึงทูลว่าน่าจะเป็นดอกจำปาที่ใช้ทำเสหน์ ดังที่พระไชยทัดเคยต้องเสหน์แบบนี้มาก่อน

ในเรื่องลักษณะวงศ์ มาได้ยกเรื่องของพระรามเพื่อปลอบใจลักษณะวงศ์ ว่าขนาดพระรามที่มีบุญบารมี เก่งกล้า ยังเสียที่ให้ทศกัณฐ์ลักพานางสีดาไปได้ และต้องติดตามด้วยความยากลำบาก กว่าจะรบชนะทศกัณฐ์ จึงได้นางสีดาคืนดังเดิม เพื่อให้ลักษณะวงศ์คลายความกังวล มีกำลังใจที่จะออกตามหานางเกสรต่อไป

“แต่ต้องพราหมณราย	นุดชานองชาย
ฤดีทานันท์กล้าหาคัน	
ยังเสียพิงคิดทศกัณ	เมื่อยามวันนั้น
หมันลักเสดาภาไป	
ภูทอนนอนหลับเมื่อใด	ฟามอายันนไสย
หมียิ่งกว่าเราหรือหนา	
เทอคิดเทียวเสาะสืบหา	ภบองคี่สีดา
แก้หน้ามล้างยักสินพัน	
เท้าฟังกำมิ่งอาษา	ประเทียบเรื่องมา
ค่อยคลายโสกาอาไหลย”	

อีกเหตุการณ์หนึ่ง เป็นเหตุการณ์รุ่นลูกพระโคบุตร พระพันนรังศรีปรารถนาจะพบนางแก้วกิริยา สี่พี่เลี้ยงต้องทูลเตือนสติพระองค์ว่าไม่ควรไวใจใครง่าย ๆ โดยยกเรื่องจันทโครบมาเปรียบเทียบว่า จันทโครบไวใจนางโมรา แต่นางกลับมีใจให้โจรป่า ทำให้โจรป่าทำร้ายพระองค์ได้ ซึ่งจะเห็นว่าคล้ายกับเนื้อเรื่องช่วงต้นที่พระโคบุตรใจร้อนอยากพบนางอำพัน แต่พระอรุณกล่าวเตือนสติ โดยยกนิทานเรื่องสุวรรณหงส์มาเปรียบเทียบ ในเนื้อเรื่องช่วงปลายบทบาทเดือนสติเป็นของสี่พี่เลี้ยงที่ร่วมเดินทางไปกับพระพันนรังศรี ดังความว่า

“เมนรักทาวรัก	ยาสินยังนัก	ค้อยรวิงหลังหลา	
ครือจันทโกหรบ	กับนางมารา	เลือดในกายา	เชือดไหใหม่สบาย
มาพบโอโจนไพร	ยังคิดนอกใจ	ขาผัวถึงด้าย	
ค้วนหมายค้วนจำ	เพนทำเนียมไว	ทีดีมากหลายก็ยั้ง”	

(เล่ม 3 หน้า 100)

กวีนิทานเรื่องอื่นๆมากล่าวอ้างอิงได้เหมาะสมกับเนื้อหาของเรื่อง สอดคล้องกับเหตุการณ์ และตรงตามอารมณ์ของตัวละคร ช่วยเสริมความให้หนักแน่นและเป็นเหตุเป็นผลมากขึ้น และนิทานที่กล่าวอ้าง เรื่องสุวรรณหงส์ พระราม ไชยทัต และจันทโครบ ก็เป็นที่รู้จักแพร่หลายของคนในท้องถิ่น ดังปรากฏในวรรณกรรมลายลักษณ์และวรรณกรรมมุขปาฐะของภาคใต้

3.4.2.3 กลวิธีการบรรยายบทอัศจรรย์ ความนิยมในการแต่งของวรรณกรรมนิทานภาคใต้ที่มีลักษณะเฉพาะตนคือบทอัศจรรย์ จะเห็นว่าโคบุตรสำนวนได้ กวีใช้กลวิธีการชมความงามตามขนบตามฉบับสุนทรภู่ แต่เมื่อถึงบทอัศจรรย์ กวีมิได้กล่าวตามใจ หากแต่แต่งตาม

ความนิยมของท้องถิ่น จากตอนพระอาทิตย์กับนางฟ้า ฉบับสุนทรภู่เป็นบทอัครรรยที่เปรียบเทียบกับธรรมชาติที่เกินจริงว่า

“อัครรรยบรรดาสาครเรศ	อรัญเวศหวั่นไหวไพโรพฤกษา
เทพทั้งตั้งโห้เป็นโกลา	สนั่นปาลันเสียงสำเนียงดัง
บรรดาฝูงเทพาวลาหก	ก็ตื่นตกใจวิ่งไม่เหลียวหลัง
อีกที่ก๊กก้องฆ้องระฆัง	ด้วยกำลังพระอาทิตย์ฤทธิ์รงค์
สมสนิทพิศวาสนางสวรรค์	เกษมสันต์สบเชิงละเลิงหลง
แบ่งกำลังตั้งครรภให้โคมยง	แล้วเอื้อนโองการตรัสกับกัลยา”

โคบุตรคำกาศภาคใต้กล่าวเพียง

พระอาทิตย์กับนางฟ้า

“สองสัมพันธ์ยศ	สองสนิทจิตเจด	กามันหันษา	
พระหัตถ์รดหน้า	ดองดวงประทุมมา	นาสิกนาสา	จุมพิตชิดซ้าย
อันความเส่นหา	รูทิวช่นา	ยาร่าไปเหล้ย	
เรื่องข้างหน้านั้น	ยังครันทานเอ้ย	สองสมชมเซย	ไตรมพฤกษา”

(เล่ม 1 หน้า 4)

พระโคบุตรกับนางอำพัน

“สองสนิทพิศवाद	สองพักรักราช	สองสवादมิลล่าย	
สองสนิทชิดชื่น	สองกลีนกล่าไกล	สององฝิ่งเขา	รู้ส่นหา
อันความโลกิ	ซึ่งว่ามานี้	มีทิวช่นา	
พเปนเอกค์เทด	สังเขตเกิดหน้า	ค้วนจักโยทยา	... หางคววม”

(เล่ม 1 หน้า 80)

พระพันนังศรี กับ นางแก้วกิริยา

“สองสนิทจิตเจด	รวมรตรมมะเยด	ดั่งกระสัดกอรมา	
มีทุกนี่ทาน	อยู่แล้วทานอา	ไหมแสงแกลงวา	มีมาทุกคล
อันความโลกิ	เจนจบพบนิ	มีทิวควัดน	
ซีเกียดจักกล่าว	ไหมเข้าการกล	นารีนิรมล	ทูลคววมถามไถ่”

(เล่ม 3 หน้า 106)

ใน *ลักษณะวงศ์* ก็พบลักษณะนี้เช่นกัน

“จะรำพันด้วยความเส่นหา	เห็นจะซ่ายย้อมรู้ยู่สิ้น
ทราบกลิ่นรดกาย	จักกล่าวอุบายพอได้คดี
สืบสองสืบเส่นหาแพรกราคา	สองมาพาที่นางขออภิวันท์
แทบบาทพันปีถวาย	ตัวน้องนี้เป็นบาทบริจา”

จะเห็นว่ากวีจึงใจที่จะไม่เลียนแบบบทอัครรยจากฉบับภาคกลาง ที่กล่าวเปรียบกับ
 ธรรมชาติต่าง ๆ กล่าวแต่พอสังเขปว่าเป็นเรื่องธรรมชาติที่มนุษย์ทุกคนย่อมรู้เท่านั้น

กลวิธีการบรรยายบทอัครรยในวรรณกรรมนิทานลายลักษณ์ภาคได้นั้นพบว่ามี 2 แบบ
 วิธีแรกเป็นการกล่าวถึงเพียงสังเขป เพราะถือว่าเป็นเรื่องธรรมชาติชายหญิงไม่ควรกล่าวถึงในที่
 สาธารณะ ดังที่พบในโคบุตร และลักษณวงศ์สำนวนใต้ เป็นกลวิธีแบบกวีโบราณที่กวีไม่สะดวก
 ใจที่จะเอ่ยถึงสัมพันธ์ของชายหญิง

ในวรรณกรรมนิทานภาคใต้เรื่องอื่น ๆ ก็มีลักษณะกล่าววาทสมสู่ของตัวละครแต่พอ
 สังเขปเช่นเดียวกัน เช่น

นิทานเรื่องเต่าทอง กล่าวถึงดากับยายนำเต่าไปเลี้ยง ซึ่งในกระดองเต่านั้นมีชายหนุ่ม
 ผู้มีบุญบารมีอาศัยอยู่ เมื่อเต่าใหญ่จึงหาเลี้ยงตายายด้วยมนต์วิชาปีที่พระอินทร์ประทานให้ ต่อ
 มาเต่าทองได้แต่งงานกับนางสีดอกล้ำลูกสาวเศรษฐี กวีบรรยายบทอัครรยแต่พอสังเขปว่า

“เต่าทองประคองนาง	พลงเขยชมให้อาลัย
เสนาหาไม่ว่าใคร	มีทุกท่านการกามา
เต่าเขยเลยถึงรุ่ง	รู้ถึงเที่ยงเคียงขนิษฐา
ท้าวลิมยายกับตา	นางฉายาลิมเศรษฐี
ท้าวลิมซึ่งเทวา	ส่วนฉายาลิมชาวที
นางลิมสรนนี้ที	พระภูมีลิมนี้กตอง
กล่าวนักมันจักยาว	นางกับท้าวในปรางทอง
เล่าโลมโฉมนางน้อง	แล้วเข้าดองของราชา” ⁷

เรื่องจำปาสี่ต้น : กษัตริย์จุมพลนทรราชกับนางสุวรรณธิดา ท้าวณลราชเสด็จไป
 ประพาสป่า พบเมืองหนึ่งมีบ้านเรือน ปราสาทราชมณเฑียรครบบริบูรณ์ แต่เป็นเพียงเมืองร้าง
 ไร้ผู้คน ทรงแปลกพระทัยมาก จึงชวนเสนาอำมาตย์เดินตรวจดูในวัง พบหีบใหญ่ใบหนึ่งมีเสียง
 ดังอยู่ภายใน จึงให้เปิดหีบออกดู ก็พบนางงามคนหนึ่งอยู่ในหีบนั้น ได้ถามนาง ได้ความว่านาง
 ชื่อสุวรรณธิดา เป็นธิดาของท้าวผู้ครองนครนี้ เหตุที่เมืองเป็นเมืองร้างก็เพราะว่ามีครุฑลงมากิน
 คนในเมืองหมด ท้าวณลราชจึงรับนางไปเป็นนมเหสีฝ่ายซ้าย กวีกล่าวถึงบทอัครรยของท้าวณ
 ลราชกับนางสุวรรณธิดาเพียง

“บัดนั้นพระบาท	กับนางน้องนาถ	สู่แทนไสยา
ภิรมย์ชมโฉม	ประโลมกายา	สมสนิทเสนาหา ตามประเวณี” ⁸

⁷ ชวน เพชรแก้ว ปรวรรต, เต่าทอง (สุราษฎร์ธานี: ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม วิทยาลัยครูสุราษฎร์ธานี ,2533), หน้า 49.

ชวน เพชรแก้ว⁹ กล่าวว่า คนปักษ์ใต้จะไม่ค่อยพูดเรื่องสัมพันธ์ชายหญิง ครอบครัวจะสั่งสอนเด็กว่าการพูดเรื่องเพศถือเป็นเรื่องหยาบโลน ไม่ควรพูดถึงในที่ชุมชน ในการลวดอ่านวรรณกรรมในที่ประชุมชน ไม่ว่าจะเป็นที่วัดหรือตามบ้านเรือนชาวบ้าน ก็จะเป็นลักษณะของการพูดตัดบทว่ายังมีเรื่องอื่นอีกมากที่ต้องเล่า เรื่องความสัมพันธ์ชายหญิง ขอกล่าวถึงแค่พอสังเขป

กลวิธีบรรยายบทอัศจรรย์แบบที่ 2 ที่พบในวรรณกรรมนิทานภาคใต้ในช่วงหลัง เป็นการกล่าวบทอัศจรรย์โดยการเปรียบเทียบกับธรรมชาติที่เกินจริง ดังตัวอย่างวรรณกรรมนิทานเรื่อง *พระรถ-เมรี (นางสิบสอง)* ของนายเรือ นานี ปรากฏบทอัศจรรย์โดยเปรียบเทียบกับธรรมชาติที่เกินจริงว่า

“นาสิกพระจุมพิตร อูราชิตติดูรา กรกุมประทุมมา นานานันนาภี นาคร้ายกลายคลีพด เคียรเกยกดขอบสระศรี โทมถาลงวาริ นาคีนุกไม่หยุดรา ชูเศียรเวียนผาดผอน กระโดนโจนชะลา ฉา ฐุพิษทำฤทธา ชะลาลันสนั่นนอง วูว็บก็กลับเกลือก กระผมเปือกเป็นฟุ่มฟอง บัวบารในธาร คลอง กระบัตก้านระบานบาย นาคร้ายก็กลายพิษ ที่มีดมืดเวหาหาย เพียงฝั่งจะทำลาย สาย ละลอกกระชอกชล บัวในชะลาธาร ก็บานรับซึ่งฝอยฝน เกษรกระจอนหล่น ทั้งไบบานสะท้านรัว ฐุพิษเรื่องฤทธิรอน ก็นิ่งนอนไม่ไหวหวั มัจฉาในสระบัว ระทวยทุกตัวปลา กุ้งกั้งเข้าฝั่งแฝง หลบ ครางแครงเข้าแฝงฝั่ง ฐุพิษถอนฤทธา ก็เลื่อนขึ้นบนขอบดอน เสรีจกนิกินิทรานา”¹⁰

อุดม หนูทอง กล่าวว่าความนิยมในการบรรยายบทอัศจรรย์ขึ้นอยู่กับผู้แต่งเป็นสำคัญ ผู้แต่งไม่อยากจะพูดเรื่องนี้ก็จะละไว้ โดยมากวรรณกรรมภาคใต้จะไม่นิยมกล่าวถึงนัก แต่ต่อมาผู้แต่งอาจได้รับอิทธิพลการแต่งบทอัศจรรย์ที่เปรียบเทียบกับธรรมชาติที่เกินจริงจากวรรณกรรมภาคกลาง ซึ่งพบลักษณะนี้ในวรรณกรรมช่วงหลังๆ สิ่งที่สำคัญที่สุดก็คือขึ้นอยู่กับผู้แต่งเอง ในวรรณกรรมมุขปาฐะอย่างหนึ่งตะลุงที่มักกล่าวถึงบทอัศจรรย์โจ่งครึม บางคณะก็ไม่นิยมกล่าวบทสังวาส จะเป็นเพียงเปรย ๆ ว่าอันนีสัยโลกีย์...แล้วจะตัดบท เก็บรูปเข้าไปในจอ เป็นที่รู้กันว่าเป็นบทสมสู่¹¹

⁸ ศุภวรรณ สอนสังข์ ปวีรรต, จำปาสีตัน (สุราษฎร์ธานี: ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมวิทยาลัยครูสุราษฎร์ธานี, 2534), หน้า 38.

⁹ สัมภาษณ์ ชวน เพชรแก้ว, 17 พฤศจิกายน 2546.

¹⁰ เรื่อง นานี, พระรถ-เมรี(นางสิบสอง) (กรุงเทพฯ: โสมสาร, 2542), หน้า 64.

¹¹ สัมภาษณ์ อุดม หนูทอง, รองคณบดีฝ่ายกิจการนักศึกษา, 19 พฤศจิกายน 2546.

3.4.2.4 กลวิธีการให้เสรีภาพทางความคิด ลักษณะการแต่งซึ่งพบตรงกันทั้งในวรรณกรรมนิทานเรื่องโคบุตร สิงห์ไกรภพ และลักษณวงศ์ ปรากฏความการถามความเห็นของอีกฝ่ายหนึ่งเสมอ แสดงให้เห็นเสรีภาพในการตัดสินใจ การไม่บังคับฝืนใจ ลักษณะเช่นนี้ไม่ปรากฏในวรรณกรรมนิทานของสุนทรภู่

เมื่อพระลักษณวงศ์ได้นางยี่สุนเป็นชานา คิดตอบแทนคุณที่ได้เคยมาอาศัยอยู่กับยายเฝ้าสวน จึงตอบแทนคุณด้วยการพาเข้ามาอยู่ในวัง มีการถามความสมัครใจของยายว่า

“จงอยู่ในวัง จะจัดแจงตั้ง ให้สมจิตหมาย
สมัครอยู่หรืออะไร น้ำใจของยาย หรือว่ามีสบาย ยายจะอยู่ในสวน”

พระลักษณวงศ์เดินทางตามหานางเกสร จนมาถึงเมืองยุบล จะนำม้าเข้าเมืองไปก็ไม่สะดวก จึงคิดจะเสกม้าเป็นขี่ผึ้งก่อนเข้าเมือง พระลักษณวงศ์ตรัสปรึกษาถามความเห็นของม้าก่อน เมื่อขี่ม้าเห็นดิงามด้วยจึงเสกได้

“นำจิตที่คิดอย่างไร ปรึกษาว่าไป
ให้เห็นการไว้ด้วยพลัน
อาชาปรึกษาทูนพลัน เจ้าคิดตั้งนั้น
ตัวที่เห็นดีจริงจริง
เสกที่เป็นขี่ผึ้ง เล็กลงเท่าก้อย
ห่อชายภูเขาพาไป”

ในขณะที่สำนวนสุนทรภู่มีได้กล่าวถึงการถามความเห็นของม้า
“โฉมพระลักษณวงศ์ทรงสวัสดิ์
พระชกัอักษรลงในสวนศรี
ล่ำลึกถึงพระคุณพระมุนี
เสกพาขี่ขอชชายภูเขาทรง” (หน้า 301)

ในเรื่องสิงห์ไกรภพ เป็นความตอนที่ยักษ์พินทุมาลเอนดูสองกุมาร คิดจะนำไปเลี้ยงเป็นบุตรบุญธรรม แต่ไม่ต้องการใช้กำลังบังคับขู่เข็ญ มีการถามความสมัครใจสองกุมารก่อนว่า

“อัดสุราหมีโตเคืองคฤ ปล่อยให้บุนฤ
ไปยหฤหมีไปย ภารไทรยหนา”

ความตอนนีในสำนวนสุนทรภู่กล่าวว่า

“เจ้าเข็ญใจไร้ขาดญาติวงศ์ พ่อยู่ดงไร้บุตรธิดาดวง
จะเลี้ยงเจ้ารักเท่าโอรสา ไปคู่หาเราเถิดที่เขาลวง”

ตัวละครร้ายอย่างคงคาลัย เมื่อวางแผนยึดราชสมบัติจากท้าวอินธุมาศก็ถามความ
สมัครใจไปว่าไฟร์ว่าจะยอมเป็นสมัครพรรคพวกร่วมทำการครั้งนี้ด้วยหรือไม่ ขอให้ตอบมาตาม
ความจริง ดนจะไม่บังคับฝืนใจใคร

“ เอือนอัถดรัตปรพาด	ถามอำหามาตเส่หนาไนย
เราจ้คิดกานสิงได	ตัวลงใจด้วยเราหฤา
หฤาจ้ทัดซัดขวางท่า	แจ้งกานมาตามสัดหรือ
เจ้าใหม่ใดตันดี	หฤาหมีชอบเร้งตอบมา”

ในวรรณกรรมนิทานเรื่องโคบุตรก็ปรากฏการถามความเห็นเช่นกัน จากตอนที่พระพันธรังศรี
พานางแก้วกิริยาหนีออกจากเมืองกาหรบ ทรงถามความสมัครใจนางแก้วกิริยาว่าต้องการไป
ด้วยกันหรือไม่

“โอหนูดมร์ศรี ไปรัยด้วยพี หรือมิเต็มใจ
หรือจ้กลับภารา หามารดาไทย ครันใหม่เต็มใจ เรียมจ้ภาไปสง”

เมื่อพระพันธรังศรีกลับคืนเมือง พระโคบุตรเห็นสมควรจะจัดงานพิธีอภิเษกให้โดยให้
นางบุศมาลาน้องต่างมารดาเป็นนมเหสีฝ่ายขวา นางแก้วกิริยาเป็นนมเหสีฝ่ายซ้าย พระโคบุตรส
ถามความสมัครใจของนางบุศมาลาล่าว่าจะยินยอมหรือไม่ ถ้ามีต้องการก็จะไม่บังคับฝืนใจ เพราะ
ถือว่าปลุกเรือนต้องตามใจผู้อยู่ ดังความว่า

“ พระองใหม่ซัดความ	จ้จะถามเจ้าดูก่อน
ลูกน้อยกล้อยสมอร	เจ้าจะรอนเป็นยางไหรย
ปลุกเรือนตามผู้ย	จมีคูตามพอใจ
ยอมมีมาแต่ไหรย	ดังนี้ใสในบูราน”

จากความที่ปรากฏ แสดงให้เห็นถึงความมีอิสระทางความคิดพอสมควร จะเลือกคู่ได้
ตามความสมัครใจ เป็นค่านิยมที่มีแต่โบราณ “ยอมมีมาแต่ไหรย ดังนี้ใสในบูราน”

วรรณกรรมเรื่องอื่นๆของภาคใต้ก็พบลักษณะนี้เช่นกัน เช่น ในวรรณกรรมนิทานเรื่อง
วันคาร เป็นตอนที่ยักษ์สี่เศียรที่ครองนครดาวัน ต้องการนางวันพุธเป็นชaya จึงส่งสาส์นไปสู่ขอ
ปนข่มขู่ท้าวปัญจาและนางคันทมาลา พระราชบิดาและพระราชมารดาของนางวันพุธ ทรงพิโรธ
มาก แต่ก็ยินดีทำตามความปรารถนาของพระธิดา

“ ไ้อัยักษ์อักกุศล	ไม่เกรงคนทำหลาวจ
จมูกงอนอนเขี้ยวยาว	ลูกสาวแม่แต่จะตกใจ
ผันตามแต่ลูกรัก	เจ้ากับยักษ์ชอบหรือไร
อย่าเน้งเร้งตอบไป	ใจชอบยักษ์จ้กให้กัน”

จะเห็นว่าวรรณกรรมนิทานทั้ง 3 เรื่อง ผู้ถามจะเป็นผู้สูงศักดิ์กว่า หรือสูงวัยกว่าถามผู้น้อย แม้จะไม่พบการปฏิเสธ แต่ก็สะท้อนลักษณะนิสัยของคนได้ว่า ทุกคนมีสิทธิที่จะตัดสินใจเลือกทำตามความสมัครใจ ชวน เพชรแก้ว กล่าวถึงลักษณะนิสัยของคนได้ว่า เมื่อจะทำการใด ๆ ต้องให้มีการยินยอมพร้อมใจ ถึงจะเป็นพ่อแม่ก็ไม่ได้หมายความว่า จะมีสิทธิ์บังคับ จะต้องถามความคิดเห็นอย่างกว้าง ๆ ฟังความคิดเห็นของญาติพี่น้อง ปู่ย่าตายาย แม้แต่ผู้หญิงก็มีสิทธิเสรีภาพ ในหนึ่งตระกูลจะเห็นชัดเจนถึงบทบาทของผู้หญิง เพราะปรากฏนางเอกหนึ่งตระกูลถือพระขรรค์ เป็นการแสดงถึงอำนาจและควมมีสิทธิเสรีภาพพอสมควร¹²

จากตัวอย่างที่ยกมาข้างต้น จะเห็นว่าวรรณกรรมนิทานภาคใต้เรื่อง *โคบุตร* และ *ลักษณวงศ์* มีได้รับเฉพาะเค้าเรื่องจากฉบับสุนทรภู่มาแต่งเป็นสำนวนใต้เท่านั้น แต่ปรากฏลักษณะของการรับอิทธิพลด้านกลวิธีการแต่งจากต้นฉบับให้เห็นอย่างชัดเจน กลวิธีการแต่งไม่ใช่ลักษณะของการฟังเอาความแล้วมาเรียบเรียงใหม่ แต่เป็นการฟัง(อ่าน)เอาความแล้วมาเรียบเรียงใหม่พร้อมกับคงถ้อยคำไว้ด้วย กลวิธีด้านการประพันธ์บางช่วงอาจกล่าวได้ว่า เป็นเพียงแค่ปรับฉันทลักษณ์กลอนให้มีจำนวนคำเป็นฉันทลักษณ์กาพย์เท่านั้น นอกจากนี้แม้บางบทจะไม่ตรงกันตลอด แต่ก็มีลักษณะที่เหมือนกันเป็นบางวรรค มีคำที่ใช้ตรงกัน คำที่ความหมายตรงกันหรือใช้เสียงของคำที่ตรงกันกับต้นฉบับสุนทรภู่ จุดที่น่าสังเกตคือกลวิธีการแต่งที่เลียนแบบต้นฉบับนั้น ส่วนมากจะยังคงถ้อยคำส่วนต้นวรรคและส่วนท้ายวรรคไว้ อาจเป็นเพราะเป็นการจารจากความจำ มักจำส่วนที่สำคัญหรือเด่นๆของวรรคนั้นๆได้ อาทิคำต้นวรรค คำท้ายวรรค สำนวน ความเปรียบ เป็นต้น

อิทธิพลของต้นฉบับนิทานคำกลอนสุนทรภู่ที่มีอยู่มากทีเดียว ทั้งนี้คงเป็นเพราะสุนทรภู่เป็นกวีที่มีชื่อเสียง ได้รับการยอมรับและเป็นที่เคารพของกวีชาวใต้ว่าเป็นครูกลอนของพวกเขา เมื่อเห็นว่าต้นฉบับของสุนทรภู่มีกการแต่งที่ดี ทั้งความหมายและลีลากลอนไพเราะ กวีใต้จึงยังคงติดอยู่กับต้นฉบับ เมื่อแต่งเป็นสำนวนตัวเองก็คงความเป็นต้นฉบับไว้ วิธีการเช่นนี้อาจนับได้ว่าเป็นการแสดงความเคารพต่อครูกลอนและเคารพต้นฉบับดั้งเดิมได้เช่นกัน

จากความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมนิทานภาคใต้และวรรณกรรมสุนทรภู่ที่เป็นเรื่องเดียวกัน ทั้งด้านเนื้อหา และกลวิธีการแต่ง ทำให้เห็นถึงการรับวรรณกรรมต่างถิ่นของกวีภาคใต้ว่ามีหลายแนวทาง ดังวรรณกรรมนิทานของสุนทรภู่ มีทั้งการการรับโดยตรง วิธีการแรกคือการคัดลอกจากต้นฉบับ มีเรื่อง *โคบุตร* *ลักษณวงศ์* *สิงห์ไกรภพ* และ *พระอภัยมณี* เป็นการจารตามการออกเสียงของคนใต้ มีการปรับเปลี่ยนเป็นคำศัพท์ท้องถิ่นใต้ เพื่อให้สะดวกเวลาสวดอ่าน วิธีการที่ 2 คือรับเค้าเรื่องมาและแต่งโดยยึดต้นฉบับเป็นหลัก พบ 2 เรื่อง คือ *โคบุตร* และ *ลักษณวงศ์*

¹² สัมภาษณ์ ชวน เพชรแก้ว, 17 พฤศจิกายน 2546.

ส่วนการรับโดยทางอ้อมนั้น เป็นการรับผ่านการแสดงหนังตะลุง พบ 1 เรื่อง คือ *สิงห์ไกรภพ* ดังนั้นวรรณกรรมนิทานสิงห์ไกรภพสำนวนใต้จึงไม่พบลักษณะการแต่งที่เลียนแบบต้นฉบับสุนทรภู่

การปรับเปลี่ยนวรรณกรรมสุนทรภู่ให้มาเป็นสำนวนใต้นั้น ประการแรกสุดคือการปรับเปลี่ยนจากคำประพันธ์เดิมมาแต่งด้วยฉันทลักษณ์กาพย์ตามความนิยมของท้องถิ่นใต้ และแต่งให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายเพื่อใช้ในการสวดอ่าน ประการที่ 2 เนื้อเรื่องสำนวนใต้มีการขยายเรื่องให้ยาวขึ้น บรรยายความละเอียดกว่า ที่มีเนื้อเรื่องยาวขึ้นอาจเป็นเพราะผู้แต่งต้องการแสดงความสามารถในการแต่ง หรือไม่ต้องการให้เรื่องจบลงที่ตอนโคกเสรำ และผู้ฟังก็อยากจะรับฟังนิทานจนจบเรื่องด้วย ประการที่ 3 มีการเปลี่ยนแปลงอนุภาคไปจากของเดิมหรือมีการเพิ่มอนุภาคทางด้านเนื้อเรื่อง

การเปลี่ยนแปลงรายละเอียดด้านเนื้อหาที่พบเป็นไปตามกฎเกณฑ์ของนิทาน เป็นรายละเอียดเล็กน้อย อาทิ ลำดับของเนื้อเรื่อง บทบาทและลักษณะนิสัยของตัวละคร มีการละความที่ไม่คุ้นเคย เสริมความหรือขยายความมากขึ้น เพื่อให้เหตุผลกับพฤติกรรมของตัวละคร หรือเพื่อให้เหตุการณ์นั้น ๆ ดูสมจริงยิ่งขึ้น และวรรณกรรมนิทานภาคใต้เองก็รับอนุภาคที่คุ้นเคยจากนิทานเรื่องอื่นๆที่พบแพร่หลายในภาคใต้ มาผนวกกับเนื้อเรื่องเดิม จึงมีผลให้มีความแตกต่างกันทางด้านเนื้อเรื่อง

ปัจจัยที่มีผลต่อความต่างระหว่างสำนวนใต้กับสำนวนสุนทรภู่ส่วนหนึ่งมาจากความนิยมในการแต่งของท้องถิ่นใต้ กวีใต้แต่งให้สอดคล้องกับแบบแผนที่นิยม เช่น ขนบทางวรรณศิลป์ กลวิธีการแต่ง และที่สำคัญคือกวีมักเปลี่ยนแปลงเรื่องให้สอดคล้องกับสิ่งที่คุ้นเคย สภาพชีวิตความเป็นอยู่ ค่านิยม ประเพณีวัฒนธรรมที่แวดล้อมตัวกวี ซึ่งภาพสะท้อนวัฒนธรรมท้องถิ่นใต้จะกล่าวถึงอย่างละเอียดในบทต่อไป